



**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

ASTA BALČIŪNAITĖ

**VALSTYBĖS EKONOMINIO SAUGUMO
PLĖTROS KRYPTYS**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas:
prof. habil. dr. A. Makštutis**

VILNIUS, 2010



**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

**VALSTYBĖS EKONOMINIO SAUGUMO
PLĖTROS KRYPTYS**

**Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S109**

**Vadovas
prof. habil. dr. A. Makštutis**

2010 12 14

**Atliko
VSEmn901 gr. stud.
A. Balčiūnaitė**

2010 12 14

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	6
1. EKONOMINIO SAUGUMO TEORINIAI PAGRINDAI	9
1.1. Ekonominio saugumo šiuolaikinė samprata ir reikšmė pokyčių sąlygomis .	9
1.2. Ekonominio saugumo grėsmės ir priemonės jų silpninimui	14
1.3. Ekonominio saugumo ES politika.....	18
1.3.1. Efektyvus ekonomikos valdymas	18
1.3.2. Regioninė politika	21
1.3.3. Ekonominį saugumą užtikrinančios politikos	22
2. LIETUVOS EKONOMINIO SAUGUMO STUDIJA	31
2.1. Institucinė ir teisinė bazė ekonominiam saugumui stiprinti	31
2.2. Valstybės ekonominė politika ir šalies ekonominės situacijos analizė.....	37
2.3. Ekonominio saugumo vidiniai veiksniai	40
2.4. Ekonominio saugumo išoriniai veiksniai	44
2.5. Ekonominio saugumo vidinių ir išorinių grėsmių sąsajos	46
2.6. Grėsmių silpninimo priemonės	47
2.7. Viešoji ES politika ir jos perspektyva	51
3. LIETUVOS EKONOMINIO SAUGUMO PLĖTROS KRYPTYS	54
3.1. Šalies ekonomikos atvejo tyrimas	54
3.2. Makroekonominių rodiklių analizė	54
3.3. Ekonominio saugumo stiprinimo kryptių įgyvendinimas	72
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	75
LITERATŪRA.....	77
ANOTACIJA	82
ANOTATION	83
SANTRAUKA	84
SUMMARY	85
PRIEDAI	86

PAVEIKSLAI

1 pav. Saugumo koncepcijos vystymasis: sąvokos plėtros ir gilinimo požiūris.	9
2 pav. Fiskalinės politikos veikimas šalyje A.....	23
3 pav. Pinigų politikos įtaka kitai šaliai.....	23
4 pav. Optimalus klubo dydis.....	25
5 pav. Realus BVP metinis pokytis (proc.).....	54
6 pav. Lietuvos regionų sukurta BVP dalis proc. 2004–2008 m.....	55
7 pav. Lietuvos regionų sukurta BVP dalis proc. tenkanti vienam gyventojui palyginti su šalies vidurkiu 2004–2008 m.	57
8 pav. Lietuvos nacionalinės pajamos 2004–2009 m. mln. Lt.....	58
9 pav. Valdžios sektoriaus bendroji skola ir valdžios sektoriaus deficitas proc. su BVP.....	58
10 pav. Valstybės vidaus ir užsienio skola mln. Lt, 2004–2009 m.....	60
11 pav. Nedarbo lygis (vidutinis, proc.).....	60
12 pav. Nedarbo lygis šalies regionuose (tūkst.).....	61
13 pav. Vidutinis bruto ir neto darbo užmokestis 2007-2010 m. Lietuvos regionuose.....	62
14 pav. Vidutinė pensija ir vidutinis neto darbo užmokestis.....	63
15 pav. Vidutinė metinė infliacija (proc.).....	63
16 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos balansas.....	64
17 pav. Lietuvos eksporto partneriai ES šalių tarpe 2010 m., mln. Lt (žr. Priedas Nr. 5).....	65
18 pav. Tiesioginės užsienio investicijos.....	66
19 pav. Šešėlinės ekonomikos dalis BVP proc.....	66
20 pav. Šešėlinės ekonomikos struktūra 2010 m.....	67
21 pav. Krašto apsaugos ministerijos asignavimai 2003 – 2010 m.....	68
22 pav. Išlaidos skirtos MTTP proc. nuo BVP 2001–2009 m.....	68
23 pav. 2007–2013 m. ES struktūrinė parama Lietuvai pagal veiksmų programas.....	69
24 pav. ES struktūrinių fondų lėšų pasiskirstymas šalies regionuose pagal pasirašytas paramos sutartis 2009 m.....	70

PRIEDAI

1 priedas	2020 m. Europos startegijos apžvalga.....	87
2 priedas	BVP. Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai.....	88
3 priedas	Vidutinis bruto ir neto darbo užmokestis 2007–2010 m. šalies regionuose.....	90
4 priedas	Eksportas, importas pagal valstybes.....	91
5 priedas	2007 – 2013 m. ES struktūrinės paramos paskirstymas tarp investicinių sričių.....	92

IVADAS

Tarptautinė ekonomika yra bene svariausia priežastis skatinanti tarptautinę politinę integraciją, taip pat tai yra bene svariausias tarptautinės politinės dinamikos ir priklausomybės rezultatas. Abu šie veiksniai daro didelę įtaką kiekvienai valstybei – viena ar kita forma yra modifikuojamos ūkinės veiklos plėtros kryptys, nacionaliniai interesai, vidinio stabilumo formos.

Palaipsniui stiprėjantis Lietuvos valstybingumas, didėjantis dėmesys socialinei plėtrai ir auganti politinė integracija, vis tik neišsprendžia sudėtingos šiandieninės Lietuvos ekonominės būklės, o suponuoja **ekonominio saugumo** svarbą, kaip įtakingą jėgą kuriančią pilietinę, o kartu ir globalią visuomenę. Lietuvos vidaus ir išorės politikos praktinėje veikloje (ekonominiam saugumui grėsmė gali kilti tiek iš išorės, tiek iš vidaus) gan mažai dėmesio skiriama ekonominio saugumo sampratai. Ekonominio stabilumo strategija, pagrįsta ne tik nacionalinės saugumo, ekonomikos, bet ir socialinės, ūkio plėtros politika, taip pat žmogiškųjų išteklių bei inovacijų sklaida būtų kryptingas šalies žingsnis siekiant išvengti didesnių pasekmių pasaulinių ekonominių krizių metu, taip pat didinant šalies konkurencingumą, tęsiant aktyvią ekonominę integraciją į tarptautines rinkas. Juk išsamia ekonominio saugumo analize identifikuojamos įvairios potencialios grėsmės kylančios nacionalinio saugumo, energetikos, transporto, informacinių technologijų, mokslinių tyrimų, finansų bei finansų teisės, žmogiškųjų išteklių, kitiems strategiškai svarbiems šaliai sektoriams.

Pati ekonominio saugumo sąvoka skirtingoje literatūroje apibrėžiama gan skirtingai, tačiau išlaiko savo prasmę – **valstybės ekonominis saugumas** dažnai suvokiamas tiek kaip valstybės ekonominės galios stabilumas, ar makroekonominių rodiklių lygis, tiek kaip individo socialinis saugumas. Plačiau šios sąvokos daugiapoliškumas bus aptariamasis pirmame skyriuje.

Aptarti klausimai suformuoja ekonominio saugumo raidos, formavimo, įgyvendinimo ir vizijos problematiką, nagrinėjamą darbe.

Tyrimo problema. Siekiant stiprinti Lietuvos valstybingumą, nacionalinį konkurencingumą ir gilinti integracinius procesus, privalu adekvačiai, operatyviai ir lanksčiai reaguoti į nacionalinį ekonominį saugumą sąlygojančius veiksnius. Deja, šie veiksniai ir prevencinės alternatyvos nėra ištirti, aprašyti mokslinėje literatūroje, taikomosios ekonomikos šaltiniuose ar reglamentuoti valstybės ekonominės politikos strategijoje. Tai reiškia, jog internacionalizacijos kontekste valstybės ekonominis saugumas tampa ypač jautrus ir pažeidžiamas makro- bei mikroekonominiu lygmeniu.

Tyrimo objektas – Lietuvos ekonominio saugumo veiksniai pokyčių sąlygomis.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti ir įvertinti esančią Lietuvos ekonominio saugumo aplinką, numatyti ekonominio saugumo stiprinimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti ekonominio saugumo teorinę esmę ir vietą.
2. Išanalizuoti ekonominio saugumo grėsmes, užtikrinimo priemones ir perspektyvas ekonominiam saugumui stiprinti Lietuvoje.
3. Aptarti valstybės ekonominės politikos ir ekonominės integracijos sąveiką, problematiką bei aktualijas ekonominio saugumo srityje.
4. Atlikti tyrimą atvejo analizės pagrindu, siekiant nustatyti kryptis, užtikrinančias šalies ekonominio saugumo stiprinimą.
5. Pateikti valstybės ekonominio saugumo plėtros strategines gaires, jų įgyvendinimo kryptis makro- ir mikroekonominiu lygmeniu.

Tyrimo metodika. Darbui pasirinkta sisteminė, lyginamoji mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Siekiant nustatyti esamą šalies ekonominio saugumo lygį atliekamas Lietuvos atvejo ekonominio saugumo aplinkos tyrimas, kuris praplečiamas makro- ir mikroekonomikos rodiklių lyginamąja analize, o gautų rezultatų pagrindu pateikiamos ekonominio saugumo stiprinimo kryptys.

Darbo aktualumas ir naujumas. Ekonominio saugumo aplinkos veiksnų studija Lietuvoje yra naujas mokslinių – taikomųjų tyrimų objektas ir subjektas, taip pat nauja valstybės vykdomos politikos neiširta strateginė kryptis. Tai alternatyvi, prioritetinė šalies valstybingumo stiprinimo ir jos integralumo į tarptautinio ekonominio saugumo erdvę prerogatyva. Šiandien ir ateityje valstybės prioritetas yra žmogus, jo šeimos socialinis – ekonominis saugumas. Tad valstybės valdymo politikos transformacija dėl globalinių priežasčių suformuoja darbo aktualumą – valstybės ekonominis saugumas – Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo garantas, nuolat intensyvėjančių internacionalizacijos santykių kontekste. Nuo jo pokyčių priklauso šalies ekonomikos plėtra ir nacionalinės rinkos konkurencingumas.

Darbo eiga. Darbą sudaro trys dalys, kuriose nagrinėjami teoriniai ir praktiniai valstybės ekonominio saugumo aplinkos veiksniai, makro- ir mikroekonominiai rodikliai, o gautų rezultatų pagrindu suformuluotos ir pateiktos išvados bei pasiūlymai valstybės ekonominiam saugumui stiprinti.

Autorės indėlis – literatūros ir kitų šaltinių medžiagos analizė, teorijos apžvalga, tyrimo organizavimas, statistinių duomenų apdorojimas ir duomenų panaudojimas, valstybės ekonominio saugumo stiprinimo strateginių kryptų aprašymas, teksto rengimas ir rašymas, išvadų ir pasiūlymų pateikimas, darbo apipavidalinimas ir pristatymas ginti viešai.

Literatūra ir šaltiniai. Šio tiriamojo darbo pagrindą sudaro Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių publikacijų, monografijų studija, teisės aktų, tarptautinių ir respublikinių mokslinių konferencijų medžiaga. Aktualių problemų analizė, jų sprendimų formulavimas paremtas Lietuvos valstybės institucijų ir tarptautinių organizacijų publikuota medžiaga, įgyvendinamomis strateginėmis

priemonėmis, šaltinių internetiniais tinklalapiais. Šias problemas analizavo Lietuvos ir užsienio autoriai, iš jų galima paminėti J. Bagdanavičių, B. Buzan, N. Čepaitienę, A. Grebliauską, B. Greve, A.V. Indriūną, M. Jėčiuvienę, A. Makštutį, V. Pukelienę, O. G. Rakauskienę, R. Šimašį, R. Vilpišauską, taip pat daugelis kitų autorių. Šių literatūros šaltinių sisteminga analizė sudaro nuoseklų pasirinktos temos probleminių klausimų, alternatyvų ir kompleksinių sprendimų, išvadų išdėstymą.

1. EKONOMINIO SAUGUMO TEORINIAI PAGRINDAI

Politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės integracijos bei globalizacijos procesai verčia valstybę kaip stabilumo šerdį iš naujo suvokti prioritetinių saugumo – individualaus, nacionalinio, tarptautinio – reikšmę. Būtent saugumas ir stabilumas formuoja jos įvaizdį, lemia stiprybę, konkurencinį pranašumą.

Šiame skyrelyje plačiau panagrinėsime ekonominio saugumo sąvokos dimensijas.

1.1. Ekonominio saugumo šiuolaikinė samprata ir reikšmė pokyčių sąlygomis

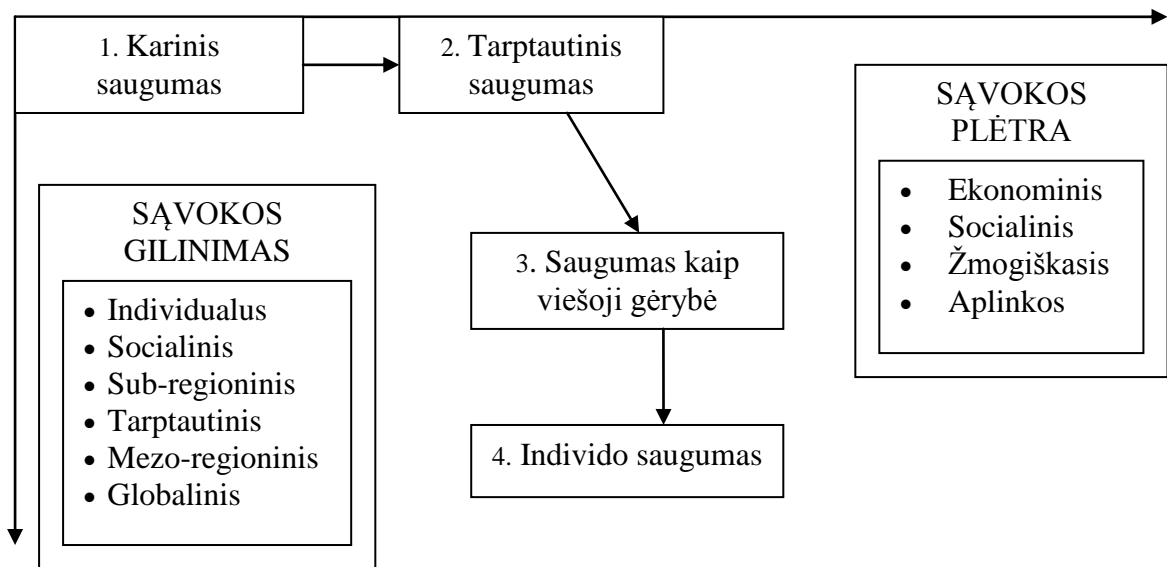
Ekonominio saugumo idėja plėtojosi palaipsniui – nuo pirmąsias karinio saugumo sampratos iki šiuolaikinio ekonominio stabilumo ir jo lankstumo.

Po II-ojo Pasaulinio karo ši idėja tapo esminiu nacionalinės ir tarptautinės politikos motyvu. Mokslininkės V. Pukelienė, N. Čepaitienė (2007) bei T. Palosaari (2005) išskiria šiuos saugumo sampratos plėtotės etapus:

- ✓ Iki II-ojo Pasaulinio karo. Saugumo studijos teapėmė strategines karines ir diplomatinės struktūras.
- ✓ 1950 m. „Aukso amžius“ – dominavo nacionalinės – karinės gynybos svarba, tačiau studijuotos alternatyvios taikos kryptys, atlikta nemaža mokslinių tyrimų.
- ✓ 1960 m. Aktuali tarptautinė politinė ekonomika, nepriklausomybės vaidmuo.
- ✓ 1970 m. Saugumo studijų „renesansas“ – pasitelkiamas lyginamosios analizės metodai, padedantys prognozuoti tarptautinių santykių tolimesnes kryptis.
- ✓ 1970–1980 m. Išplėtotą saugumo koncepcija – ekonominiu, socialiniu, žmogaus teisių aspektais, kritikuota tradicinė siaura saugumo samprata.

Palaipsniui saugumo studijų turinys buvo gilinimas ir plėtojamas: nuo siauros nacionalinio saugumo sąvokos pereita prie individo saugumo užtikrinimo klausimų, nuo ginklavimosi savigynai – prie žmogaus teisių plėtotės, nuo teritorinio saugumo užtikrinimo – prie socialinės ir aplinkos apsaugos (Pukelienė, Čepaitienė, 2007.; žr. 1 pav.). Šios idėjos buvo plėtojamos Vakaruose, siekiant užtikrinti visavertį piliečių gyvenimą ir stiprinant valstybės subsidarumą. Komunistinio režimo šalyse saugumas buvo suvokiamas tik kaip karinės agresijos išraiška, ir nors pačios vyriausybės tai neigė, šį faktą paliudijo Sovietų Sąjungos žlugimas 1990 m. (Buzan, 1997).

Taigi, šiandien saugumo sąvoka yra labai išplėtotą, o nacionalinis saugumas lieka jos ašimi, jį užtikrina daugiau dedamųjų, kurių viena svarbiausių – ekonominis saugumas.



Šaltinis: sudaryta pagal V. Pukeliene, N. Čepaitienę, 2007

1 pav. Saugumo koncepcijos vystymasis: sąvokos plėtros ir gilinimo požiūris

Ekonominio saugumo sąvokos spektras gan platus tai – valstybės ekonominės galios stabilumas, užtikrintas gynybos poreikių finansavimas, šalies apsirūpinimas „strateginiais produktais“, jos nepriklausomybė nuo hegemoninių veikėjų tarptautinėje rinkoje, geri makroekonominiai rodikliai, asmeninės intelektinės nuosavybės saugumo užtikrinimas ir piliečių socialinis saugumas, užimtumo politika, organizacijų konkurentabilumas šalies viduje bei kt. (Šimašius, 2007).

Ekonominis saugumas Nacionalinio saugumo strategijoje (2002) apibrėžiamas kaip nuoseklus šalies ekonomikos augimas, sudarantis palankias sąlygas visų ūkio šakų plėtrai, prevencinių priemonių skirtų šešėlinės ekonomikos mažinimui kūrimas, piliečių aukštesnio pragyvenimo lygio užtikrinimas ir konkurencingos ekonomikos kūrimas (str. 5.231).

Ekonominių saugumą plačiai tyrinėjantis A. Makštutis, šio tyrimo objektą apibrėžia kaip tam tikrą ekonomikos ir valdžios institutų būklę, kai užtikrinama prioritetinių nacionalinių interesų apsauga, garantuojama darni, socialiai kryptinga šalies vystymosi visuma, taip pat ganėtinai ekonominis ir gynybinis potencialas, nepaisant teigiamo - neigiamo vidaus ar užsienio procesų vystymosi. Mokslininkas valstybės ekonominių saugumą tapatina su jos:

- ✓ *ekonominės galios stabilumu ir gebėjimu finansuoti gynybos poreikius;*
- ✓ *apsirūpinimu „strateginiais produktais“ (pvz. energetikos ir pan.);*
- ✓ *užsienio prekybos diversifikavimu;*
- ✓ *nepriklausomybe nuo dominuojančių veikėjų tarptautinėje ekonomikoje;*
- ✓ *saugumu nuo ekonominio šnipinėjimo;*

- ✓ *gerais makroekonominiais rodikliais;*
- ✓ *nuosavybės saugumu;*
- ✓ *individo socialiniu saugumu, tam tikru pragyvenimui būtinu pajamų lygiu;*
- ✓ *užimtumu, užtikrintomis darbo vietomis;*
- ✓ *ekonominės veiklos efektyvumu.*

Šį valstybės ekonominio saugumo sąvokų spektrą savo darbuose pateikia ir R. Šimašius bei R. Vilpišauskas (2003).

A. Grebliauskas (2002) apibrėždamas ekonominio saugumo sąvoką, pateikia kelių mokslininkų definicijas. Anot V. K. Senčagovo: „Ekonominis saugumas tai - ne tik nacionalinių interesų apsauga, bet ir valdžios institutų pasiruošimas ir sugebėjimas sukurti nacionalinių interesų realizavimo ir apsaugos mechanizmą, vystant nacionalinę ekonomiką, palaikant socialinį – politinį stabilumą visuomenėje“. Kaip pastebi A. Grebliauskas (2002), ši definicija orientuota į vidinius valstybės ekonominės politikos resursus. Šiam sąvokos apibrėžimui pritaria ir J. Bagdanavičius (2002), plačiau ekonominį saugumą nagrinėjantis nacionalinio saugumo kontekste, ir jį traktuojantis kaip valstybės institucijų ir šalies ekonominės padėties sanklodą, kai užtikrinami būtini nacionaliniai interesai, kryptinga socialinė politika, pakankami ekonominiai bei gynybiniai resursai. Akademikas apibrėždamas ekonominį saugumą išskiria ir *kriterijus*, kurie grindžiami įvairiomis saugumo koncepcijomis, tai:

- ✓ šalies potencialas, jo plėtros alternatyvos;
- ✓ strateginių produktų, kapitalo, darbo našumo naudingumo koeficientas, atitinkantis aukšto išsivystymo šalių lygį;
- ✓ ekonomikos šakų gebėjimas konkuruoti;
- ✓ nepriklausomybė ir šalies potencialios galimybės apsiginti nuo išorės grėsmių;
- ✓ socialinis stabilumas ir konfliktų prevencija.

L. I. Abalkinas (1994) ekonominį saugumą apibrėžia kaip „sąlygų ir faktorių visumą, užtikrinančią nacionalinės ekonomikos nepriklausomybę, jos stabilumą, sugebėjimą nuolat atsinaujinti“. Kaip matome, čia ekonominis saugumas pasiekiamas derinant vidines šalies stiprybes ir integruojant išorės galimybes. A. Grebliauskas taip pat pateikia kito rusų mokslininko A. Ilarionovo (1998) ekonominio saugumo sampratą: „tai toks ekonominių, politinių ir teisinių sąlygų derinys, kuris per ilgą laiką pačiu efektyviausiu būdu užtikrina ekonominių išteklių reprodukcijos maksimalų kiekį, tenkantį vienam gyventojui“. Ši nuomonė orientuota į ekonominio išsivystymo lygį, ekonomikos augimą, vėlgi abstrakčiai apjungiant vidinių – išorinių valstybės resursų galią.

Išnagrinėjęs ekonominio stabilumo realijas Lietuvoje, A. Grebliauskas suformuluoja tokį ekonominio saugumo apibrėžimą: „tai valstybės ir šalies subjektų gebėjimas (politinė valia, galimybė, mokėjimas) išlaikyti ekonomikos objektų ir sistemų pusiausvyrą, kuri yra pagrindinė

(būtina ir pakankama) sąlyga išplėstinei valstybės ir šalies subjektų raidai“. Čia autorius įtraukia ir išorinės aplinkos įtaką, teigia, jog valstybė turėtų adekvačiai reaguoti į išorės veiksnius.

M. Jėčiuvienė (2004), išnagrinėjusi daugelio mokslininkų darbus šia tema, nagrinėjamą terminą apibrėžia taip: pakankamą nacionalinio ekonominio saugumo lygį sudaro stabili ekonominė būklė, kuomet užtikrintas aukštas pragyvenimo lygis, kuomet valstybė užtektinai apsirūpinusi ištekliais, reikiama šalis gynybinei politikai, piliečių apsaugai, žemės, vandens, atmosferos, gamtos resursais ir geba juos apginti, taip pat, kai užtikrinama integracija vidaus bei užsienio politikoje. Mokslininkė pastebi, jog tai pasiekama tik kokybiška išteklių ir intelektualinės nuosavybės vadyba bei kryptinga Vyriausybės politika.

V. Pukelienė ir N. Čepaitienė (2007) taip pat pateikia išsamią ekonominio saugumo sąvokos analizę. Kaip vieną išskirtinių ekonominio saugumo apibrėžimų, autorės pateikia H. E. S. Nesadurai (2005) siūlomą alternatyvą: minimaliam ekonominiam saugumui užtikrinti reikalingos trys sąlygos: (a) pajamų ir išlaidų santykis būtinoms minimalioms asmens ir šeimos reikmėms; (b) rinkos integracijos laipsnis; (c) teisingas paskirstymas arba socialinė lygybė. Autorės apibendrintai pateikia šį apibrėžimą: ekonominis saugumas tai - visuma šalies ekonominės sistemos reakcijų į išorės ir vidaus faktorius, kurie nusako šalies ekonomikos funkcionavimo galimybes ir plėtrą.

R. Šimašius ir R. Vilpišauskas (2003) atkreipia dėmesį, jog ekonominis saugumas, kaip ir bet kuri kita visuomenės funkcionavimo sritis nagrinėtina dviem požiūriais – „suvereniniu“ (holistiniu) ir individualistiniu. Holistinis požiūris ekonominį saugumą traktuoja kaip valstybės suverenitetą, tapatina jį su valstybės saugumu, kai apsisaugoma nuo išorės grėsmių. Ši samprata vyrauja nagrinėjant tarptautinius santykius, ypač neorealistų darbuose, kadangi patys tarptautiniai santykiai tai „valstybių bei kitų kolektyvinių darinių santykiai“. Individualistų nuomone, ekonominis saugumas turi garantuoti individo saugumą nuo ekonominių grėsmių, atkreipia dėmesį, jog: pirma, net valstybės vardu priimami sprendimai yra individų sprendimai, juk ir pati valstybė veikia per individus (viešojo pasirinkimo teorija); antra, ekonominiuose santykiuose dalyvauja individai ir jų sukurti ūkiniai subjektai, o ne valstybė ar jos institucijos; ir trečia, valstybė tarnauja savo piliečiams. Tad kaip pastebima – „valstybės ekonominis saugumas yra valstybės piliečių ekonominio saugumo išvestinė“ (Šimašius, Vilpišauskas, 2003).

B. Buzan (1998) pažymi, jog derėtų detalizuoti ekonominio saugumo idėjos lygmenis – individo, organizacijos, klasės, valstybės ir tarptautinės sistemos, taip sukuriant darnią ekonominės politikos priemonių visumą sąlygojančią valstybės ekonominę galią tarptautinėje sistemoje. Pirmojo lygmens perspektyvas globalioje erdvėje detalizavo danų mokslininkas B. Gerve (2008). Jis numato gerovės valstybės transformacijas užtikrinant ekonominį – socialinį saugumą piliečiams, žvelgdamas per demografinių pokyčių prizmę. Ir nors mokslininkas konkrečiai nepateikia ekonominio saugumo definicijos, jį konstatuoja kaip probleminį pasekmių reiškinių senstančioje

Europoje: dėl visuomenės senėjimo kyla rizika ilgalaikiam ES ekonomikos stabilumui dėl mažesnio produkcijos augimo *per capita*, mat mažėja darbingo amžiaus gyventojų dalis, didėja išlaidos pensijoms, socialiniam draudimui, sveikatos priežiūrai ir ilgalaikės priežiūros sistemoms - atsiranda fiskalinė našta, ilgainiui galinti išaugti į skolos našta (ES Taryba, 2010).

Atsižvelgiant į anksčiau pateiktą ekonominio saugumo sąvokos diskursą, ir Lietuvos Nacionalinio saugumo strategijoje reglamentuotą nuostatą, jog Lietuvos Respublikos saugumas be kita ko suvokiamas kaip „ūkio subjektų ir gyventojų ekonominio saugumo užtikrinimas“, šiame moksliniame tiriamajame darbe remsimės nuostata, jog ekonominis saugumas pirmiausia yra valstybės ekonominis užtikrintumas.

Taigi, kaip matome, šiandien aktualiausia ekonominio saugumo sąvoka pateikta tų mokslininkų, kurie nagrinėja ją plačiau – nuo asmeninio iki tarptautinio lygmens – mat toks ekonominio saugumo traktavimas yra šiuolaikiškas bei reikšmingas ekonomikos efektyvumo problemų sprendimams intensyvios socialinės plotmės kontekste.

Ekonominio saugumo reikšmė. Ekonominis saugumas yra įvairių šalies ekonominę politiką lemiančių jėgų išraiška, atspindinti realią šalies vidaus politikos padėtį ir jos integracinį laipsnį tarptautiniame politiniame – ekonominiame kontekste. Ekonominis saugumas yra valstybės *nacionalinio saugumo pagrindas*, kadangi ši sąvoka jungia daugybę strategiškai svarbių šaliai politikų. Tad pakankamas nacionalinio ekonominio saugumo lygis tai – stabili ekonomikos būklė, kai užtikrintas pakankamai aukštas pragyvenimo lygis, turima užtektinai lėšų turimiems resursams apginti, piliečiams, institucijoms, įmonėms, gamtiniams ištekliams, šalies teritorijai apsaugoti nuo galimų vidaus bei išorės grėsmių (Jėčiuvienė, 2004). Daugelis mokslininkų taip pat pažymi ekonominio saugumo sąvokos kompleksiskumą: ji neatsiejama nuo karinio aspekto, politinės sąrangos, socialinės gerovės, ekologinio diskurso. Anot B. Melniko (2008), vienas esminių šiuolaikinės visuomenės gerovės užtikrinimo ir socialinio gerovės kūrimo, politinio stabilumo palaikymo veiksnių bei valstybės ekonominės politikos prioritetų yra *ekonomikos modernizavimas*. Juk lanksti valstybės ekonominė politika lemia ekonominių visuomenės problemų sprendimų efektyvumą, kuria priemonės spręsti socialinės raidos, sveikatos apsaugos, kultūros, švietimo ir mokslo problemoms, teisėtvarkos ir teisėsaugos, gamtosaugos ir gamtonaudos, nacionalinio saugumo ir gynybos, užsienio ryšių plėtojimo bei visoms kitoms visuomenės gyvenimo sritims būdingus klausimus. Šalies ekonomine ir ekonominio saugumo vykdoma politika turi būti siekiama sudaryti efektyvias ekonomines prielaidas įgyvendinti valstybės ir visuomenės interesus visose gyvenimo srityse, todėl šiai politikai turi būti teikiamas ypatingas dėmesys.

Kitas svarbus aspektas, formuojantis ekonominio saugumo svarbą – *globalizacija*, jos procesai. Būtinumas reaguoti į šių procesų teigiamus ir neigiamus padarinius suformuoja adekvatų ekonominio saugumo poreikį – valstybės politinių priemonių visumą, kaip atsaką neigiamų globalizacijos

veiksmų prevencijai. Globalizacijos įtaką socialinei ir ekonominei politikai nagrinėja B. Greve (2007) ir daugelis kitų mokslininkų, teigdami, jog čia egzistuoja atsakomasis tarpusavio ryšys – globalizaciniai procesai lemia ir ekonominio saugumo politikos formavimo prioritetus.

Ekonominio saugumo tematika taip pat turėtų būti prioritete *mokslinių tyrimų srityje*. Siekiant, kad šalies ekonomika būtų konkurentabili globalioje tarptautinėje rinkoje (juk šalies konkurencingumas tiesiogiai proporcingas šalies ekonomikos išsivystymo lygiui), o vykdoma ekonominė politika kurtų pažangią žinių visuomenę, pabrėžtinai gilių ir kompleksinių mokslinių tyrimų reikalingumas. Jais remiantis būtų galima vertinti realią šalies ekonominę situaciją, veiksmų, darančių įtaką ekonomikos atsparumui, vidaus ir išorės grėsmėms, valdymą (Jėčiuvienė, 2004).

Aptarus esminius ekonominius aspektus, sąlygojančius šalies ūkio vystymąsi, galime teigti, jog ekonominis saugumas suformuoja sąlygas augimo ir struktūrinei šalies plėtrai:

- ✓ garantuoja šalies makroekonominį stabilumą;
- ✓ užtikrina žmogiškojo kapitalo plėtrą;
- ✓ sudaro prielaidas tobulinti rinkos mechanizmus;
- ✓ sukuria verslui palankią aplinką;
- ✓ užtikrina apsirūpinimą „strateginiais resursais“ ir darnų šių sektorių funkcionavimą;
- ✓ sukuria inovacinės plėtros sistemą;
- ✓ skatina socialinę partnerystę, investicijas į švietimą, mokslinius tyrimus;
- ✓ skatina užimtumo politikos ir darbo rinkos lankstumą;
- ✓ sudaro prielaidas darniam vystymuisi ir sklandžiai integracijai.

Taigi, siekiant valstybės ekonominės galios stabilumo, finansinio ir investicinio saugumo, valstybės saugumo pramonėje, mokslinių tyrimų plėtros ir inovacijų sklaidos, darnaus šalies vystymosi bei tolydžių integracinių procesų, būtina kreipti išskirtinį dėmesį valstybės ekonominio saugumo strategijos formavimui ir jos įgyvendinimui. Būtent ekonominiai rodikliai nulems arba nenulems mūsų valstybės bendrą pakilimą ES ir pasauliniame kontekste. Jokiu būdu ne atvirkščiai.

1.2. Ekonominio saugumo grėsmės ir priemonės jų silpninimui

Ekonominio saugumo koncepcija yra tiesiogiai susijusi su **grėsmių sąvoka**. D. Janušauskienė ir J. Novagrockienė (2003) pastebi, jog saugumas dažnai suvokiamas kaip grėsmių nebuvimas. Tačiau šio traktavimo problematiką atskleidžia dinamiškas visuomenės vystymosi aspektas ir tai, jog grėsmes mažinantys faktoriai gali inspiruoti kitas grėsmes. Raidos akcentą, kaip vieną iš ekonominių saugumą lemiančių faktorių, pabrėžia ir B. Buzan (1998): rinkos ekonomikoje egzistuoja daugybė įvairių grėsmių, kurios dėl rinkos mechanizmo nuolatinės kaitos, rizikos ir agresyvios konkurencijos, negali būti pagrįstai sietinos su nacionalinio saugumo grėsmėmis. Ekonomikos dinamika,

neapibrėžtumas ir jautrumas lemia ekonominių grėsmių gairių problematiką. Jei smunka šalies ekonomika (ji gali smukti tiek dėl vidinių, tiek dėl išorinių priežasčių), neišvengiamai smunka ir valstybės galia, nacionalinis saugumas. Tad teorijoje išskiriamos *vidinės* ir *išorinės grėsmės*. Pažymėtina, jog valstybė turi išskirtinę prerogatyvą kontroliuoti didelę dalį ekonominių santykių ir, kuo didesnė ši galia, tiesioginis dalyvavimas rinkoje, tuo didesnė grėsmių ekonominiam saugumui tikimybė. Potencialios vidaus grėsmės kyla iš pačios valstybės nesugebėjimo užtikrinti saugumo, darnaus vystimosi, neišplėtos inovacijų infrastruktūros, neefektyvaus valstybinio ekonomikos reguliavimo, nesugebėjimo nustatyti optimalios interesų pusiausvyros ir spręsti socialinių konfliktų. Vidinės grėsmės valstybei aktualiausios mikro- ir makro- ekonomikoje, ekonominėse infrastruktūros šakose. Grėsmių prevencija svarbi valstybės verslumui (dalyvavimui versle), biudžeto, fiskalinėje politikoje, deklaruojant ir įgyvendinant užsienio ekonomikos gaires.

Saugumą nuo *išorės grėsmių* realizmo mokykla tarptautiniuose santykiuose tapatina su valstybių saugumu, saugumo koncepciją grįsdama galių pusiausvyra. Ją gali sutrikdyti užsienio valstybės, nevalstybiniai nekomerciniai dariniai (pvz., jėgos priemonių naudojimas, tiek tarptautiniu mastu, tiek valstybės viduje), su rinkos veikimu susiję veiksniai (tai transnacionalinės kompanijos; pasinaudodamos technologine pažanga ir valstybių siekiu pritraukti užsienio investicijas, jos gali daryti spaudimą valstybių vyriausybėms), taip pat kitos aplinkybės: techninės nelaimės, gamtinės stichijos, teroro išpuoliai, sabotazas (R. Šimašius ir R. Vilpišauskas, 2003).

A. Grubliauskas (2002) išorės grėsmes konstatuoja kaip objektyvų reiškinį, subjektyviai vertindamas valstybės nesugebėjimą atitinkamai reaguoti į išorinius dirgiklius tai – intensyvią konkurenciją, strateginių išteklių valdymą, globalios integracijos sukeltus kainų pokyčius. Kadangi tik nuo valstybės kryptingų veiksmų priklauso jos saugumas, tad ir vidaus ekonomikos potencialas konstruoja valstybės atsaką į išorines grėsmes. Kaip pastebi R. Šimašius ir R. Vilpišauskas (2003), dėl stiprėjančių tarptautinių pozicijų, taip pat dėl didesnės valstybių tarpusavio priklausomybės, kitų valstybių veiksmai (išorės veiksniai), traktuotini kaip potenciali grėsmė valstybei, yra vis mažesni.

Dauguma autorių skiria šias, realijomis pagrįstas ekonominio saugumo grėsmes:

- ✓ *ekonomikos struktūrinės deformacijos grėsmė* tai – ūkio disproporcijos ir jas inspiruojančios ekonominės destruktijos;
- ✓ *inovacijų stagnacijos ir investicinės veiklos disproporcijos grėsmė* – valstybės investicijų mažėjimas ir užsienio investicijų didėjimas, taip pat mažas investicijų efektyvumas, vidaus rinkos nestabilumas, mokesčių naštos, neracionalios viešojo sektoriaus veiklos;
- ✓ *lėta mokslinių tyrimų ir technologinio potencialo pažangos grėsmė* – nesukūrus šiuolaikiškų inovacijų ir žinių ekonomikos sistemų, šaliai kyla grėsmė tapti ekonomine provincija tarptautinių ekonominių santykių kontekste. MTP diegimas ir vystymas užtikrina ūkio

konkurencingumą, nuoseklų ekonomikos augimą, spartina integracijos procesus į viršnacionalines pažangias ekonomines struktūras, kuria politinę naudą, socialinę gerovę;

- ✓ *priklausomybė nuo importo* – valstybė išsaugo ekonominį suverenitetą, jei vidaus vartojimo importo dalis sudaro ne daugiau 20 – 25 proc.;
- ✓ *priklausomybė nuo strateginių produktų tiekėjo* – gali sukelti tokias ekonomines pasekmes kaip neproporcingas ir nepagrįstas kainų kėlimas, ar tiesioginę grėsmę šalies valstybingumui;
- ✓ *valiutos rezervų mažėjimas* – kelia grėsmę valiutos stabilumui, gali išprovokuoti valiutos devalvaciją, kuri mažina šalies konkurencingumą;
- ✓ *visuomenės stratifikacijos grėsmė* – pažeistų ekonominį stabilumą, keltų pavojų darniai visuomenės raidai, valstybinės santvarkos stabilumui;
- ✓ *auganti užsienio skola* – šiuo atveju skiriama didelė dalis biudžeto. Užsienio skolos kritiniu rodikliu laikomas toks matas, kuomet skolos padengimui skiriama ne daugiau 25 proc. šalies valiutinių įplaukų, taip pat skolos ir BVP santykis. Auganti užsienio skola taip pat parodo, jog valstybė nėra savarankiška priimdama ekonominius sprendimus;
- ✓ *auganti vidaus skola*: jos priežastys gali būti pajamų į valstybės biudžetą nesurinkimas, ryškus išlaidų ir pajamų disbalansas, netinkama fiskalinę politiką vykdančių valstybės institucijų kontrolė. Didėjanti vidaus skola sulėtina ekonominį augimą, mažina gyvenimo lygio rodiklius. Nevaldomas biudžeto deficitas sukelia realią fiskalinės ir finansinės krizės grėsmę;
- ✓ *korupcijos ir šešėlinės ekonomikos grėsmė* tai – veiklos būdai, kuriais nedidelės interesų grupės užsitikrina pajamas iš nusikalstamos veikos, naudojantis įstatymų trūkumais. Šešėlinė ekonomika silpnina ekonomikos valdymo galimybes, mažina mokesčių bazę ir surenkamų mokesčių dydį, leidžia nusikalstamoms struktūroms daryti įtaką valdžios institucijoms ar net į jas įsilieti. Ekonominė kriminogenizacija deformuoja valstybės makroekonominį valdymą, iškreipia ekonominius rodiklius.

Akivaizdu, jog šis sąrašas dėl dinamiškos aplinkos veiksnių ir ekonomikos atvirumo laipsnio nėra baigtinis: taip pat paminėtina aplinkosaugos žalos rizika, migracija ir senstanti visuomenė, žmogaus teisių pažeidimai. Aptartos grėsmės yra sąlyginės – inspiruojamos visuomenės ir laikmečio.

Teoretikų nagrinėjamos **ekonominio saugumo užtikrinimo priemonės** ir jų alternatyvos suponuoja nagrinėjamos problemos sprendimo teorinį modelį. Vieningai teigiama, jog ekonominis saugumas eventualus tik egzistuojant efektyviam viso materealus ir nematerealus turto valdymui, Vyriausybės įgyvendinamomis ekonominės politikos priemonėmis. Šiuo atveju svarbus valstybės institucijų ir šalies ūkio maksimalus valdymo procesų optimizavimas – valstybinio valdymo organizavimo ir veiklos valdymo mechanizmas (Jėčiuvienė, 2004). Juo remiantis kuriama efektyvi

ekonominė politika, užtikrinanti ekonominį saugumą. Pirmoji alternatyva – ekonominis saugumas užtikrinamas, kai valstybė yra nepriklausoma nuo kitų valstybių, t.y. saugi visuomenė – *uždara visuomenė*. Kita alternatyva – ekonominis saugumas galimas tik esant glaudiems ir lankstiems tarpusavio santykiams, t. y. saugi visuomenė – *atvira visuomenė*. Svarstant vieną iš šių alternatyvų, akivaizdu, jog nė viena valstybė *de facto* neturi kito pasirinkimo kaip tik atsiverti, juk uždara ekonomika sukuria fiktyvų saugumą, išprovokuojantį ekonomikos žlugimą. Tad egzistuoja stipri tarpusavio priklausomybė, kurianti tam tikrą galių balansą ekonomikoje.

Ekonominį augimą ir stabilumą užtikrina ne tik valstybė, bet ir privačios iniciatyvos (sėkmingas verslas yra augimo ir ekonominio saugumo fundamentas). Kaip minėta anksčiau, dėl ekonominio saugumo problemos kompleksiskumą lemiančių veiksnių – dinamiškos aplinkos, intensyvių tarptautinių ekonominių ryšių, gilėjančios integracijos – ekonominis saugumas turi būti nagrinėjamas *rinkos ekonomikos* kontekste. Pagrindinis jos tikslas – ekonominis efektyvumas ir pelno siekimas. Siekiant šių tikslų, rinkos mechanizmas užtikrina:

- ✓ užimtumą, darbo užmokestį;
- ✓ privačią nuosavybę – užtikrinama individo atsakomybė už materealines gėrybes;
- ✓ individo laisvę, konkurencijos sąlygas – užtikrinamas gamybos efektyvumas, inovacijų sklaida;
- ✓ liberalią kainų politiką, išreiškiančią pasiūlos ir paklausos pusiausvyrą, vykdančią rinkos reguliavimo ir kokybės funkcijas;
- ✓ stabilią valiutą, garantuojančią laisvų kainų politiką;
- ✓ atvirą rinką, užkertant kelią vietinių natūralių monopolijų vyravimui.

Sąlygas, inspiruojančias valstybės ekonomikos augimą, sukuria visa virtinė vidinių ir šalutinių veiksnių: valstybės vidaus politika, tarptautinių santykių stabilumas, finansų, intelektinio ir žmogiškojo kapitalo, ekonominės ir kitos informacijos, santykių su visuomene efektyvus valdymas. Anot M. Jėčiuvienės (2004), siekiant aukšto šalies išsivystymo ir konkurencingumo rodiklių tarptautinėje erdvėje, valdymo sprendimai grindžiami ekonominiais skaičiavimais leistų užtikrinti gerovę, kuriai matuoti tikslinga sukurti kriterijų ir rodiklių sistemą, nustatnčią ekonominio saugumo pakankumą. Ja remiantis būtų tikslinga vertinti realią šalies ekonominio stabilumo situaciją, galimų įtakų valdymą.

Apibendrinant teorinius argumentus, galime išskirti šias esmines ekonominio saugumo užtikrinimo priemones:

- ✓ tolygus ir kryptingas ekonomikos augimas;
- ✓ MTP ir inovacijų plėtra;
- ✓ privačios vidaus ir tiesioginės užsienio investicijos;
- ✓ investicijos į žmogiškąjį kapitalą;

✓ į eksportą orientuota prekybos politika.

Aptarus grėsmes valstybės ekonominiam saugumui ir jų prevencines – ekonominio saugumo užtikrinimo – priemones, galime reziumuoti, jog ribinės ekonominio saugumo reikšmės koreliuoja tarpusavyje su visuomenės ir valstybės prioritetais, laikmečiu, tarptautine padėtimi, mokslo pažanga. Priklausomai nuo nacionalinių interesų ir ekonominio saugumo rodiklių kaitos, brėžiamos atitinkamos ekonominės strateginės gairės, politikos priemonės bei ekonominio saugumo užtikrinimo programos. Toliau nagrinėsime ekonominio saugumo įgyvendinimo politiką ES.

1.3. Ekonominio saugumo ES politika

Nacionalinio ekonominio saugumo garantas yra stabilūs vidiniai – tarptautiniai ekonominiai ir politiniai santykiai, tad galime daryti prielaidą, jog tarptautinės ekonominės sistemos saugumą užtikrina visos tarptautinės rinkos tinklo patvarumas, jos tarpusavio santykių stabilumas. Šiai visumai darniai funkcionuojant įsivyrąja pusiausvyra, kurios mechanizmas vis tik nėra vientisas dėl egzistuojančių didesnę galią turinčių subjektų, jų diferentiškumo. Dėl to kiekvienas jos elementas patiria didesnę ar mažesnę ekonominę grėsmę. ES – puikus to pavyzdys – unifikauta politikų sistema, skatina ekonominės gerovės didėjimą, ekonominį augimą, mažina karinių konfliktų grėsmę.

Dauguma mokslininkų tarptautinį ekonominį saugumą apibrėžia kaip „*susitarimų ir institucinių struktūrų tarptautinių sąlygų kompleksą, kuriam esant kiekvienai valstybei – pasaulinės bendrijos narei, užtikrinama galimybė laisvai rinktis ir įgyvendinti savo socialinio bei ekonominio vystymosi strategiją, neveikiant išoriniam ir politiniam spaudimui ir tikintis iš kitų valstybių nesikišimo, supratimo ir savitarpiai priimtino bei abipusei naudingo bendradarbiavimo politikos*“. Remiantis šia koncepcija, ES ekonominės politikos teoriją nagrinėsime susitarimų, struktūrinių politikų ir bendradarbiavimo aspektais.

1.3.1. Efektyvus ekonomikos valdymas

Europos Bendrijų steigimo sutartyje pažymima, jog visoje Bendrijoje siekiama kurti „*sklandžią, suderintą ir tolydžią ekonominės veiklos plėtotę, siekti aukšto lygio užimtumo ir socialinės apsaugos, vyrų ir moterų lygybės, tvaraus ir neinfliacinio augimo, didelio konkurencingumo ir ekonominės veiklos rezultatų konvergencijos, aukšto lygio aplinkos apsaugos ir jos kokybės gerinimo, gyvenimo lygio ir gyvenimo kokybės gerėjimo bei valstybių narių ekonominės ir socialinės sanglaudos bei solidarumo*“ (EB steigimo sutartis, 1993, 2 straipsnis). Remiantis pirmame šio mokslinio tiriamojo darbo skyriuje pateiktomis A. Grebliausko, N. Čepaitienės, V.

Pukelienės ir kitų mokslininkų ekonominio saugumo sąvokomis, Steigimo sutartyje brėžiami politiniai siekiai suformuoja ES ekonominio saugumo gaires.

Pagrindinės ES ekonominės politikos kryptys yra kryptingas ekonomikos augimas, darbo vietų kūrimas (ES Taryba, 2008). Trumpuoju laikotarpiu ja siekiama ekonominio stabilumo, vidutinės trukmės laikotarpiu – didesnio ekonomikos augimo, o ilgalaikės trukmės laikotarpiu ekonominė politika siekiama spręsti globalias problemas darančias įtaką ES ekonomikai (viena jų – senstanti visuomenė). Strateginės ES ekonominės politikos gairės įgyvendinamos nacionaliniu ir viršnacionaliniu lygiu. Prioritetas priimant sprendimus suteikiamas pačioms šalims, nepaisant to, jog ES sutartis reglamentuoja ekonominę politiką kaip „bendrą poziciją“ derintina su Taryba.

Efektyvus ekonomikos valdymas yra visų ekonominio saugumo užtikrinimo priemonių fundamentas. Nagrinėjamos ekonominio saugumo užtikrinimo politinės priemonės (regioninė politika, plėtra, makroekonominė politika bei mikroekonominės reformos, saugumo politika) didina Europos, kaip tarptautinio veikėjo svarbą ir vaidmenį pasaulyje, o natūraliai kylančią konfrontaciją dėl valstybių netolygaus išsivystymo, valdymo ir kultūrinių skirtumų, taikant unifikuotą taisyklių bei procedūrų sistemą, harmonizuoja visos ES ekonomikos valdymo modelis.

Šiandieninis ES ekonomikos valdymo modelis susiformavo prieš 15 – 20 metų. Tuomet siekta darnios, tvarios ir veiksmingos Europos ekonominės integracijos (pagrindiniai jos tikslai – narių gerovė, sukuriama panaikinant bet kokią diskriminaciją tarp ekonominių partnerių (vidinis tikslas); ir galimybė disponuoti papildomomis diskriminuojančiomis priemonėmis ekonominių partnerių iš trečiųjų šalių atžvilgiu (išorinis tikslas), mat buvo susiduriama su tokiomis problemomis, kaip silpna ES veikla, kurios pasekmė – šalių narių negebėjimas sistemingai spręsti daugelio problemų, o sparti vidurio integracija sudarė prielaidas netolygumams mažėti. Ir nors šiandien ES integracija yra gilėjanti, dinaminė, palaipsniui mažinami biurokratiniai, ekonominiai apribojimai (visa tai reiškia ekonominės politikos su išorės šalimis liberalėjimą), šalys narės nėra linkusios perduoti dalies kompetencijų viršnacionalinėms ES struktūroms.

Šiandien ES ekonomika valdoma įvairiais susitarimais ir priemonėmis:

1. *Perdavimu* – kai kurios politikos visiškai perduodamos valdyti ES (prekybos, konkurencijos, pinigų politikos valdomos viršnacionaliniu lygiu);
2. *Įsipareigojimais* – už kai kurių politikų įgyvendinimą atsako valstybės kartu prisiimdamos tam tikrus įsipareigojimus, kurie yra ES priežiūros – sankcijų objektas (biudžeto politika, valstybės pagalba);
3. *Koordinavimu* – mikroekonominė politika paliekama valstybių narių kompetencijoje, tačiau gali būti nustatomos tam tikros gairės ES lygiu (struktūrinė, užimtumo politika);
4. *Autonomija* – nacionaliniu lygiu priimama ir įgyvendinama politika (konkurencinės politikos sudėtinės dalys – mokesčių politika, socialinė apsauga ir kt.).

Ekonomikos politikos įgyvendinimas priklauso nuo ES ir valstybių narių nacionalinės valdžios bendradarbiavimo. ES institucijos taiko šiuos ekonomikos valdymo metodus ir priemones (Pukelienė, 2008):

- ✓ *Teisės aktai* pasitelkiami Bendrajai rinkai valdyti, programoms kurti.
- ✓ *Griežtomis taisyklėmis* yra valdoma bendra valiuta.
- ✓ *Sprendimai* priimami konkrečiam vienos šalies atvejui, konkretaus sektoriaus sąlygoms ar specialiais atvejais.
- ✓ *Kolektyvinių derybų mandatai* priimami kaip tvirti susitarimai tarp šalių narių.
- ✓ *Sankcijos* taikomos kaip priemonė bendrų sprendimų vykdymui užtikrinti.
- ✓ *Finansinės paskatos* pasitelkiamos formuojant ES biudžetą ir taikomos struktūrinės politikas, sanglaudos politikos įsipareigojimus.
- ✓ *Bendrais tikslais, etalonais, rodikliais* valstybės narės įtvirtina unifikuotą požiūrį, tikslus, ekonomikos politikos metodologijas.
- ✓ *Panašėjimas ir politikos perdavimas* pasirenkamas taikant šalių narių politikų patirtį ir šablonus.
- ✓ *Tinklai* sudaro pagrindą didinant kolektyvinį režimą.

Intensyvėjant regioninės plėtros procesams, siektinų tikslų, instrumentų ir priemonių racionalus valdymas – strateginis planavimas – sudaro prielaidas ES ekonominiam saugumui.

Aptartų formų taikymas ir pasirinkimas priklauso nuo Bendrijos taikytinų metodų ir nacionalinių vyriausybių bendradarbiavimo formos. Kaip pažymi V. Pukelienė (2008), ES ekonomikos politika turi trūkumą, vienas jų – netinkamai paskirstyta kompetencija tarp ES ir šalių narių (neefektyvi centralizacija ir decentralizacija), lemianti ekonomikos valdymo veiklos trūkumus.

Apžvelgus ES ekonomikos valdymą, galime pažymėti, jog:

- kiekybiškai daugiausia ES teisės aktų priimama reglamentuojant bendrąją rinką, BŽŪP, bendrąją prekybos politiką, kurios labiausiai koncentruotos ES lygiu;
- sektorių, konkurencijos ir bendrosios prekybos politikų įgyvendinimo priemonės – vienos svarbiausių ES reguliavimo priemonių;
- EPS teisės aktai reglamentuoja makroekonominės politikos formavimą ir bendrosios valiutos įvedimą, tad nacionalinė teisė čia yra ribojama;
- ES vaidmuo ypatingai svarbus įgyvendinant konkurencijos ir prekybos politikas – individualūs sprendimai ne tik priimami, bet ir įgyvendinami.

ES ekonomikos valdymui svarbią reikšmę turi **Lisabonos sutartis (2009)**. Joje numatyti šie pagrindiniai tikslai bei kryptys: ekonomikos augimas, socialinė sanglauda, užimtumo didinimas, taip pat išlaidų mokslo ir technologijų plėtrai didinimas, paslaugų sektoriaus liberalizavimas. Šie rodikliai vieni esminių ekonominio saugumo matų.

1.3.2. Regioninė politika

Regioninė politika – taip pat svarus priežastinis ekonominės integracijos veiksnys ir reikšmingas ekonomikos globalizacijos pasekminis aspektas. Akivaizdu, jog regioniniai skirtumai sukuria ekonomines bei socialines problemas, kaštus, yra vertintini kaip potencialios grėsmės. Netolydus vystymasis parodo, jog rinka visoje tarptautinėje sistemoje neproporcingai paskirto turta, tad netolygiai vystosi regionai. Valstybių viduje, tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose, rinkos ekonomika sukuria gerovės ir skurdo, efektyvumo ir neefektyvumo, plėtros ir stagnacijos sankloda: intensyvėjant prekybos plėtrai ir gamybos veiksnių mobilumui tarpusavyje susijusiuose šalies regionuose, vieno regiono problemos persiskverbia į kitus regionus, taip darydamos įtaką šalies ekonomikai. Nedarbas, ekonomikos nesuderinimas, pajamų diversifikacija, geografinė pramonės ir prekybos veiklos koncentracija didžiuosiuose miestuose didina visuomenės kaštus. B. Buzan (1998) pastebi, jog įtampa, kilusi dėl netolygaus vystymosi, reguliuojasi dvejomis kryptimis: pirma, pranašesni regionai palaiko tam tikrą tolydžią plėtrą, antra, rinkos ekonomika užtikrina pranašesnių sričių mobilumą. Taigi, regioninė politika apibrėžiama kaip *„tikslinė veikla, taikant teisinės, ekonomines ir administracines priemones, darant diferencijuotą poveikį atskirų šalies regionų socialinei ir ekonominei plėtrai, siekiant mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir tarpsektorines disproporcijas regionų viduje, skatinti tolygią ir subalansuotą plėtrą visoje šalies teritorijoje“* (Mačys, 2005). Regioninė politika siekiama optimizuoti visos ekonominės ir socialinės sferos valdymo funkcijas, centrinių valstybės valdžios institucijų ir savivaldybių tarpusavio bendradarbiavimą, funkcijų pasiskirstymą vykdant ekonominės, socialinės ir investicinės politikų strategijas. Tad čia ypač svarbu atskirti centrinės valdžios funkcijas nuo savivaldos. Tai padeda išvengti destruktivių aplinkybių, sušvelnina padarinius.

Regioninė politika iš esmės yra centralizuota viešoji politika, mat ji grindžiama valstybės intervencinėmis priemonėmis (Duff, 1997). Jos centralizacijos laipsnis priklauso nuo regionų savarankiškumo, reorganizacijos lygio, internacionalizacijos ir globalizacijos procesų įtakos, formuojant bei įgyvendinant vietinę regioninę plėtrą. Tad centralizuota regioninė politika ES mastu ir decentralizuota nacionalinė regioninė politika papildo viena kitą (ES Lietuvą traktuoja kaip vieną regioną, tuo tarpu įgyvendinant Nacionalinę regioninę politiką, vietos savivalda vaidina svarbų vaidmenį siekiant socialinio ir ekonominio išsivystymo ES vidurkio lygio). Kadangi, regioninės politikos efektyvumą lemia regiono valdymo kokybė, akcentuotina ne tik nacionalinė decentralizacija, bet ir vietos savivaldos, regiono valdymo kokybė.

Pagrindinis ES regioninės politikos *tikslas* – regioninėmis, struktūrinėmis, socialinėmis ir kitomis priemonėmis stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą – realizuojamas pasitelkus struktūrinius ir kitus fondus kaip *instrumentus*. Pažymėtina, jog našus ES struktūrinės paramos

įsisavinimas yra sietinas su valstybės ekonomikos, investicijų ir kitomis strategiškai aktualiomis politikomis. Naudojamos šios regioninės politikos *priemonės*: infrastruktūros gerinimas, naujų verslų iniciatyvų skatinimas, valstybės prioritetinių gamybų plėtra, subsidijos, tikslinių projektų finansavimas ir kt. (Mačys, 2005). Intensyvėjant regioninės plėtros procesams, siektinų tikslų, instrumentų ir priemonių visumos racionalus valdymas sudaro prielaidas ES ekonominiam saugumui.

Pagrindiniai ES regioninės politikos tikslai 2007–2013 m. laikotarpiu – didinti regionų konkurencingumą ir užimtumą, siekti konvergencijos ir Europos teritorinio bendradarbiavimo. Ilguoju laikotarpiu regionine politika siekiama:

- ✓ išlyginti geografinį pajamų pasiskirstymą;
- ✓ suteikti paramą šalims, susidūrusiems su pertvarkomis ar ekonomikos šokais;
- ✓ didinti gerovę aktyviau integruojant gamybos veiksmus;
- ✓ siekti tolygaus geografinio gamybos pasiskirstymo.

Regioninė politika svarbi dėl kelių priežasčių:

- ✓ finansiniai tikslai ir solidarumas – neturtingoms šalims sudėtinga pačioms spręsti savo problemas;
- ✓ vienu šalių priimami sprendimai veikia kitas šalis;
- ✓ integracijos pasekmės tarp ES narių pasiskirsto netolygiai, tad reikalingas perskirstymo mechanizmas.

Akivaizdu, jog šalių narių gerovė, ekonominis ir visuomeninis progresas, regioninis vystymasis – ES saugumo matas, kuris taip pat traktuotinas kaip kryptingas sektorinių politikų įgyvendinimas. Toliau nagrinėsime sektorinių politikų svarbą ekonominiam saugumui.

1.3.3. Ekonominį saugumą užtikrinančios politikos

Dauguma specialistų sutaria, jog ekonominis saugumas yra realizuojamas per ekonomines politikas – makro- ir mikroekonomiką, įtaką taip pat daro kitos valstybės politikos, sąlygojančios nacionalinį saugumą. ES atveju itin svarbios Bendrosios šalių narių politikos, užtikrinančios sąžiningą konkurenciją, unifikuotos energetikos, transporto, regioninės ir socialinės sanglaudos politikos, taip pat plėtra, bendroji užsienio ir saugumo politika, prekybos sektoriai.

Makroekonominę politiką galime nagrinėti neatsiedami jos nuo bendros rinkos (esant užtikrintam keturių laisvių judėjimui), mat makroekonominės politikos koordinavimas transformuoja pastarąją. Anot K. Altomonte ir M. Nava (2005), kuriant bendrą ES rinką, siekiant gerovės pasitelkus ekonominę integraciją, kyla būtinybė išvengti rinkos suskaidymo ir sukurti priežiūros sistemą. Rinkos suskaidymas panaikinamas atsisakius su tarifais nesusijusių apribojimų. Kai kuriuose sektoriuose panaikinti netarifinius ribojimus nepakanka, mat esti paslaugų, neparduodamų kitoms šalims. Tam tikslui sukurta priežiūros sistema, užtikrinanti steigimo laisvę: kiekvienos šalies subjektai ar

ekonomikos veikėjai turi teisę steigti ir plėtoti ekonominę veiklą kitoje ES valstybėje narėje. Ši veikla, konkurencija ir ekonominė integracija skatinama sukūrus bendrąją rinką, jos veikimo mechanizmą, esminius principus.

Neigiamos **makroekonominės pasekmės** gali kilti šalims įsitraukiant į bendrąją rinką, mat keturios judėjimo laisvės yra užtikrintos, tačiau priežiūros politika nėra užtektina. Iliustruojant šį faktą, literatūroje pateikiamas atviros ekonomikos IS-LM modelis (*Mundell-Fleming modelis*, žr. 2. pav.). Sakykime, jog bendrojoje rinkoje, laisvai judant prekėms, paslaugoms ir kapitalui (supaprastintame modelyje nebelieka laisvo darbo jėgos judėjimo) yra šalys A ir B, kurių makroekonominė politika nekoordinuojama. Tad šių šalių valiutų kursas nustatomas pagal jų palūkanų normų paritetą (angl. *uncovered interest parity – UIP*). Nepadengtas palūkanų normų paritetetas yra svyruojantis ir apskaičiuojamas pagal formulę 1.1 (Altomonte, Nava, 2005).

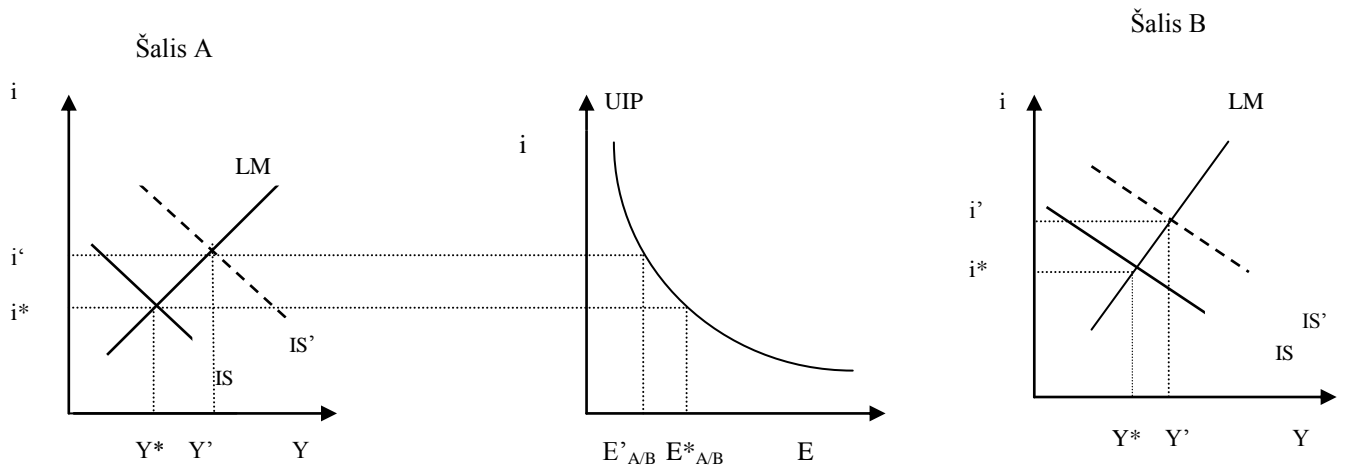
$$E_{A/B} = \frac{\bar{E}}{1 + i_A - i_B}; \quad (1.1.)$$

čia: $E_{A/B}$ – A šalies valiutos kursas, palyginus su B šalies valiuta;

\bar{E} – fiksuotas A ir B šalių valiutos kursas esant i_A ir i_B pusiausvyrai;

Esant pusiausvyrai, A šalis gamina Y^* produktų kiekį turėdama i^* palūkanų normą, o šalis B – analogiškai, valiutų kursas yra $E^*_{A/B}$ (2 pav.). Sakykime, jog šalis A įgyvendina autonominę fiskalinę politiką. IS kreivė juda į dešinę iki IS' , A šalis gamina daugiau produkcijos, palūkanų norma joje padidėja, koeficientas $E_{A/B}$ mažėja (pateiktoje formulėje daliname iš didesnio skaičiaus), t.y. mažiau A šalies pinigų tenka B šalies piniginiam vienetui, tad A šalies valiutos kursas didėja.

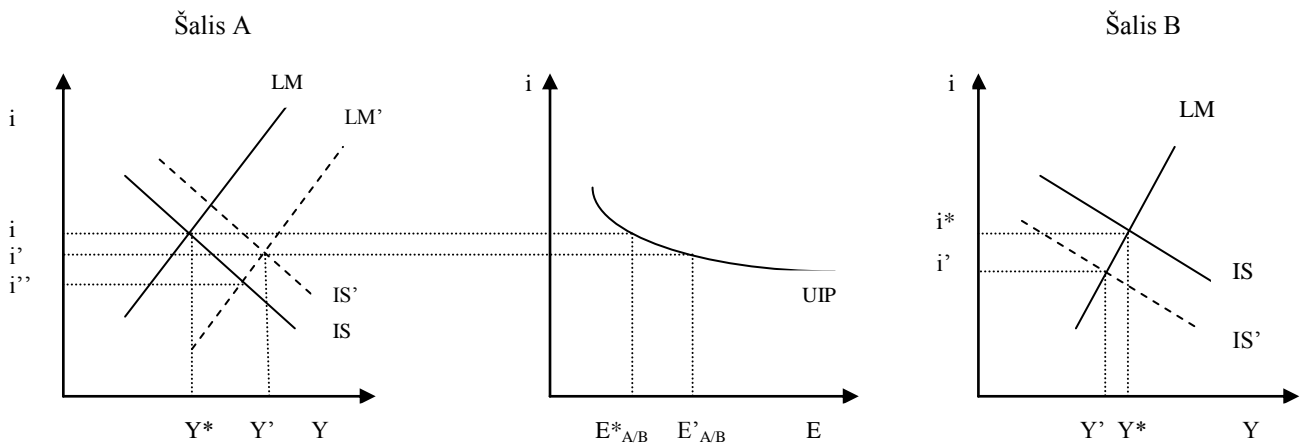
B šalies valiutos požiūriu keitimo norma kitoje šalyje didėja, o A šalies prekės praranda savo konkurenciją, tad pastaroji netenka dalies eksporto, rinkų IS kreivė pasislenka į dešinę (grafike pavaizduotas tik bendrasis efektas). Šalyje B vyksta įdomūs pokyčiai: B šalies valiuta A šalies atžvilgiu silpnėja, nes $E_{B/A}$ yra atvirkščias $E_{A/B}$. B šalies prekės tampa konkurencingos, IS kreivė taip pat slenka į dešinę dėl eksporto augimo (bendrojoje rinkoje prekių ir paslaugų judėjimas yra laisvas) ir B šalies pajamos padidėja iki Y' . Bendrojoje rinkoje dalyvaujant A ir B šalims vyksta laisvas prekių, paslaugų bei kapitalo judėjimas, o B šalis laimi be nacionalinės intervencijos.



Šaltinis: Altomonte, K.; Nava, M. (2005). Economics and Policines of an Enlarged Europe. Edward Elgar. Cheltenham: MPG Books Ltd. 423 p.

2 pav. Fiskalinės politikos veikimas šalyje A

Tačiau susiklosto kitokia situacija, jei šalis A didina konkurencinį pranašumą pasinaudodama valiutos nuvertėjimu, mažindama palūkanų normą, nes tai skatina eksporto augimą (3 pav.). Šiuo atveju šalis A įgyvendina plėtrai palankią monetarinę politiką, LM pasislenka į dešinę LM', o pusiausvyra susidaro taške b, kuris parodo mažesnę palūkanų normą, o per asocijuotus valiutų kurso efektus, valiutos vertė mažėja. Jei kapitalo judėjimas rinkoje yra tobulas, tuomet didėja eksportas, IS kreivė pasislenka į IS' iki c pusiausvyros taško.



Šaltinis: Altomonte, K.; Nava, M. (2005). Economics and Policines of an Enlarged Europe. Edward Elgar. Cheltenham: MPG Books Ltd. 423 p.

3 pav. Pinigų politikos įtaka kitai šaliai

A šalies valiutos požiūriu, jos valiutos nuvertėjimas yra B šalies valiutos vertės padidėjimo priežastis. Tad B šalies konkurencingumas, be jokių intervencinių priemonių ar tiesiog savaiminių pokyčių, silpnėja ir eksportas mažėja (prekių ir paslaugų judėjimas laisvas), tad mažėja pajamų lygis,

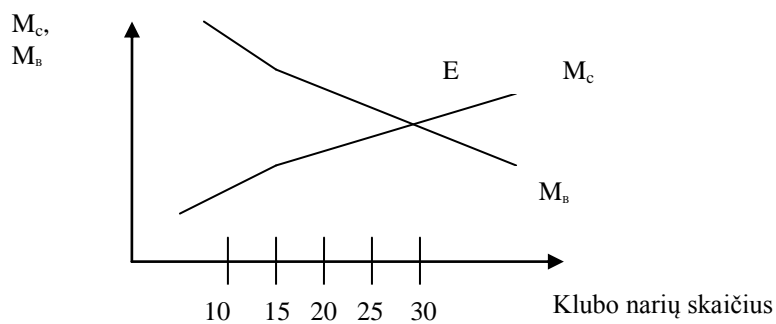
IS kreivė pasislenka žemyn iki IS'. Pastaruoju atveju, bendroji rinka ir lankstus valiutų kursas sudaro situaciją (trumpuoju laikotarpiu), kai vienoje šalyje padariniai yra neigiami, jei kitos šalies makroekonominė politika yra nekoordinuojama. Siekiant išvengti šių pasekmių, t.y. kai kaimyninė valstybė gali nuskursti, nacionalinės vyriausybės siekia koordinuotos makroekonominės politikos.

ES makroekonominė politika pastaruosius dvejus metus rėmėsi dviem kryptimis - didesnis ekonomikos augimas ir darbo vietų kūrimas. Kaip konstatuojama Tarybos rekomendacijoje dėl valstybių narių ir Bendrijos bendrųjų ekonominės politikos gairių 2008–2010 m., patikima makroekonominė politika, sistemingos produktų, darbo ir kapitalo rinkų reformos sudaro optimalias sąlygas darniam ekonomikos augimui ir absoliučiam augimo potencialo realizavimui. Nepriklausoma **pinigų politika**, kuria pagrįsta Ekonominė ir pinigų sąjunga (toliau EPS), vaidina svarbų vaidmenį ES ekonomikoje, svariai prisidedama prie ekonominio saugumo: užtikrina kainų stabilumą ir sudaro prielaidas kitoms bendro pobūdžio ekonominės politikos priemonėms, kurios realizuojamos ekonomikos augimo ir užimtumo srityse, funkcionuoti. EPS pagrindinė priemonė – euras – įvestas siekiant esminių tikslų: sukurti stabilumą, sudaryti palankias sąlygas augti ekonomikai, didėti užimtumui.

Minėtoje Tarybos rekomendacijoje antra svarbi ES makroekonominės politikos gairė numato ekonominio ir fiskalinio tvarumo priemones kaip **užimtumo** didinimo fundamentą. Pati užimtumo politika „Bendrijos interesu“ tapo pasirašius Amsterdamo sutartį (1997 m.) ir priėmus Europos užimtumo strategiją, kuria siekiama darbo rinkų politikos unifikavimo, gerinti šių rinkų sistemas bei sukurti daugiau kokybiškų darbo vietų. Nors situacija valstybėse narėse skiriasi, visos šalys susiduria su šiomis pagrindinėmis problemomis: senstančia visuomene, regionų išsivystymo netolygumais, socialinių sistemų užtikrinimu nepalankiomis ekonominėmis sąlygomis, ilgalaikiu nedarbu, skatinančiu atskirtį. Akivaizdi rizika ES ekonomikos stabilumui kyla dėl gyventojų senėjimo problemos – mažėjantis produkcijos augimas *per capita*, dėl mažėjančio darbingo amžiaus gyventojų, ir adekvačiai didėjančių išlaidų pensijoms, socialiniam draudimui, sveikatos ir ilgalaikės priežiūros sektoriams. Šio proceso pasekmė – išaugusi skolos našta. Siekiant įveikti demografinės krizės poveikį biudžetui, Taryba siūlo valstybėms narėms taikyti *tripakopę strategiją*: pirma, sparčiai mažinti valstybės skolą ir taip sustiprinti valstybės finansus; antra, reformuoti ir sustiprinti pensijų, socialinio draudimo ir sveikatos priežiūros sistemas, siekiant šių sistemų finansinio pajėgumo, socialinio prieinamumo; ir trečia, skatinti dalyvavimą darbo rinkoje ir darbo jėgos (ypač moterų, jaunimo ir brandaus amžiaus darbuotojų) pasiūlą, taip pat požiūrį į darbą, kaip visą gyvenimą trunkantį procesą. Kitu svarbiu dokumentu – Lisabonos strategija – planuota iki 2010 m. paversti Europą konkurencingiausia ekonomika pasaulyje, gebančia siekti darnaus ekonominio augimo pasitelkiant socialinės sanglaudos ir užimtumo politikas, siekiant pagrindinio tikslo – visiško užimtumo.

Kitas svarbus veiksnys darantis įtaką ES ekonomikos stabilumui – **plėtra**. Kuo ES didesnė, tuo labiau juntamas integracijos poveikis. Plėtros procesai iš pradžių pareikalauja daugiau lėšų, nes ES padeda naujoms narėms įgyvendinti pereinamuosius uždavinius ir tapti konkurencingomis laisvosios rinkos ekonomikomis. Plėtra naujose narėse skatina investicijas, siekiant ekonomikos efektyvumo įgyvendinamos jos reformos. „Senųjų“ narių ekonomiką plėtra taip pat skatina augti dėl konkurencijos ir padidėjusio asmenų mobilumo.

Kaip pažymima Europos saugumo strategijos įgyvendinimo ataskaitoje – plėtra yra svarus stabilumo taikos ir reformų skatinimo veiksnys. V. Pukelienė (2008) ją nagrinėdama ekonominės klubų teorijos kontekste atskleidžia esmines plėtros grėsmes ir laimėjimus. Klubo nariai turi vienodas teises jame dalyvauti ir jo teisės nepažeidžia kitų narių teisių, taip pat turi lygias teises įstoti į laisvosios prekybos erdvę, muitų sąjungą ar bendrąją rinką bei ekonominę pinigų sąjungą. Šios teisės duoda didelę ekonominę naudą, tačiau šalis patiria ir kaštų: mokomos kontribucijos į ES biudžetą (valstybė narė moka dalį maito pajamų, dalį nuo surinkto PVM, sukurto BVP, kurie subalansuoja biudžetą), valstybių narių nacionalinė politika derinama su ES, o turimi atstovai ES institucijose taip pat sudaro kaštus. Tai galime pavaizduoti grafiškai:



Šaltinis: V. Pukelienė, 2008

4 pav. Optimalus klubo dydis

Horizontalioje ašyje nurodyta klubo dalyvių skaičius, o vertikalioje – dalyvių ribinė nauda (M_B) ir ribiniai kaštai (M_C). Akivaizdu, jog kiekvieno papildomo dalyvio ribinė nauda mažėja didėjant dalyvių skaičiui, o ribiniai kaštai didėja daugėjant narių skaičiui. Pirmiesiems klubo nariams dalyvavimas klube yra žymiai naudingesnis nei prisijungusiems vėliau. Ši teorija leidžia optimizuoti ES narių skaičių – kol ribinė nauda viršija ribinius kaštus, dalyvavimas klube yra naudingas, taigi kai ES buvo tik 10 narių – ribinė nauda buvo akivaizdžiai didesnė už kaštus, nei esant 27 narėms. Įstojus 10 šalių (2004 m. plėtra) ribinė nauda ir ribiniai kaštai tapo elastingesni – kiekviena įstojusi šalis gavo neproporcingai buvusiam mažėjimui mažesnę naudą, nei ES – 15 šalys. Tai paaiškina faktas, jog stojusios šalys buvo panašios ir neturtingos, tad į ES biudžetą įplaukė mažesnės kontribucijos. Nors bendra nauda mažėjo, vis tik politikai ir mokslininkai pažymi paskutinės plėtros naudą ES:

- ✓ Išsiplėtė ES rinka, išaugo vartotojų skaičius, EB rinka padidėjo daugiau kaip 27 proc.
- ✓ Į stabilią ir socialiai aprūpintą darbo jėgos rinką plūstelėjo aktyvi, kompetentinga ir darbšti darbo jėga, ją tenkino žemesnis atlyginimas.
- ✓ Išsiplėtė ES išorinės sienos, taip garantuojant santykinę ES saugumą ir dalies migrantų nusėdimą periferijos šalyse.

Taigi, plėtra teikia santykinę naudą abiem pusėms – kurdama bendrą gerovę yra ekonominio saugumo prielaida. Ir, kaip pastebi H. D. Jacobsen ir H. Machowski (2005), tiek ekonominiu, tiek saugumo (ypač energetinio) aspektu ypač svarbus naujų valstybių narių ekonominis ir diplomatinis indėlis bendroje kaiminystės ir užsienio politikoje kuriant **saugesnę Europą**. ES bendra užsienio ir saugumo politika (toliau BUSP), kuria siekiama „tvirtinti Sąjungos identitetą tarptautinėje arenoje, aprėpiant ir galimybę formuoti bendrą gynybos politiką, kuri ilgainiui taptų bendra gynyba“ (Mastrichto sutartis, 1992) yra ES diplomatinė veikla siekiant užtikrinti Sąjungos interesų apsaugą ir vertybių sklaidą (Vitkus, 2008). Įgyvendindamos ją, ES valstybės narės neatsisako savo nacionalinės užsienio politikos, tačiau bendrai siekia šių tikslų:

- ✓ saugoti bendrąsias vertybes, ginti bendrus interesus;
- ✓ stiprinti Sąjungos saugumą;
- ✓ palaikyti taiką, stiprinti tarptautinį saugumą;
- ✓ skatinti tarptautinį bendradarbiavimą;
- ✓ plėtoti ir stiprinti demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimą.

Suformavus BUSP gaires, parengus ES saugumo strategiją, Bendrijos vaidmuo, jos profilis tarptautinėje arenoje tapo svaresnis ir tikslesnis, labiau apibrėžtas. 2009 m. ratifikavus Lisabonos sutartį keliamas BUSP tikslas – užtikrinti geresnę ES užsienio politikos koordinavimą, taip pat efektyvesnį, nuoseklesnį tikslų įgyvendinimą.

2003 m. Europos Tarybos priimta Europos saugumo strategija, kurioje apibrėžiamos pagrindinės grėsmės, strateginiai tikslai ir sprendimų poveikis Europai. Pagrindinės grėsmės, su kuriomis susiduria ar gali susidurti Europa, yra:

- ✓ terorizmas;
- ✓ masinio naikinimo ginklų platinimas;
- ✓ regioniniai konfliktai;
- ✓ žlungančios valstybės;
- ✓ organizuotas nusikalstamumas.

Su šiomis grėsmėmis ES kovoja plėtodama efektyvų daugiašališkumą, bendradarbiaujant su Jungtinių Tautų organizacija ir prevenciškai įsitraukdama, taikydama adekvačias priemones, kylant krizėms. Šiuo būdu įgyvendindama BUSP ES tuo pačiu siekia šių strateginių tikslų:

- ✓ plėtoti stabilumo ir saugumo zoną aplink Europą;

- ✓ palaikyti ir inicijuoti tvarios tarptautinės santvarkos formavimąsi;
- ✓ taikyti prevencines priemones besikartojančioms ir naujai kylančioms grėsmėms.

Taigi, siekiant darnaus ES vystimosi ir aukštų konkurencingumo dimensijų išlaikymo kintančioje tarptautinėje aplinkoje, pradėta daugiau investuoti į diplomatijos ir saugumo sritis, kartu stiprinant ir ekonominio saugumą fundamentą.

Kita svarbi ekonominį saugumą užtikrinanti politinė priemonė – **konkurencijos politika**. ES ekonominės sistemos, vidaus rinkos pagrindas yra tolydžių sąlygų verslui sudarymas konkuruoti ES. Efektyvi konkurencijos politika skatina ekonomikos augimą ir kuria palankią aplinką plėtrai, inovacijų ir technologijų taikymui, stabdo kainų augimą. Ją įgyvendina EK, užtikrindama, jog valstybės narės ir privatus sektorius laikytųsi bendrų prekybos taisyklių, kartu leidžianti vyriausybėms reguliuoti neteisingos konkurencijos atvejus, ar skatinti inovacijų diegimą, smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą (Marciano, Josselin, 2003).

Pagrindinės ES konkurencijos politikos sritys yra konkurencijos teisė, kartelių, susijungimų, liberalizavimo ir valstybės paramos kontrolė bei tarptautinis bendradarbiavimas.

Dėsninga, jog konkurencija ilgainiui gali išsilaikyti tik tuo atveju, jei egzistuoja reikiama *teisinė bazė*. Nesant adekvačios teisinės bazės, įmonės užsiima monopolines pozicijas. Prekės ir paslaugos darosi skurdžios, prastėja kokybė, galiausiai jos ir brangsta. Todėl visos ES valstybės narės nacionaliniu lygmeniu priėmė griežtas konkurencijos taisykles. Šalims kandidatėms taip pat iškeltas vienas pagrindinių ES narystės reikalavimų įvesti griežtas konkurencijos sąlygas.

Karteliai yra draudžiami: draustinas įmonių tarpusavio rinkų pasidalijimas ar susitarimai dėl kainų. Europos Komisija imasi piniginių sankcijų didelių įmonių atžvilgiu, jei šios daro įtaką ar spaudimą mažoms. Išskirtiniais atvejais Komisija daro išimtis esant individualiai situacijai arba bendrąja išimtimi susitarimų grupei. Šiuo atveju pirmiausia tikrinama, ar siekiami susitarimai būtų efektyvūs ir naudingi vartotojui [14].

Susijungimai yra sveikinti, kai didina pramonės konkurencingumą, spartina ekonomikos augimą ir gyventojų gerovę. Susijungdamos įmonės veiksmingiau kuria naujus gaminius, mažina gamybos ar tiekimo kaštus, o jei jų veikla efektyvi – rinka tampa konkurencingesnė, tad vartotojas gali pirkti kokybiškesnes prekes mažesne kaina. Tačiau kai kurie susiliejiniai daro neigiamą įtaką konkurencijai – nukenčia vartotojas kai didėja kainos, mažėja prekių įvairovė.

Rinkų liberalizavimas Europoje yra labai išplėtotas. Tik nedaugelyje sričių, kuriose dar egzistuoja natūralūs monopoliai, konkurencijos taisyklės ir teisinė bazė gina vartotojus, konkurentus. Ypač prevenciškai draustinos kryžminės subsidijos, siekiant išvengti kryžminio finansavimo, kuris gali eliminuoti konkurenciją, srityse, kuriose monopolistai konkuruoja su kitomis įmonėmis.

Kadangi, *valstybės pagalba* gali iškreipti rinką tarp įmonių, kurių būstinės yra skirtingose valstybėse narėse, Komisija vykdo subsidijų, mokesčių lengvatų, prekių ir paslaugų tiekimo

išskirtinėmis sąlygomis bei paskolų garantijų monitoringą valstybėse narėse. Taip pat draudžiama valstybės parama įmonėms, kurios be jos negalėtų išgyventi, tačiau legitimi trumpalaikė parama, inspiruojanti konkurencingumą rinkoje. Lietuvai yra ypač svarbu rasti nišą konkuruoti ES rinkoje – palanki geografinė padėtis ir kvalifikuota darbo jėga dar neužtikrina šalies konkurencingumo globalioje erdvėje (Makštutis, Vijeikis, 2010).

Konkurencijai daugelyje ES rinkų daranti įtaką ir viena svarbiausių ES santykių su kitomis pasaulio šalimis dalis – **prekybos politika**. Ji vykdoma dviem tarpusavyje susijusiais lygmenimis. Pirma, ES, kaip Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) narė, drauge su viso pasaulio šalimis partnerėmis aktyviai dalyvauja nustatant daugiašalės tarptautinės prekybos sistemos taisykles. Antra, ji su šalimis ir regionais derasi dėl dvišalių prekybos susitarimų. ES taip pat deda daug pastangų, kad besivystančių šalių produktai lengviau pasiektų jos rinką ir palaikydama prekybos santykius skatina šių šalių vystimąsi. Laisva ES valstybių narių tarpusavio prekyba – viena iš prielaidų, padėjusių susiformuoti bendrajai Europos rinkai, keturioms judėjimo jėgoms: darbo, kapitalo, paslaugų ir prekių. Remiantis šia patirtimi, ES inicijuoja viso pasaulio prekybos liberalizavimą, naudingą tiek turtingų, tiek neturtingų šalių ekonomikai.

Transporto sektorius, kaip vienas prioritetinių, išskirtas dar Romos sutartyje (1958), siekiant sukurti Bendrąją rinką, kurioje laisvai judėtų prekės, paslaugos, darbo jėga bei kapitalas. Kaip pažymi S. Dearden (1999), transporto politika taip pat siekiama nediskriminacinių konkurencijos sąlygų bendroje Europos transporto rinkoje, greta kuriant veiksmingą transporto sektorių, kuris užtikrina modernios ekonomikos funkcionavimą ir ekonominę integraciją. Nuo transporto, kaip paslaugų sektoriaus subordinaciniais ryšiais yra priklausomos kitos ūkio šakos, tiesiogiai veikiama konkurencija Bendrijos viduje, transporto kaštai taip pat daro įtaką kainoms ir prekybai.

Ekonominė teorija nagrinėja šias esmines transporto reguliavimo priežastis:

- ✓ monopolinę valdžią, kuri transporto sektoriuje palaiko pastovias ir aukštesnes kainas nei konkurencinėje rinkoje;
- ✓ transporto išorinės pasekmės didina privačius ribinius kaštus;
- ✓ pirkėjų ir pardavėjų turima asimetrinė informacija apie paslaugų kokybę.

Esminiai ES Bendrosios transporto politikos tikslai – susieti nacionalines transporto politikas į unifikotą sistemą, sukurti laisvą konkurenciją Bendrijos rinkoje ir garantuoti socialinius – ekonominius poreikius. Didėjant judrumui iškeliamas daugiamodulumo ir darnaus mobilumo tikslas.

Siekiant sektoriaus plėtros ir integracijos, pažymėtina dvejopa vyriausybės intervencija: rinkos reguliavimas (siekiama komercinių tikslų) ir užimtumo reguliavimas (siekiama socialinių tikslų). ES remiasi minimaliu valdžios vaidmeniu Bendroje transporto politikoje – transporto rinkos priežiūra skatinant dalyvių iniciatyvumą, o pagrindinis politikos dėmuo – dereguliavimo politika, kuria siekiama panaikinti diskriminaciją. Prioritetinius išskiriami konkurenciniai, o ne socialiniai siekiai.

Vykstant ES plėtrai susiduriama su šiomis problemomis: izoliuotos transporto priemonės, jų tarpusavio konkurencija iškreipia rinką, tad siūlomos alternatyvos: sukurti transeuropinius tinklus, griežtinti gamtos apsaugos normas, gerinti infrastruktūrą, įvesti socialines garantijas, liberalizuoti rinką, keisti bendras transporto susitarimų kryptis.

Kaip pastebi V. Pukelienė (2008), transporto politika turi būti orientuota į rinkos integracijos regioninę plėtrą ir ekonomikos augimą.

Apibendrinant galime daryti išvadą, jog ES ekonomikos valdymo sistemos kompleksiskumas, apimantis visas politikos sritis, ir ES veiklos su valstybėmis narėmis metodai sudaro prielaidą ES ekonominiam saugumui funkcionuoti. Dydis ir ekonominė galia reiškia *atsakomybę*, tad ES yra aktyvi politinė veikėja, derinanti regioninio ir pasaulinio saugumo interesus bei inicijuojanti stabilių, pažangių visuomenių kūrimą. Pasaulyje, kuriame šalių tarpusavio ryšiai tampa vis stipresni, kitų šalių ekonominio vystimosi ir politinio stabilumo rėmimas – investicija į savo šalies ateitį. Padėdama kitiems ES užtikrina saugų gyvenimą savo piliečiams.

2. LIETUVOS EKONOMINIO SAUGUMO STUDIJA

Paini šiandieninė Lietuvos ekonominė situacija suponuoja poreikį giliau nagrinėti ekonominio saugumo svarbą kaip nacionalinio saugumo pagrindą. Kaip išsiaiškinome anksčiau, šalies ekonominis saugumas tiesiogiai priklauso nuo ekonominės situacijos funkcionavimo efektyvumo, tad egzistuoja priklausomybė tarp ekonominio augimo ir ekonominio saugumo laipsnio. Šiuo tikslu pravartu sukurti patikimą valstybinio ekonominio reguliavimo sistemą, pagrįstą institucine ir teisine šalies bazėmis ekonominės integracijos bei globalizacijos procesų kontekste.

2.1. Institucinė ir teisinė bazė ekonominiam saugumui stiprinti

Teisėkūra ir jos vykdymas yra pagrindiniai procesai, kurių metu priimami bei įgyvendinami sprendimai veikia ekonominį saugumą, jos augimą. Tad nors šie procesai yra politiniai, jie tiesiogiai veikia ekonomiką, kartu inspiruodami politinius sprendimus.

Lietuvos Respublikos Seimas, turintis įstatymų leidybos teisę, numato kurios ūkio šakos ir įmonės turi strateginę reikšmę ekonominiam saugumui. Įstatymais taip pat numatoma, kurios įmonės ir įrenginiai privalo būti valstybės nuosavybė, o kuriuose iš jų ir kokiomis sąlygomis gali dalyvauti nacionalinis ar užsienio privatusis sektorius, paliekant sprendžiamąją galią valstybei.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė užtikrina alternatyvius, antimonopolinius kuro ir žaliavų įsigijimo šaltinius. Energijos išteklių valdymas negali būti perduotas šalių, iš kurių šie ištekliai tiekiami, subjektų kontrolei. Vyriausybė taip pat nustato preferencijas toms užsienio investicijoms, kurios atitinka europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus, draudžia dominuoti užsienio subjektams natūralių monopolijų bei finansų sektoriuose.

Lietuvos Respublikos ūkio ministerija įpareigota:

- ✓ mažinti apribojimus ekonominei veiklai energetikoje ir veikloje, kurioje dominuoja valstybė: geležinkelio transportas, sveikatos apsauga, švietimas;
- ✓ teisės aktais nustatyti energijos tiekimo saugumo standartus;
- ✓ tobulinti privatizavimo procedūras, užtikrinant privatizavimo skaidrumą;
- ✓ sumažinti neprivatizuotų objektų skaičių, dėmesį teikiant kitiems strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turintiems objektams;
- ✓ šalinti prekybos apribojimus, kiek tai priklauso nuo valstybės pozicijos;
- ✓ naikinti kainų reguliavimą;
- ✓ vykdyti bendrąją dereguliavimo politiką;
- ✓ užtikrinti operatyvų bankroto procedūrų vykdymą visais atvejais.

Ūkio ministerija kartu su *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija* tvirtina ir įgyvendina efektyvią privalomą naujų teisės aktų vertinimo ekonomikai bei privatiems subjektams sistemą.

Teisingumo ministerija:

- ✓ sukuria ir įgyvendina sistemą, užtikrinančią valstybės institucijų sprendimų viešumą taip pat sistemą, užtikrinančią viešumą dalyvaujant priimant sprendimus ES;
- ✓ mažina specialių teisės normų kiekį.

Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija įpareigota:

- ✓ restruktūrizuoti AB „Lietuvos geležinkeliai“ atskiriant vežimo ir infrastruktūros veiklą;
- ✓ plėtoti kelių ir geležinkelio infrastruktūrą, gatvių ir kitą susisiekimo infrastruktūrą.

Lietuvos Respublikos finansų ministerija įgyvendinant ekonominio saugumo užtikrinimo priemones:

- ✓ subalansuoja valstybės biudžetą ir nebiudžetinius fondus;
- ✓ mažina valstybės ir savivaldybių skolos dydį, nustatytus skolos normatyvus.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija mažina valstybės dalyvavimą socialinio draudimo sistemoje vykdant pensijų reformą, didinant privataus kaupimo mastus; mažina socialines išmokas esant Sodros deficitui.

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija šalina prekybos apribojimus, kiek tai priklauso nuo valstybės politikos. Taip pat ES formuojamoje pozicijoje PPO palaiko muitų mažinimo ir kitų prekybos apribojimų poziciją.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija vykdo monitoringą, ar per strateginius ūkio subjektus pridengiant ekonomine veikla nevykdoma nusikalstama veikla.

Konkurencijos taryba taiko konkurencijos teisės priemones dėl draudimo piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi visose ekonomikos srityse, ypač nuo valstybės priklausančiose monopolijose. Taryba taip pat aktyviai taiko konkurencijos teisės priemones draudžiančias valstybės institucijoms priimti konkurenciją ribojančius sprendimus.

Lietuvos bankas, Vyriausybė ir teisėsaugos institucijos pagal savo kompetenciją užtikrina ūkio, finansų ir kredito sistemos saugumą nuo apgavysčių, nelegalios kilmės (nusikalstamu būdu įgytų) pinigų ar turto legalizavimo ir investicijų.

Vietos savivalda, kaip decentralizuota institucija yra labiau prieinama vietinei bendruomenei, labiau suprantanti ir dėmesinga jos problemoms. Ji optimizuoja viešųjų paslaugų teikimą, geriau sprendžia vietines socialines ir ekonomines problemas, optimaliai paskirstydama turimus išteklius, aktyviau dalyvauja plėtos projektuose, geriau juos įgyvendina, atsižvelgdama į vietinių gyventojų poreikius. Taip pat savo veiklą plėtoja tose srityse, kuriose privatus kapitalas nėra aktyvus ir suinteresuotas, o socialiniu požiūriu ši veikla yra būtina.

Visos *viešojo sektoriaus institucijos* įpareigtos taikyti ES teisės reikalavimus, užtikrinant

ekonominės veiklos laisvę ir palaiko dereguliavimo politiką priimant sprendimus ES.

Pateikus pagrindinių institucijų prerogatyvas užtikrinant šalies ekonominį saugumą, akivaizdu, jog institucinė bazė, kaip legislatyvinė ir egzekutyvinė valdžios garantuoja tvarų ekonominio saugumo vystymąsi (Leonova et. al., 2010). Toliau aptarsime teisinę bazę, kuri yra kertinis elementas siekiant darnaus visuomenės vystimosi, lemiantis valstybės ekonominę plėtrą.

Nacionalinio saugumo teisinio reguliavimo pagrindus reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, tarptautinės sutartys ir kiti antriniai teisės aktai. Nors šalies Konstitucijoje nėra tiesiogiai suformuotos ekonominio saugumo institucijos kaip visuomenės interesus išreiškiančio darinio, tačiau joje suformuoti teisiniai pagrindai bendro nacionalinio saugumo formavimui. Konstitucijos sudedamoji dalis – Konstitucinis aktas dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas – nustato, jog Lietuva nestos į buvusios SSRS pagrindu kuriamas naujas politines, ekonomines ar kitu pagrindu suformuotas valstybių sąjungas. Kryptinga šalies integracija į tarptautines demokratines vakarų struktūras ir ekonominės bei politinės priklausomybės nuo Rytų valstybių mažinimas yra viena esminių ekonominio saugumo užtikrinimo krypčių.

Ekonominį saugumą reglamentuojančius teisės aktus pagal paskirtį ir įtaką galima suskirstyti į:

- ✓ Pagrindinius: Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas – pagrindinis teisės aktas reglamentuojantis nacionalinį saugumą ir išreiškiantis esminius reikalavimus ekonominiam saugumui užtikrinti; Nacionalinio saugumo strategija – įstatymą detalizuojantis, Seimo nutarimu tvirtinamas teisės aktas.
- ✓ Įstatymai tiesiogiai įgyvendinantys Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą – Strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymas.
- ✓ Poįstatyminiai programiniai teisės aktai, įtvirtinantys ekonominio saugumo gaires: Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2020 m. ilgalaikė strategija, Nacionalinės energetikos strategija, Lietuvos Respublikos kovos su korupcija strategija.
- ✓ Įstatymai, tiesiogiai nereglamentuojantys ekonominio saugumo, tačiau darantys įtaką šalies ekonominei politikai: Energetikos įstatymas, Korupcijos prevencijos įstatymas, Lito patikimumo įstatymas, Bankų įstatymas, Investicijų ir kiti įstatymai.

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas – pagrindinis teisės aktas nustatantis Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimo pagrindus, aprėpiančius ekonominio saugumo aspektą. Įstatymas įvardija nacionalinio saugumo objektus (2 skyrius, pirmasis skirsnis) ir subjektus (2 skyrius, antrasis skirsnis), taip pat saugumo užtikrinimo būdus. Įstatymo priedėlio I dalies 4 skirsnyje įvardijamos šalies ekonominės politikos gairės: ji grindžiama atvirumu, teisingumu, darnumu ir naudingumu visuomenei, laisvos konkurencijos rinkoje, ekonominių laisvių užtikrinimo, privačios ūkinės iniciatyvos principais, kuriančiais tautos gerovę. Teigiama, jog ūkinės veiklos apribojimai gali būti

reglamentuoti tik įstatymų, esant nacionalinio saugumo interesų apsaugos būtinybei.

Ekonominiam saugumui svarbus strategiškai prioritetinių ūkio šakų aspektas, apsaugomas nuosatata, jog vieno investuotojo dominavimas tokioje šakoje (energetikos, transporto, informacinių technologijų ir telekomunikacijų, kitų aukštųjų technologijų, finansų ir kredito) yra draudžiamas. Strategiškai svarbių ūkio subjektų veiklą Vyriausybė įstatymu teikia tvirtinti Seimui, deklaruodama, kurie svarbūs objektai privalo būti valstybės nuosavybė, o kuriuose kapitalo dalį numatytomis sąlygomis gali sudaryti privatus nacionalinis ir užsienio kapitalas, paliekant išimtinę sprendžiamąją galią valstybei. Pažymėtina, jog nuostatą „Europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus atitinkančioms užsienio investicijoms teikiamos preferencijos“, ekspertai traktuoja kaip diskriminacinę kitų investicijų, nesukeliančių grėsmės, atžvilgiu ir siūlo jos atsisakyti arba sukonkretinti jos turinį (Laisvosios rinkos institutas [LLRI], 2001).

Šiame įstatyme numatomos ne tik pagrindinės nacionalinio saugumo politikos nuostatos ir principai, potencialūs rizikos veiksniai, pavojai, galintys tapti grėsmėmis Lietuvos nacionaliniam saugumui, jo užtikrinimo priemonės, bet ir nacionalinį saugumą užtikrinančios institucijos, jų veikla.

Nacionalinio saugumo strategija detalizuoja Nacionalinio saugumo įstatymo nuostatas, įtvirtina valstybės nacionalinio saugumo sistemos plėtros, užsienio, gynybos, vidaus politikos prioritetus, ilgalaikius ir vidutinio laikotarpio planus. Strategijos tikslas – numatyti saugios valstybės plėtros viziją, nustatyti nacionalinio saugumo politikos pagrindinius tikslus ir uždavinius, nacionalinius interesus ir jų įgyvendinimo priemones politikos, diplomatijos, gynybos, ekonomikos ir kitose prioritetinėse srityse.

Strategijoje pabrėžiamas valstybės teikiamas prioritetas veiksams, kuriais stiprinama valstybės ekonomika didinant ekonominį saugumą. Šiais veiksmais siekiama sudaryti ilgalaikes sąlygas kryptingam valstybės ekonominiam augimui, užtikrinti aukštesnį Lietuvos piliečių gyvenimo lygį ir didinti ekonomikos konkurencingumą. Pažymima, jog sparčios valstybės ekonominės plėtros stabilumui užtikrinti vykdomi veiksmai ir priemonės yra siejami su „gilėjančia“ integracija į ES rinką.

Nacionalinio saugumo strategijoje taip pat įvardijami ekonominiai veiksmai skatinantys šalies ekonomikos konkurencingumą transnacionalinėje rinkoje, kuriantys socialinę gerovę ir tuo pačiu užtikrinantys nacionalinį – ekonominį saugumą (plačiau šios kryptys nagrinėjamos tiriamojoje darbo dalyje).

Žvelgiant į Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą (1996), saugumo strategiją (2002) ir jos vėlesnę redakciją (2005), galime daryti prielaidą, jog ekonominės politikos reikšmė nacionaliniam šalies saugumui tampa neginčijamai prioritetine kryptimi. Pirmasis įstatymas apibrėžė valstybę kaip ekonominio saugumo teikėją ir gynėją priklausomybės nuo Rusijos atžvilgiu, dabar akcentuojamas palankių ekonominei veiklai sąlygų sudarymas. Taigi, prieita prie valstybės ekonominių ryšių ir

priklausomybės kaip integralios regiono ir pasaulinės sistemos dalies.

Strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymas tiesiogiai įgyvendina Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo nuostatas. Jame reglamentuojama, kurios įmonės ir įrenginiai turi strateginę ar išskirtinę svarbą valstybės saugumui, kurie iš jų viešosios nuosavybės teise privalo priklausyti valstybei, taip pat kuriuose iš jų kapitalo dalį gali turėti privatūs nacionaliniai ir užsienio investuotojai, paliekant išimtinę sprendžiamąją teisę valstybei. Įstatymas taip pat nustato sistemą ir kriterijus, kuriais vadovaujantis įvertinama strateginę ar svarbią įtaką nacionaliniam saugumui turinčių potencialių įmonių dalyvių atitiktis Lietuvos nacionalinio saugumo interesams.

Įstatymas nurodo tris įmonių rūšis, kurioms suteikiamas ypatingos svarbos statusas dėl reikšmės nacionaliniam saugumui:

- ✓ Strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčios valstybės įmonės ir įrenginiai – šios valstybinės įmonės gali būti pertvarkytos į akcines bendroves ar uždariusias akcines bendroves, taip pat reorganizuotos Civilinio kodekso reglamentuojamais būdais Seimui patvirtinant įstatymu.
- ✓ Strateginę reikšmę taip pat turi įmonės, kurių kapitalo dalį gali turėti privatūs nacionaliniai ir užsienio investuotojai, atitinkantys nacionalinio saugumo interesus, paliekant sprendžiamąją galią valstybei.
- ✓ Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios valstybinio ar privataus kapitalo įmonės, kurioms teisės aktai gali numatyti papildomus veiklos reikalavimus.

Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2020 m. ilgalaikė strategija yra orientuota į žinių ekonomikos ir informacinės visuomenės sukūrimą, išskiriant ilgalaikį prioritetą mokslo, technologijų ir inovacijų plėtrai, investicijų į žmogiškąjį kapitalą didinimui, į eksportą orientuotos ekonominės veiklos skatinimui. Keliamas esminis strateginis tikslas – plėtojant šalies ekonomiką iki 2020 metų planuojama sukurti reikiamas sąlygas valstybės materialinei ir dvasinei gerovei ugdyti, sudarant prielaidas konkurencingai ir dinamiškai žiniomis grįstai ekonomikai, darniai ekonominei plėtrai, gamtosaugai, asmens teisiniam, socialiniam ir fiziniam saugumui, žmogiškojo kapitalo plėtrai, socialinio dialogo bei pilietinės visuomenės ugdymui.

Nacionalinės energetikos strategijoje postuluojamos prioritetinės valstybinės reikšmės energetikos sektoriaus nuostatos, jų įgyvendinimo kryptys iki 2025 metų. Atsižvelgiant į didėjančius valstybės poreikius siekiant ekonominės plėtros, taip pat į tarptautinius reikalavimus, strategijoje pateiktų nuostatų ir krypčių įgyvendinimas eventualus energetikos politines priemones praplečiant tarpšakinėmis politikomis ir derinant jas su ekonomiško, energetinio saugumo, aplinkos apsaugos bei valdymo (regioninio – vietos savivaldos) aspektais. Strategijoje taip pat reglamentuojami būdai ir metodai energijos tiekimo strateginiam patikimumui užtikrinti, siekiant sumažinti arba neutralizuoti

priklausomybę nuo dominuojančio energijos tiekėjo įtakos.

Kovos su korupcija strategija. Šios strategijos įgyvendinamomis priemonėmis siekiama pagrindinio tikslo – užtikrinti kryptingą ir efektyvią antikorupcinę politiką, kuri panaikintų korupcijos atsiradimo prielaidas ir sąlygas valstybės valdžios institucijų ir įstaigų veikloje.

Atkreiptinas dėmesys į ekonominį saugumą netiesiogiai reglamentuojančius teisės aktus.

Energetikos įstatymas reglamentuoja bendras energetikos politikos veiklas, energetikos plėtojimo ir valdymo pagrindus, metodus, efektyvų energijos ir energijos išteklių vartojimą. Paminėtina, jog vieni svarbiausių energetikos sektoriaus reguliavimo tikslų yra energijos tiekimo saugumas, energijos išteklių ir vartojimo efektyvumas, neigiamo energetikos veiklos poveikio aplinkai mažinimas ir pagrįstos konkurencijos skatinimas – šių sąlygų siekis ypatingai svarbus Lietuvos ekonominei politikai.

Korupcijos prevencijos įstatyme numatomi pagrindiniai korupcijos prevencijos principai, tikslai ir uždaviniai valstybės tarnyboje ir privačiame sektoriuje, korupcijos prevencijos priemonės ir jų teisiniai pagrindai, korupcijos prevencijos subjektai, jų teisės ir pareigos korupcijos prevencijos srityje.

Bankų įstatymu reglamentuojama Lietuvos komercinių bankų ir specializuotų bankų taip pat užsienio bankų, veikiančių Lietuvos Respublikoje, jų padalinių steigimas, licencijavimas, veiklos, pabaigos ir pertvarkymo, priežiūros tvarka, siekiant užtikrinti stabilią, patikimą, efektyvią ir saugią bakų sistemą bei funkcinavimą.

Investicijų įstatymas nustato investavimo Lietuvos Respublikoje sąlygas, investuotojų teises ir investicijų apsaugos priemones visų rūšių investicijoms.

ES teisės bazė, integruota į nacionalinės teisės sistemą ir ginanti šalis nares bei formaliai atitinkanti tiek silpnų, tiek stiprių dalyvių interesus, sumažina neigiamą pasaulinio ūkio konjunktūrinio pobūdžio įtaką Lietuvai.

Apžvelgus teisinį ekonominio saugumo reglamentavimą, galime teigti, jog esamų teisės aktų, t.y., įstatymų, bendros nacionalinio saugumo ir atskirų saugumo kryptių strategijų reglamentavimas, jų tarpusavio sąveika, turėtų būti peržvelgti: privalu tiksliai apibrėžti Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo, strategijos ir atskirų saugumo aspektų strateginių gairių ribas, o svarbiausia – tik parengta ekonominio saugumo strategija užtikrintų sklandų šalies ekonomikos vystymąsi: suformuotų ekonominio saugumo indikatorių ribines reikšmes, užtikrinančias inovacijų, informacinių technologijų, finansinių ir žmogiškųjų išteklių sutelkimą, tikslingą jų panaudojimą.

2.2. Valstybės ekonominė politika ir šalies ekonominės situacijos analizė

Lietuvos valstybės ekonominė politika apima institucijų taikomą tiesioginių ir netiesioginių metodų visumą, darančią įtaką ūkio subjektams. Ši sistema sąlygoja gamybos, paskirstymo, mainų ir vartojimo procesą. Tai taip pat LR Seimo ir Vyriausybės patvirtinta ekonomikos plėtros strategija, įtvirtinanti valstybės viziją, misiją, strateginius ekonomikos tikslus bei uždavinius, prioritetines veiksmų kryptis.

Ekonominė politika – sisteminga priemonių, skirtų esamai padėčiai koreguoti, ekonominiams procesams daryti įtaką, visuma, kurios uždavinys – prevencinių priemonių taikymas, siekiant apsidrausti nuo potencialių grėsmių – užtikrinti ekonominį saugumą. Anot keinsistų, ekonominė politika yra kryptingas valstybės reguliavimas, tiesiogiai veikiantis nepriklausomus kintamuosius: vartojimą, ribinį kapitalo efektyvumą, palūkanų normą, o netiesiogiai – užimtumą, nacionalines pajamas. Iš ekonomikos teorijos žinome, jog valstybės ekonomikos politikos objektą sudaro makroekonomika ir mikroekonomika.

Makroekonomika, nagrinėjanti ekonomiką kaip visumą, apima pinigų ir fiskalinę politiką, tarptautinius ekonominius santykius, gyventojų pajamų politiką. Makroekonomikos tyrimuose naudojami matematiniai modeliai, sociologijos ir psichologijos mokslų motyvai. Makroekonominė analizė yra valstybės ekonominės politikos fundamentas, formuojantis valstybės ekonominio saugumo kryptis.

Mikroekonominė – struktūrinė politika, apima svertinius ekonomikos augimo taškus: švietimą, mokslą, pramonę ir verslą, socialinę sferą, energetikos sektorių, transportą ir komunikacijas. Šios teorijos objektai yra verslo įmonės ir namų ūkiai (ekonominio saugumo aspektu vertinama individo ekonominė – socialinė gerovė).

Makroekonomikos ir mikroekonomikos politikų tarpusavio sąveiką atskleidžia valstybės vykdoma ekonominė politika.

Kaip pastebi O. G. Rakauskienė (2006), reikšmingiausi makroekonominiai rodikliai atitinka ES Maastrichto konvergencijos kriterijus, kurių laikosi ir Lietuva, tai:

- ✓ griežtas kainų nustatymas (metinis vartojimo prekių kainų padidėjimas negali viršyti infliacijos vidurkio daugiau nei 1,5 proc. trijose stabiliausiose ES valstyėse);
- ✓ besąlygiška valstybės biudžeto disciplina (metinis biudžeto deficitas negali viršyti 3 proc. BVP);
- ✓ visa valstybės skola negali viršyti 60 proc. BVP;
- ✓ kapitalo rinkos stabilumas (ilgalaikės palūkanų normos per vienerius metus iki vertinimo negali viršyti 2 proc., t.y., būti didesnės už trijų ES šalių, turinčių mažiausią infliacijos lygį);

- ✓ šalių valiuta turi bent 2 metus iki vertinimo dalyvauti Valiutų keitimo mechanizme.

Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., sukurta funkcionuojanti rinkos ekonomika, deja dar nėra visavertė. Ją sulyginti su Vakarų šalyse egzistuojančia gerovės ekonomika labai keblu, ir nors neabejotina, jog netrukus visos Europos šalys bus gerovės valstybės, skirtumai tarp rinkos ekonomikos modelių yra ypač ryškūs (Klincov et. al., 2010). Rinkos reformų specifika šalyje suponuoja prieštarinę valstybės dalyvavimo ekonomikoje svertą. Kaip pažymima Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros strategijoje iki 2020 m., efektyvi valstybės veikla yra ypač svarbi siekiant ekonomikos dalyviams sudaryti optimalias sąlygas jų iniciatyvoms, taip pat rinkos klestėjimui ir socialinei gerovei šalyje. Tad valstybė būdama atsakinga už teisinį reguliavimą, ekonomikos plėtrą, veikia gyventojų užimtumo lygį, užtikrina nacionalinės valiutos stabilumą, mokesčių ir valstybės išlaidų politiką, muitų tarifus, yra atsakinga už nacionalinį saugumą, užsienio politiką, išimtinį jėgos struktūrų naudojimą. Išskiriamos trys esminės valstybės ekonominės politikos funkcinės kryptys:

1. *Strateginė* – efektyvios rinkos ekonomikos užtikrinimas, ekonominės politikos lankstumas, stabilumas. Ši funkcija ypač reikšminga ekonomikos nuosmukio laikotarpiu.
2. *Apsauginė* – apimanti valstybinės ir privačios nuosavybės apsaugą, ūkio subjektų interesų apsaugą, darbo santykių reguliavimą, šalies gamintojų ir vartotojų apsaugą. Ši funkcija formuoja ekonominio saugumo doktriną šalyje apimdama paminėtas ir šias vyriausybės ekonominės politikos kryptis: užimtumą, sprendimus dėl pajamų diferenciacijos, valstybės skolos ir einamosios sąskaitos deficito valdymą.
3. *Socialinė* – sudaromos prielaidos socialinei gerovei funkcionuoti (mokslui, kultūrai, švietimui, taip pat demografinių procesų reguliavimas, visiško užimtumo siekimas, aplinkosauga, socialinės atskirties integracija). Šios funkcijos įgyvendinimas Lietuvoje yra viena svariausių silpnybių, lemiančių šalies ekonominį saugumą, ekonominę plėtrą ir konkurentabilumą tarptautinėje erdvėje.

Taigi, po Nepriklausomybės atkūrimo, per pastarąjį 20-metį, įvyko nemažai rinkos pokyčių, pažymėtini šie laimėjimai:

- ✓ Sukurta funkcionuojanti rinkos ekonomikos struktūra, grindžiama rinkos savireguliacijos mechanizmu.
- ✓ Įveiktas prekių deficitas, rinka pripildyta prekių.
- ✓ Sukurtas institucinis rinkos ekonomikos fundamentas: privatus sektorius, finansų sektorius, kapitalo rinka, smulkaus ir vidutinio verslo plėtros sistema.
- ✓ Kainų liberalizacija, veikiantis rinkos kainų mechanizmas, stabilizuota nacionalinė valiuta.
- ✓ Funkcionuojanti mokesčių sistema.

Šie makroekonominio lygio teigiami rezultatai traktuotini kaip šalies ekonominės politikos fundamentas. Tačiau pažymėtini ir neigiami rinkos pokyčių padariniai:

- ✓ valstybės svarbos sumenkinimas – sumažėjusios valstybės funkcijos ekonomikoje, teisėsaugos struktūrų silpnėjimas neužtikrina visuomenės saugumo;
- ✓ šešėlinė ekonomika ir visuomenės kriminalizacija;
- ✓ verslo – stambaus kapitalo interesų vyravimas formuojant šalies ekonominę politiką;
- ✓ viešojo sektoriaus institucijų ir mokslo atotrūkis;
- ✓ šalies ekonominė politika nėra orientuota į socialinę plėtrą.

Aptartas suformuotas ekonomikos mechanizmas šalyje suformavo prielaidas Lietuvos integracijai į regioninę ekonominę asociaciją – ES, jos vidaus rinką. Šie procesai sukuria išskirtines galimybes valstybės ūkio plėtrai ir konkurencingumui: atveriamos naujos realizavimo rinkos, sudaromos prielaidos intensyviai užsienio prekybai, prekių ir paslaugų gamybos reorganizavimui, užsienio investicijų augimui, technologijų bei inovacijų plėtrai. Anot V. Pukelienės (2008), ES plėtra naudinga tuo, jog išplėtė rinką, nusistovėjusią ir socialiai aprūpintą darbo rinką papildė aktyvi, kompetetinga, iniciatyvi darbo jėga, o „stumiamos“ ES išorinės sienos garantuoja valstybių narių santykinį saugumą ir dalies migrantų „nusėdimą“ periferiniuose regionuose.

Lietuvai ekonominė integracija į ES ir nacionalinio saugumo poreikius užtikrinanti integracija į Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją, suponuoja palankią aplinką siekti ekonominės, socialinės ir technologinės pažangos. Lietuva turi potencialias galimybes operatyviai mažinti technologinį ir ekonominį atsilikimą, narystės transatlantinėse struktūrose pagrindu prisijungdama prie alternatyvių produkcijos rūšių vertės kūrimo. Nacionalinės ekonomikos plėtrai paranki yra šalies geografinė padėtis – tranzitas tarp Vakarų ir Rytų, kuris nėra optimaliai išnaudojamas. Konstatuojama, jog Lietuva šiuo metu atsilieka nuo aukšto ekonomikos išsivystymo šalių pagal ekonomikos raidos lygį, o jų ekonomikos lygį numatoma pasiekti tik po 30–40 m. Tad viena svarbiausių Lietuvos ekonominės diplomatijos alternatyvų yra identifikuoti nacionalinius prioritetus užtikrinant aktyvų šalies dalyvavimą ginant savo interesus ir įgyvendinant bendrąją ES prekybos politiką.

Siekiant užsitikrinant konkurencinį pranašumą ir didinti eksporto apimtis užsienio šalių rinkoje, privalu išnagrinėti bei kryptingai plėtoti šalies konkurencinius pranašumus, taikant politines ir ekonomines prevencines priemones, šalinti kylančias kliūtis. Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos parengtoje Lietuvos ūkio plėtros ilgalaikėje strategijoje numatomos alternatyvos kaip tobulinti esamą šalies ūkio situaciją, palaikyti ekonominį stabilumą, palankias sąlygas ūkio darniam funkcionavimui. ES teisinė bazė taip pat padeda Lietuvai įgyvendinti šiuos tikslus, gindama silpnesnes valstybes nares ir formaliai derindama tiek silpnų, tiek stiprių šalių poreikius, mažindama neigiamą išorinės ekonominės liberalizacijos konjunktūrinę įtaką Lietuvai pasitelkdama valdymo metodus, aptartus pirmajame tiriamojo darbo skyriuje. Lietuvai narystė ES teikia nemažai konkurencinių pranašumų:

- ✓ užtikrina bendrą gynybą ES vardu Pasaulio Prekybos organizacijoje;
- ✓ vienodas bendrosios rinkos sąlygas;

- ✓ paprastesnes patekimo procedūras į trečiųjų šalių, su kuriomis ES turi sudariusi preferencines sutartis, rinkas;
- ✓ bendrą, 27 šalių ūkio aplinką, reguliuojamą vienodos konkurencijos politikos.

Šiuolaikinės valstybės statusą, galimybes ir ekonominį pranašumą tarptautinėje rinkoje lemia jos intelektinis kapitalas, sietinas su tautiniu identitetu ir patenkinamas gamtines sąlygas turintis žemės ūkis, geografinė padėtis lemianti transporto, kitų paslaugų plėtrą, mažos darbo ir daugelio paslaugų sąnaudos. Šalies konkurencingumą suponuoja makroaplinkos, pirmiausia – ekonominės, tinkamos sąlygos verslui, tvarumas ir įmonių lankstumas prisitaikant prie dinamiškos aplinkos. Tad akcentuotinas ūkio plėtros prioritetinis uždavinys – palaikyti stabilią šalies makroekonomiką ir sukurti Vyriausybės brėžiamas gaires palankias įmonėms adekvačiai reaguoti į pokyčius. Pastebėtina, jog Lietuvos ekonomikos mastui, raidos ciklams įtaką daro ir išoriniai veiksniai.

Ypatingai svarus pramonės indėlis šalies ūkio raidai. Fundamentalios technologijos, būdamos aukštųjų technologijų plėtros pagrindu, turi būti atgaivintos jas restruktūrizuojant ir modernizuojant. Svarbu tęsti šalies ūkio restruktūrizaciją. Nepatenkinamas tebėra ne tik ūkio integralumas, jo šakų viena kitos papildymas, bet ir pramonės proporcijos yra pasislinkusios nuo sudėtingesnės (elektronika, mašinų gamyba) prie paprastesnės (maisto, lengvosios pramonės) gamybos. Apdirbamosios pramonės dalis yra sumažėjusi per daug, lyginant su paslaugomis. Kitaip tariant reali gamyba yra per maža ir per daug paprasta. Todėl tenka tik konstatuoti, kad Lietuvoje vieno darbuotojo darbo našumas du su puse karto mažesnis nei stipriausių ES valstybių narių.

O. G. Rakauskienė išskiria penkias svarbiausias politikos sritis, kuriose Lietuvai privalu siekti pažangos, padėsiančios išlaikyti ir skatinti ekonomikos augimą:

1. Žinių visuomenės kūrimas.
2. Vidaus rinkos optimizavimas ir konkurencijos skatinimas.
3. Palankių sąlygų verslui ir įmonėms sudarymas.
4. Lanksčios ir integracijos tempus atitinkančios darbo rinkos kūrimas.
5. Aktyvus ekonominių strategijų (ekonomikos struktūros optimizavimas) skatinimas.

Visa tai yra ekonomikos augimo ir didesnio našumo šaltiniai. Šiose srityse pavyktų greičiau pasiekti rezultatų, jei būtų taikoma augimą skatinanti makroekonominė politika.

2.3. Ekonominio saugumo vidiniai veiksniai

Lietuvos Respublikos visuomenės raidai lemiamą reikšmę turi daugybė tarpusavyje sąveikaujančių veiksnių, bene aktualiausi jų – socialiniai, integraliai priklausantys nuo vidinių šalies ekonominių resursų, politinių sprendimų. Šiame skyrelyje įvertinsime kertinius ekonominio saugumo veiksnius – tiek vidines stiprybes, lemiančias ekonominio saugumo užtikrinimą, tiek silpnybes, kaip

prielaidą spragoms ir grėsmėms šalies ekonomikai.

A. Makštutis (2001) išskiria šia pagrindines veiksnių grupes: politiniai, ekonominiai ir socialiniai veiksniai. Akivaizdu, jog šiandien administraciniai veiksniai valstybės lygmeniu (centrinės valdžios sprendimai, vietos savivaldos administracinė sistema) daro didelę įtaką ekonominiams veiksniams, o pastarieji sąveikauja su politiniais ir socialiniais, mat viešojo administravimo efektyvumas lemia darnų visuomenės vystimąsi, ekonominės, socialinės politikos raidą. Institucijų kuriama politinė, socialinė ir ekonominė aplinka šalyje, sudaro valstybės raidos modelį, progresuojantį globalioje išorės aplinkoje. Išskirtini šie integracijos veiksniai:

- ✓ *Politinė aplinka* - veiksnys, darantys įtaką darniai pažangos ir demokratijos plėtrai, kurią reglamentuoja valstybės Kompleksinė valdymo – savivaldos ir savivaldos – valdymo sistema (KVSSVS).
- ✓ *Valdymas* – valstybės tarnautojų veiklos kiekybinis ir kokybinis rezultatas – norminių aktų sistema (NAS), reglamentuojanti Lietuvos integracijos į NATO ir ES nacionalinio saugumo užtikrinimą.
- ✓ *Savivalda* – mikrosistemų (individue) tarpusavio veiklos rezultatas – tarpusavio santykiai grindžiami norminių aktų sistema (nas), kurios paskirtis – priimtų įsipareigojimų vykdymas.
- ✓ *Demokratija* – atitikmuo tarp NAS ir nas.

Valstybės ir visuomenės darnaus vystymosi politinių, ekonominių ir socialinių veiksnių procesus, jų funkcinį ryšį, lemia:

- ✓ technologijų plėtra;
- ✓ demokratiniai procesai;
- ✓ užimtumas;
- ✓ pridedamoji darbo vertė;
- ✓ laikas ir erdvė.

Išvardinti šalies ekonomikos, valstybės ir visuomenės darnaus vystymosi vertinimo veiksniai, optimalus jų realizavimas suponuoja ekonominės ir socialinės gerovės prielaidas bei ekonominį saugumą individo, valstybės lygmenyse.

Žvelgiant iš valstybės pozicijų, šalies vidaus ekonominį stabilumą ir potencialą sąlygoja šie strateginę reikšmę įgyjantys veiksniai, įvardintini kaip valstybės stiprybės ir silpnybės:

Užbaigtas šalies ekonominės politikos transformacijos procesas – Lietuvoje sukurta efektyvi rinkos ekonomika, tai leido įgyvendinti ekonomikos savireguliacijos mechanizmus, sumažinti tiesioginį valstybės kišimąsi į ekonominius procesus. Restruktūrizacijos poreikį suponuoja spartus pastarojo dešimtmečio ekonomikos augimas, pastaroji globali ekonominė krizė reikalauja adekvataus prevencinio sprendimo smukus ekonomikai.

Nagrinėjant Lietuvos ekonomiką stiprinančius veiksniai, pažymėtina, jog mūsų šalis neturi strateginių išteklių, kurie suteiktų konkurencinį pranašumą greta kitų šalių. Atsižvelgiant į šį faktą, gamtines sąlygas, Lietuvos potencialas globalioje rinkoje ir ekonominėje konkurencijoje glūdi *intelektiniame – žmoniškajame kapitale*. Tai kvalifikuota darbo jėga, didėjantis darbo našumas, mažos darbo ir daugelio paslaugų kainos, aukštas gyventojų raštingumo lygis, mokslo siekis, gerovės kėlimo poreikis – tai veiksniai lemiantys Lietuvos ekonominį pranašumą.

Kita svarbi teigiamai ekonominį saugumą veikianti veiksnių grupė – *šalies geografinė ir geopolitinė padėtis*. Lietuvą kerta du strateginę tarpžemyninę reikšmę turintys transporto koridoriai – Šiaurė – Pietūs, Vakarai – Rytai. Šis faktas – potenciali galimybė transporto ir tranzito plėtrai, šalies ekonominiam augimui (Rakauskienė, 2006).

Technologinės pažangos potencialas lemia ir ateityje lems veiklos efektyvumą. Jį gali spartinti kvalifikuota darbo jėga ir verslumo potencialas. Šalis turi būtiną modernios technologinės pažangos prielaidų: taikomųjų mokslų potencialas, gaminami kai kurių aukštųjų technologijų gaminiai, egzistuoja pakankama pramonės ir mokslo koncentracija. Sukurta viešoji verslo paslaugų infrastruktūra ir inovacijų sklaidos sistema. Anot, A. Makštučio (2005), būtent efektyvus pažangos priemonių taikymas sudarytų prielaidas optimaliai gyventojų veiklai (įskaitant žmoniškojo kapitalo potencialą), racionaliam šalies gamtinių, materialinių išteklių realizavimą.

Sąlyginai išplėtota, progresyviai modernizuojama fizinė infrastruktūra – tiesa, nors ne visuose sektoriuose atitinkama reikiamus šiuolaikinius standartus, fizinė infrastruktūra yra pakankamo lygio, galinti palaikyti ekonomikos augimą. Egzistuoja gera fiksuotojo ir mobiliojo ryšio infrastruktūra, plačiajuosčio interneto, kabelinės televizijos paslaugos. Tranzito plėtrai svarbus neužšalantis pakankamai modernus Klaipėdos jūrų uostas, išplėtotas automobilių kelių tinklas, elektros, gamtinių dujų tinklai.

Pakankamai išplėtota, dinamiškai modernizuojama finansinė infrastruktūra – sukurta vakarietiško tipo kapitalo rinka, jos institucijos integruotos į tarptautines organizacijas. Dauguma finansų tarpininkų yra užsienio investuotojai, turintys didelius finansų išteklius, kompetenciją.

Restruktūrizuotas, modernizuojamas industrinis sektorius – tai žymūs struktūriniai pokyčiai pramonėje ir statyboje, daugelyje sektorių sėkmingai tarptautinėse rinkose konkuruojančios įmonės, kuriami gamybos klasteriai, mokslinis potencialas, panaudotinas pramonės ir statybos konkurencingumo veiksniams plėtoti.

Palankios sąlygos žemės ūkio sklaidai. Geografinė padėtis, palankus klimatas, turimi žemės ištekliai suponuoja palankias sąlygas ūkiams plėtoti, ekologiškų, natūralių produktų gamybai. Šis sektorius pasižymi produkcijos eksportu. Išplėtotas agrarinio mokslo institucijų tinklas ir didelis srities intelektinis potencialas.

Geografiškai tolydus regionų išsidėstymas – veiksnys, lemiantis tolygų ekonomikos plėtojimą,

koncentruotą produkcijos gamybą palankiuose regionuose. Tobulinamas teisinės bazės reglamentavimas ir ES regioninės politikos įgyvendinimas. Sudarytos palankios sąlygos turizmo plėtrai.

Paminėtini šie veiksniai, negatyviai veikiantys šalies ekonominę politiką, jos konkurentabilumą, ekonominį saugumą:

Tai didelis ekonominis atsilikimas nuo ES senbuvių. Veiksnyms vertintinas BVP vienam gyventojui – beveik per pus mažesnis už ES adekvatų rodiklį, tad teigiama, jog pasivyti ES išsivysčiusių šalių lygį prireiks maždaug 20 m.

Ekonomikos augimo ir konkurencingumo veiksnių ribotumas – Lietuva disponuoja mažais turimais gamtiniais ištekliais; maža vidaus rinka tiek dėl mažo gyventojų skaičiaus, tiek dėl mažų pajamų, silpno verslo, geografiškai nutolusi nuo labiausiai išvystytų rinkų. Taip pat neigiamą įtaką ekonominiam šalies saugumui daro blogėjanti demografinė padėtis, realaus kapitalo technologinis atsilikimas, integralumo reikalavimų neatitinkanti ūkio struktūra, darnios mokslo ir kooperavimo sistemos nebuvimas. Egzistuojanti šešėlinė ekonomika ir neefektyvi viešojo sektoriaus valdymo sistema taip pat vertintina kaip destruktivūs veiksniai.

Ekonomikos konkurencingumą ir augimą stabdantys finansinės infrastruktūros trūkumai – didėjanti finansų mechanizmo konkurencingumo problema, Lietuvos priklausomybė nuo finansavimo iš užsienio (bankų sistemoje dominuojant užsieniečiams) ir makroekonominis disbalansas daro valstybę pažeidžiamą. Nėra adekvati įmonėms ir bankams tenkanti kapitalo rizika.

Regionų ekonomikos augimą stabdantys veiksniai: regionų ekonominė veikla nėra prisitaikiusi prie vietinių sąlygų, neišplėtotą regioninę specializaciją. Naujai kuriami strateginės reikšmės infrastruktūros objektai koncentruojasi regionų centruose. Egzistuoja daug smulkiojo ir vidutinio verslo, alternatyvių ūkio šakų kaimo vietovėse ribojančių veiksnių. Intensyvi vidinė migracija iš periferinių regionų į centrus, minimizuoja jų intelektualio kapitalo išteklius, ekonominės plėtros galimybes.

Ekonomikos plėtros strateginio valdymo patirties stoka. Svarbu sukurti ir vadovautis kryptinga strategine analize, leidžiančia laiku pastebėti ir laiku priimti reikiamus sprendimus esant šalies ar pasauliniams ekonomikos nuosmukiams. Svarus neigiamas veiksnys yra nepakankamai tiriamas nacionalinis konkurencingumas.

Šie, neigiamai ekonominį saugumą, ūkio plėtrą ir šalies nacionalinį konkurentabilumą globalioje erdvėje, ribojantys veiksniai yra svarbiausi tobulinant šalies ūkio sisteminį administracinį – šakinį valdymo mechanizmą, kuris formuoja šalies ekonominės politikos gaires. Šalies ekonominei sistemai tiesioginę įtaką taip pat daro toliau aptariami išoriniai veiksniai.

2.4. Ekonominio saugumo išoriniai veiksniai

Lietuvai esant mažai valstybei, jos ekonominiam saugumui didelę svarbą turi geopolitinė aplinka: kaimyninių šalių ekonominės ir užsienio politikos kryptys, pagrindinės prekybinės partnerės, valstybės, į kurias investuoja Lietuvos verslininkai, valstybės, iš kurių ateina investicijos į Lietuvą.

Galime vienareikšmiškai teigti, jog aplinkinių valstybių analogiška orientacija minimalizuoja politines, ekonomines, gynybines tarptautinio pobūdžio grėsmes, o jungimasis į bendrą ekonominę erdvę panaikina grėsmių, susijusių su jos narėmis, galimybę. Pasaulinės, regioninės ekonomikos procesai formuoja naują NATO ir ES veiksmų programą, daro įtaką integracijos procesams Lietuvai, šalies vidaus ekonominei politikai.

Anot, A. Makštučio, Lietuvos Respublikos ir regioninio bendradarbiavimo saugumo aplinką formuoja šie veiksniai:

- ✓ regiono politiniai veiksniai;
- ✓ regiono ekonominiai veiksniai;
- ✓ regiono socialiniai veiksniai.

Jie neišvengiamai formuoja Lietuvos ūkio, nacionalinės rinkos ir visuomenės darnią raidą, konkurentabilios valstybės statusą ES ir NATO bendrojoje erdvėje. Reikėtų pažymėti, jog Lietuvos Respublikos geopolitinės aplinkos modelį sudaro šešios makrosistemos – savarankiški subjektai:

- ✓ pasaulio globali ekonomika;
- ✓ Rusijos, Baltarusijos kaiminystė;
- ✓ Narystė ES;
- ✓ Lenkijos kaiminystė;
- ✓ Latvijos kaiminystė;
- ✓ Švedijos kaiminystė (įskaitant Skandinaviją).

Valstybės nacionalinio saugumo išorės grėsmes ir galimybes lemia kaimyninių valstybių, Baltijos jūros regiono, NATO, ES ir pasaulio bendrijos raidos ekonominės, politinės ir socialinės aplinkos. Minėtos makrosistemos yra gan sudėtingi dariniai – kiekvienos jų vystymuisi įtaką daro integracijos ir globalizacijos procesai, į kuriuos valstybės reaguoja priklausomai nuo esamos vidinės politinės, socialinės situacijos, vertybinių nuostatų, ekonominės raidos tempų, valstybės vizijos. Tad Lietuvos nacionalinio ir ekonominio saugumo išorės veiksnių prognozavimas sudėtingėja.

Kadangi, integracijos procesai turi įtakos esamai prieštarigai vertinamai situacijai trečiųjų šalių atžvilgiu, o taip pat sukelia potencialias grėsmes dėl ekonominių sprendimų priėmimo viršnacionaliniu – ES – lygiu, Lietuvai svarbu užsitikrinti, jog priimant šiuos sprendimus, būtų atsižvelgiama į Lietuvos interesus. Tiek bendrąją prasme, tiek atsižvelgiant į šalies vystymosi raidą, santykinį gerovės atsilikimą nuo ES valstybių narių, Lietuvai nebejotinai yra naudinga liberali ES

politika, leidžianti valstybėms narėms, šiuo atveju Lietuvai, mažinti valstybės dalyvavimą ekonomikoje ir konkuruoti globaliniu mastu sudarant palankesnes sąlygas ekonominei veiklai, o taip pat palankesniu prekybiniu reglamentavimu su Rytų kaimynėmis.

Suprantama, jog nevaržomas kapitalo, žmonių, prekių ir paslaugų judėjimas, įsijungimas į euro zoną, yra puikus fundamentas laisvai rinkai sėkmingai funkcionuoti siekiant visos ES ekonominę saugumą pagrįsti nevaržomos prekybos ir daugialypių ekonominių ryšių Bendrijos viduje bei išorėje plėtra. Siekiant suderinti interesų įvairovę ir ideologijų priešpriešas, remiamasi merkantilistinėmis, kartais protekcionistinėmis nuostatomis. Pavyzdžiui, BŽŪP, iki šiol yra skiriama beveik pusė ES biudžeto tiesioginiam ir netiesioginiam jos finansavimui. Žinoma, maistas, kaip ir energetiniai šaltiniai, taip pat yra strateginės svarbos produktas. Didelio nepriklausomybės laipsnio nuo išorinių maisto produktų tiekėjų išlaikymas akivaizdžiai turi teigiamą socialinę, iš dalies ir kultūrinę reikšmę. Ši nepriklausomybė laikoma svarbiu ES šalių ekonominio saugumo fundamentu.

Pažymėtina, jog ekonominio saugumo požiūriu itin svarbu, jog prieš ES valstybę narę yra žymiai sunkiau taikyti ekonominio pobūdžio sankcijas, nei prieš valstybę, nepriklausančią ekonominei sąjungai. ES statusui stiprėjant tarptautinėje erdvėje, akivaizdžią reikšmę įgauna šalutinės valstybių narių ekonominę saugumą stiprinančios priemonės. Vienos svarbiausių – karinės – politinės – ekonominės. Vertinant šiais aspektais Lietuvos narystė ES mažina potencialią Rusijos grėsmę šalies ekonominiam saugumui, juk mažėja šalies ekonominė integracija su Rusija ir didėja su ES šalimis, o galimo ekonominio spaudimo atveju, šis būtų traktuojamas kaip grėsmė visai ES. Lietuva taip pat stiprina savo ekonominę saugumą aktyviai įgyvendindama tiek BUSP, tiek nacionalinės užsienio politikos priemones, aktyviai įsijungia į plėtojamus ES ekonominius ryšius su Rytų valstybėmis, įgyvendinant Europos kaiminystės politiką.

Pamatinę reikšmę stiprinant šalies ekonominę saugumą turi gilėjanti Lietuvos integracija ES ir *NATO*. Šalis vienija ne tik bendri interesai, vertybės, nuostatos ir požiūriai, taip pat daugeliu saugumo aspektų garantuojama pagalba, šaliai susiduriant su ekonominėmis problemomis tiek dėl vidinių priežasčių, tiek dėl išorės grėsmių, ypač politinių priežasčių. Solidarumo principu besivadovaujančios ES ir *NATO*, tai įrodo įgyvendindamos savo vidaus ir bendrąją užsienio politikas, o pati integracija į šias organizacijas sukuria teigiamas sąlygas regioninio bendradarbiavimo saugumui stiprinti kintančioje erdvėje bei laike (Makštutis, 2005). Lietuvos narystė, nors ir šiek tiek pavėluota, *Pasaulinėje Prekybos Organizacijoje*, taip pat prisideda prie ekonominio saugumo stiprinimo. Kaip rodo praktika, užsienio investitorių pasitikėjimas šalimi, priklausančia minėtoms organizacijoms, turi saugumo didėjimo tendenciją.

Deja, be jau aptartų narystės ES ir *NATO* teikiamų galimybių, kitos Lietuvos galimybės tiesiogiai ir ženkliai padidinti ekonominę saugumą yra gan ribotos. Tik aktyvi veikla užsienio politikos srityje gali padidinti politinę įtaką, leisti šaliai tapti svarbesne didžiųjų valstybių partnere,

kartu užsitikrinant paramą kilus ekonominio saugumo grėsmėms. Stiprinant Lietuvos ekonominį saugumą, didelę svarbą turi įvairios Lietuvos ekonominės sutartys su *trečiosiomis užsienio šalimis*: laisvos prekybos, dvigubo apmokestinimo išvengimo, investicijų apsaugos ir kt.. Įgyvendinant šias ekonominės politikos kryptis pabrėžtinai aktyvesnės pastangos tęsiant Lietuvos, Lenkijos, Ukrainos bendradarbiavimą. Atsargi, diplomatiška, bet aktyvi politika tai pat turėtų būti plėtojama Baltarusijos atžvilgiu, o tai leidžia Lietuvai pelnyti tarptautinį pripažinimą. Lietuvos aktyvus įsitraukimas į *Europos kaimynystės politiką*, kurios vizija yra šalių „žiedas“ aplink ES, stiprinantis tarpusavio bendradarbiavimą ir saugumą (Jacobsen, Machowski, 2005), taip pat teigiamai veikia šalies ekonominį saugumą. Nors idėja pritaikyti Baltijos šalių bendradarbiavimo patirtį Užkaukazės valstybėse nėra pati tinkamiausia dėl įtemptos politinės situacijos, tačiau gerosios patirties atžvilgiu, taip pat žvelgiant iš JUNESCO pozicijų, bendradarbiavimas su šiomis šalimis švietimo ir kultūros srityse, progresuoja.

Trijų Baltijos šalių bendradarbiavimas – alternatyvus ekonominio saugumo stiprinimo aspektas. Šalių bendradarbiavimas buvo sėkmingai plėtojamas devintojo dešimtmečio pradžioje, tačiau supratus, jog jų ekonominė integracija nėra būtina integracijos į ES sąlyga, bendradarbiavimas priblėso. Vėl suaktyvinus *Baltijos Ministrų Tarybos* veiklą, būtų efektyviau įgyvendinami bendri projektai, taip pat stambių infrastruktūros sistemų koordinavimas.

Baltijos jūros regionas daugelio ekspertų įvardijamas kaip vienas perspektyviausių Europos ekonominių regionų. Lietuva yra *Baltijos Jūros Valstybių Tarybos* (toliau BJVT), kurios vienas svarbiausių tikslų – regiono plėtros skatinimas, narė. Tačiau BJVT kol kas nepasižymi aktyvia politika, atlieka „skėtinės“ organizacijos vaidmenį. Siekdama padidinti savo ekonominį saugumą, Lietuva šioje organizacijoje galėtų rodyti didesnę iniciatyvą aktyvinant Tarybos veiklą, didinat jos reikšmę. Juk Europa yra ir regioninis subjektas, o ekonomine prasme Lietuvai vienas prioritetų galėtų būti Baltijos jūros regionas. Ryšių plėtojimas regiono viduje yra aiškus, tačiau nepakankamai realizuojamas Lietuvos interesus. O aktyvi valstybės politika gilėjančios integracijos regione akivaizdžiai sustiprintų šalies įvaizdį ir ekonominį saugumą.

Aptarus išorinius ekonominį saugumą formuojančius veiksnius, matyti, jog Lietuva yra atviros ekonomikos šalis, o ekonomikos atvirumo laipsnis pastaraisiais metais progresuoja. Narystė minėtose tarptautinėse organizacijose, vykdoma kryptinga užsienio politika, suponuoja palankias sąlygas šalies ekonominiam saugumui. Toliau aptarsime vidinių ir išorinių grėsmių tarpusavio priklausomybę.

2.5. Ekonominio saugumo vidinių ir išorinių grėsmių sąsajos

Kompleksiškai išnagrinėjus vidinius ir išorės veiksnius, matyti, jog Lietuvai aktyviai įsitraukiant į internacionalizacijos ir tarptautinės ekonominės liberalizacijos procesus, vidines ir

išorines grėsmes formuoja politinių, socialinių, ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybė.

Lietuvos integracinių internacionalizacijos ir tarptautinės ekonominės liberalizacijos procesai formuoja valstybės darnaus vystymosi ir ekonominio saugumo visuminę aplinką – ekonominę, politinę, socialinę. Valstybė, formuodama ekonominę politiką, taip pat veikianti rinkos ekonomika, tiesiogiai koreliuoja su išoriniais ekonomiką veikiančiais veiksniais: valstybės formuojamos ekonominės politikos trūkumai – silpnybės – yra prielaida grėsmėms – išorės veiksniams – progresuoti šalies ekonomikoje. Analogiškai valstybė nesugebėdama adekvačiai reaguoti į išorės grėsmes, sudaro prielaidas vidinėms silpnybėms formuotis. Grėsmių visumą sudaro užsienio importų konkurencija, savo eksporto apribojimai, kainų, valiutos ir palūkanų normos, ekonominės manipuliacijos, kliūtys gaunant kreditus, skolų ignoravimas ir gausybė kitų veiksnių gali turėti neigiamos įtakos nacionalinei ekonomikai. Čia ypač svarbus gebėjimas konkuruoti ir adaptuotis (Buzan, 1997).

Taigi, formuojant šalies ekonominę politiką, ypač svarbu numatyti integrinę vidinių ir išorinių grėsmių priklausomybę, jų galimas pasekmes šalies ekonomikai. Tokia analizė padėtų prognozuoti ekonominės veiklos optimalias sąlygas valstybės vidinės ekonomikos sistemoje ir tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose.

2.6. Grėsmių silpninimo priemonės

Valstybės ekonominio saugumo užtikrinimo tikslas – ekonomikos stiprinimas pasireiškiantis per ekonominės plėtros ir viešosios politikos lankstumo skatinimą. Pastangos užtikrinti ekonominį saugumą (ypatingai esant krizinei situacijai) turi būti sietinos su palankių sąlygų lanksčiam keitimuisi sudarymu.

Dalis priemonių, skirtų ekonominiam saugumui stiprinti yra įvardintos Nacionalinio saugumo pagrinduose ir Nacionalinio saugumo strategijoje. Atskiros priemonės, kuriomis tiesiogiai ar netiesiogiai grindžiamas ekonominis saugumas yra reglamentuojamos atskiruose teisės aktuose.

Derėtų išskirti svarbiausias šiuo metu teisės aktuose numatytų ir įgyvendinamų priemonių, uždavinių, skirtų valstybės ekonominiam saugumui stiprinti, kryptis.

1. Privatizavimą ir privačią nuosavybę ribojančios teisinės priemonės: Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindai nustato, jog Seimas įstatymu reglamentuoja, kurie strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turintys objektai privalo būti valstybės nuosavybė, o kuriuose turėtų būti išlaikyta valstybės sprendimų priėmimo kontrolė. Tačiau vertėtų atkreipti dėmesį, jog ūkio subjektų privatizavimas yra Nacionalinio saugumo strategijoje įvardinta ir įgyvendinama politika ekonominiam saugumui stiprinti.
2. Priemonės, apribojančios užsienio valstybių (ypač neatitinkančių eurointegracinių kriterijų)

subjektų dalyvavimą šalies ekonomikoje. Šiuo atveju numatomas investuotojų patikimumo tikrinimas (privatizuojant valstybines arba steigiant naujas privačias įmones). Pažymėtina, jog šie reikalavimai tuo pačiu didina privatizavimo neskaidrumą, taip sukuriamos netinkamo privatizavimo sąlygos, mažinama konkurencija.

3. Priemonių grupė, tiesiogiai užtikrinanti alternatyvius energetikos šaltinių apsirūpinimo būdus: tiekimo šaltinių pasirinkimo alternatyvos, privalomų atsargų numatymas.
4. Tiesioginės priemonės, orientuotos į vakarų transporto sistemų integravimą ir įtakingiausių transporto įmonių restruktūrizacija.
5. Valstybės skolos valdymas.
6. Konstruktivus monetarinės politikos priemonių įgyvendinimas.
7. Priemonės ir uždaviniai, sudarantys tinkamą aplinką ekonominio stabilumo ir augimo skatinimui: fiskalinės bei pinigų politikos stabilumas, užsienio prekybos augimas (eksporto skatinimas), ekonominės plėtros skatinimas, integracija į tarptautines ekonomines organizacijas, ekonomikos konkurencingumo skatinimas. Dalis paminėtų priemonių yra skirtos aktyvios ekonomikos skatinimui, dalis jų nukreiptos kliūtims šalinti, prevencijai. Atkreiptinas dėmesys, jog kai kurios aktyvios priemonės sukelia neigiamų aspektų – t.y., neleidžia išryškėti valstybės ekonomikos konkurenciniams pranašumams, mažinti mokesčių ar valstybės reguliavimo naštos.

Nurodytos ekonominiam saugumui užtikrinti skirtos priemonės yra numatytos tiesioginiam taikymui siekiant prevenciškai išvengti grėsmių, realiai yra orientuotos į tarpinių tikslų pasiekimą ir ne visuomet adekvačiai įvardijamos. Greta aptartų kryptių, galima numatyti detalesnes ekonominio saugumo užtikrinimo priemones:

1. Rinkos demonopolizavimo, priklausomybės nuo užsienio monopolijų mažinimo priemonės:
 - 1.1. Mažinti ekonominės veiklos apribojimus (ypatingai energetikos ir ekonominės veiklos sferose, kuriose vis dar dominuoja valstybė: geležinkelio transportas, sveikatos apsauga, švietimo sistema) teisinėmis priemonėmis.
 - 1.2. Konkurencijos teisės normų griežtesnis taikymas ekonomikos srityse dėl draudimo piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi, ypatingą dėmesį skiriant valstybės priklausančioms monopolijoms.
 - 1.3. Panaikinti kliūtis būsto šildymui naudoti alternatyvius energijos išteklius.
 - 1.4. Koncentruoti ES struktūrinius fondus infrastruktūrai regionuose, kuriuose būtina sudaryti tinkamesnes konkurencijos sąlygas.
2. Ekonominio reguliavimo mažinimo, valstybės institucijų sprendimų objektyvumą užtikrinančios priemonės:
 - 2.1. Sistemos, užtikrinančios valstybės institucijų sprendimų viešumą.

- 2.2. Sistemos, užtikrinančios sprendimų priėmimą ES viešumą, įgyvendinimas.
 - 2.3. Sukurti ir įgyvendinti efektyvią privalomą naujai priimamų teisės aktų vertinimo ekonomikai ir privatiems subjektams sistemą.
 - 2.4. Taikyti ES teisės reikalavimus, užtikrinant, jog jie skatintų ekonominės veiklos laisvę;
 - 2.5. Specialiųjų teisės aktų mažinimas.
 - 2.6. Privatizavimo procedūrų tobulinimas užtikrinant privatizavimo skaidrumą: reglamentuoti, jog vienintelis kriterijus numatantis laimėtoją yra siūloma kaina; nustatyti investuotojų patikimumo vertinimo kriterijus, jų taikymo atvejus; privatizavimą vykdyti per vertybinių popierių biržą.
3. Fiskalinės ir monetarinės politikos stabilumą užtikrinančios priemonės:
 - 3.1. Subalansuoti valstybės biudžetą ir nebiudžetinius fondus.
 - 3.2. Valstybės ir savivaldybių skolos dydžio mažinimas ir skolos normatyvų nustatymas.
 - 3.3. Išsaugoti stabilų fiksuotą valiutų kursą įsivedant eurą, iki įsivedimo – išlaikyti valiutų tarybos sistemą.
 - 3.4. Valstybės dalyvavimo socialinio draudimo sistemoje mažinimas optimizuojant pensijų reformą, kryptingai didinant privataus kaupimo mastus.
 - 3.5. Esant Sodros deficitui, įstatymu reglamentuoti pensijų išmokų optimizavimą.
 4. Užsienio prekybos augimą užtikrinančios ir tarptautinės ekonominės veiklos kliūtis šalinančios priemonės:
 - 4.1. Šalinti prekybos apribojimus, priklausančius nuo Lietuvos Respublikos vykdomos politikos.
 - 4.2. Vykdyti aktyvią politiką ES, su PPO ir kitais prekybos partneriais skatinant laisvą prekybą, prisijungti prie ES įgyvendinamų liberalizuojamos prekybos susitarimų tarp ES ir trečiųjų šalių.
 - 4.3. Palaikyti ES formuojamą poziciją PPO dėl muitų ir kitų prekybos apribojimų mažinimo.
 - 4.4. Perskirstyti neefektyvias subsidijas atskiriems sektoriams.
 5. Vykdyti privatizaciją:
 - 5.1. Neprivatizuotų objektų sąrašo mažinimas, akcentuojant kitų strateginę svarbą nacionaliniam saugumui turinčių objektų ekonominio ir kitokio saugumo užtikrinimą.
 - 5.2. Privatizuoti:
 - 5.2.1. Energetikos įmones.
 - 5.2.2. Transporto įmones ir transporto infrastruktūros įmones.
 - 5.2.3. Finansų infrastruktūros įmones, kitas su valstybės parama susijusias institucijas.
 - 5.2.4. Kitas ūkinę veiklą vykdančias įmones.

- 5.3. Numatyti sklandaus sveikatos ir švietimo sistemų privatizavimo tvarką, parengti ir vykdyti jų privatizavimą.
6. Ekonominių santykių nuo kriminalinių struktūrų įtakos saugos priemonės:
- 6.1. Formalių ir vienareikšmių kriterijų dėl kapitalo kilmės nustatymas, jų neatitinkantiems subjektams draudimas dalyvauti privatizavime.
- 6.2. Monotoringo vykdymas kaip nusikalstamos veikos prevencija ekonominėje veikloje.
- 6.3. Veiklų, kurios potencialiai yra priskiriamos organizuotam nusikalstamumui, dekriminalizacija.
7. Prevencinės priemonės, didinančios ekonomikos, energetikos ir transporto infrastruktūros atsparumą galimiems sukrėtimams:
- 7.1. Teisiškai reglamentuoti minimalius energijos tiekimo saugumo standartus.
- 7.2. Taikyti decentralizuotas energijos tiekimo patikimumo priemones.
- 7.3. Plėtoti kelių ir geležinkelio infrastruktūrą.
- 7.4. Taikyti ekonominio pobūdžio transporto srautų valdymo priemones.
8. Ekonomikos augimą skatinančios, ribojimus mažinančios priemonės:
- 8.1. Naikinti kainų reguliavimą;
- 8.2. Užtikrinti operatyvų bankroto procedūrų vykdymą visais atvejais;
- 8.3. Užtikrinti darbo santykių reguliavimo lankstumą.
- 8.4. Supaprastinti verslumą skatinančias procedūras, mažinti socialinę atskirtį.
- 8.5. Vykdyti dereguliavimo politiką Lietuvoje, palaikyti ES pozicijas šiuo kalusimu.

Įgyvendinant šias priemones, svarbu vadovautis šiais **principais**:

- ✓ *Kompromiso – ekonominio saugumo neįmanoma siekti bekompromisiškai.* Kiekvienam ūkio subjektui ekonominio saugumo siekis egzistuoja šalia kitų tikslų, tad norint juos suderinti, svarbu įvertinti ekonominio saugumo kainą. Tai pasiekama decentralizuojant sprendimų priėmimą, adekvačiam ekonominio saugumo poreikiui.
- ✓ *Ekonomikos atvirumo principas.* Ekonominis saugumas gali būti kuriamas ekonomikos atvirumu, ne uždarumu. Globalizacijos, internacionalizacijos, didėjančios tarpusavio priklausomybės procesai turi būti traktuojami kaip galimybės ūkio subjektams ir gyventojams pasinaudoti rinkos pranašumais savo gerovei ir ekonominiam saugumui didinti.

Įgyvendinat naujas priemones grindžiamas ekonominėmis laisvėmis ir ekonomikos atvirumu, suponuojamos bendrosios prielaidos ekonominiam saugumui ir gerovei užtikrinti. Ekonominio saugumo grėsmių silpninimo priemonės, ekonominės laisvės ir ekonomikos atvirumas įgyvendinamas per viešąją politiką. Siekiant sėkmingai realizuoti numatytas priemones, tikslinga remtis gerąja patirtimi, šiuo atveju – ES.

2.7. Viešoji ES politika ir jos perspektyva

Kaip teigia A. Raipa (2002), viešoji politika apibrėžiama kaip „valstybės valios išraiška, valdžios veikla ir tos veiklos priežastys, sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo motyvacija“. Pirmame skyriuje aptarėme ES viešosios politikos sritis, kurios sudaro prielaidas optimaliam ekonominiam saugumui. Šiame skyrelyje apžvelgsime ES taikomus viešosios politikos metodus strateginiams Sąjungos tikslams pasiekti ir ekonominio saugumo aplinkos gerinimo kryptis.

Siekiant įgyvendinti viešosios politikos kryptis, tiesiogiai ir netiesiogiai formuojančias ekonominio saugumo prielaidas, taikomi du pagrindiniai viešosios politikos metodai:

- ✓ *Bendrijos metodas* – įprastas ES sprendimų priėmimo būdas, kuomet Komisija teikia siūlymą Tarybai ir Parlamentui, šie jį apsvarstę pateikia siūlomus keitimus ir priima kaip ES teisės aktą. Šio proceso metu jie dažnai konsultuojasi su kompetentingomis institucijomis.
- ✓ *Atvirasis koordinavimo metodas (AKM)* – taikomas nuo 2000 m. Lisabonos strategijos pasirašymo. Tai ES valdymo metodas, skirtas politikos sritims, kuriose viršnacionalinės ES institucijos neturi išimtinės ar bendros su valstybėmis narėmis kompetencijos, bet siekia bendrų tikslų ar interesų. AKM taikomas makroekonominės politikos, užimtumo, fiskalinių priemonių įgyvendinimo, įmonių politikos, informacinės visuomenės, mokslinių tyrimų, darnios plėtros, skurdo ir socialinės atskirties, pensijų, sveikatos priežiūros, švietimo ir mokslo, migracijos, kitose ES viešosios politikos sferose (Vilniaus universitetas Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas [VU TSPMI], 2006).

2009 m. įsigaliojusioje Lisabonos sutartyje, numatytas ES teisinis politikos pagrindimas bei priemonės taikytinos kylančioms problemoms spręsti, piliečių interesams įgyvendinti. Išskirtos šios strateginės reikšmės kryptys:

- ✓ *Demokratiškesnė ir skaidresnė ES*: išplečiamos Europos Parlamento ir valstybių narių nacionalinių parlamentų prerogatyvos, praplečiamos tiesioginės demokratijos (piliečių įsitraukimo į sprendimų priėmimą) ribos.
- ✓ *Efektyvesnė ES*: supaprastinami ES veiklos metodai, taisyklės, palankesnės galimybės dalyvauti strateginėse veiklose.
- ✓ *Teisėmis, vertybėmis, laisvėmis, solidarumu ir saugumu grindžiama ES politika*: pagrindinės teisės tampa juridiškai įpareigojančios, vertybėmis grindžiama ES veikla, sutvirtinamos laisvės, Sąjunga ir valstybės narės veikia solidariai energetikos šakoje, kilus teroristiniam išpuoliui ar jo tikimybei, nukentėjus nuo stichinių ar žmogaus sukeltos katastrofos. Stiprinamos pajėgos kovojant su potencialiomis grėsmėmis piliečių saugumui.
- ✓ *Svaresnis ES vaidmuo tarptautinėje erdvėje*: ES kaip vieno juridinio asmens statusas stiprina Sąjungos pozicijas internacionalizacijos procesuose.

Žvelgiant ekonominiu aspektu į Lisabonos sutartį, po jos įsigalėjimo euro zona funkcionuoja sklandžiau: EK turi teisę tiesiogiai kreiptis į vyriausybes, nesilaikančias biudžeto vykdymo tvarkos, kai šių veiksmai ar neveikimas kelia grėsmę optimaliam euro zonos funkcionavimui. EPS yra vienas svarbiausių veiksnių, siekiant Europos gerovės ir optimalaus užimtumo.

Ekonominio nuosmukio sukręsta Europa imdamasi prevencinių priemonių ateities problemoms išvengti ir sustiprinti savo pozicijas tarptautinėje erdvėje, 2010 m. Briuselyje priėmė naują strategiją – „Europa 2020: pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“. Siekiant išėiti iš krizės ir pasiruošti ateinančiam dešimtmečiui, strategijoje iškelti trys vienas kitą papildantys prioritetai, formuojantys ekonominio saugumo aplinkos gerinimo kryptis tiek ES kaip vienam juridiniam asmeniui, tiek atskiroms valstybėms narėms:

- ✓ *Pažangus augimas*: žiniomis ir inovacijomis pagrįsto ūkio plėtra – ekonominio augimo varomoji jėga. Tai siektina gerinant švietimo kokybę, koncentruojantis į mokslinius tyrimus, inovacijų ir žinių sklaidą Sąjungoje, maksimaliai išnaudojant informacines technologijas, užtikrinant novatoriškų idėjų realizavimą novatoriškais prekėmis ir paslaugomis, skatinančiomis augimą, užimtumą, sprendžiančiomis Europos ir pasaulio socialines problemas. Kaip pastebi D. Radovanovic ir kt. (2010), žinios tapo globaliu resursu, ir kad jos būtų efektyvios, turi kurti pridėtinę vertę, pelną bei gerovę. Žinios nėra pigus išteklius, tačiau kuria išsilavinusią žinių visuomenę ir garantuoja ekonomikos sėkmę.
- ✓ *Tvarus augimas*: tausiau išteklius naudojančio, ekologiškesnio ir konkurencingesnio ūkio vystymas siektinas per Europos pirmaujančias pozicijas kuriant naujas technologijas, įskaitant ekologiškas inovacijas, plečiant pažangiųjų tinklų plėtrą pasitelkus IRT, ES statusą ir stiprinant įmonių, konkurencingumą, taip pat padedant vartotojams taupiai vartoti išteklius.
- ✓ *Integracinis augimas*: siekiama didelio užimtumo, kuriuo būtų užtikrinta socialinė ir regioninė sanglauda: investicijos į įgūdžius, skurdo mažinimas ir inovatyvių priemonių darbo rinkoje taikymas, socialinės apsaugos sistemos tobulinimas, sudarant galimybes žmonės prisitaikyti prie pokyčių ir juos valdyti. Iškeliamas tikslas sudaryti sąlygas optimaliai naudotis ekonominio augimo privalumais atokiausiuose regionuose. Sprendžiant pasaulinės konkurencijos mastų ir demografines problemas, siektina maksimaliai išnaudoti darbo jėgos potencialą ir genderinio veiksnio įtaką (mokslininkai pastarajai problemai spręsti išnaudojant darbo rinką siūlo kompleksą priemonių: naujų technologijų taikymas darbo rinkos, sveikatos, kitose gerovę užtikrinančiose srityse, švietimo sistemos tobulinimą, migracijos srautų valdymą ir kt. Šios priemonės yra kertinės kuriant ekonominę ir socialinę saugumą Europoje (Greve, 2005).

Nurodytų ekonominio augimo ir saugumo kryptių numatoma siekti pirmiausia sprendžiant ekonominio nuosmūkiu padarinius, priimant atitinkamus sprendimus viršnacionaliniu lygiu. ES atsižvelgdama į esamą ekonomikos pažeidžiamumą, susilpnėjusį finansų sektorių, tikslų siekia

viešosios ekonominės politikos vykdomomis paramos priemonėmis šalims narėms, kurias nutraukti ketinama atsigavus šių ūkiui ir finansų sektoriui. Paramos priemonių valstybėms narėms laipsniškas mažinimas traktuojamas kaip tvarių viešųjų finansų garantas, o pastarieji – kryptingo augimo ir optimalaus užimtumo prielaida. Laipsnišką paramos nutraukimą pakeis reformos, inspiruosiančios viešųjų finansų patikimumą ir ekonominio augimo – saugumo potencialą. Kitą ekonominės krizės padarinį – išaugusias valstybių skolas – ketinama spręsti derinant politikos priemones:

- ✓ išsamesnė euro zonos valstybių priežiūra: be fiskalinės drausmės griežtinimo, priežiūra turi būti taikytina makroekonominiams svyravimams ir konkurencingumo pokyčiams;
- ✓ šalinti euro zonos finansų stabilumo grėsmes;
- ✓ tinkamai atstovauti euro zoną išorėje, aktyviai sprendžiant ekonominės internacionalizacijos ir finansinius uždavinius.

Verta pastebėti, jog strategijos tikslams siekti ir uždaviniams spręsti numatoma įtraukti visus suinteresuotus subjektus: valstybės narės įgyvendina siekius atsižvelgdamos į jose susiklosčiusias aplinkybes, siekiama sustiprinti nacionalinio ir regioninio lygmens suinteresuotųjų šalių ir socialinių partnerių įnašą, o ES institucijos, kaip viešosios politikos subjektai, kreipia strategiją tinkama linkme.

Apibendrintai galime išskirti šiuos Europa 2020 strategijoje išskirtus tikslus:

- ✓ siekti, jog 75 % 20–64 amžiaus žmonių dirbtų;
- ✓ 3 % ES BVP investuoti į MTTP;
- ✓ siekti efektyvios aplinkos apsaugos politikos ir energetikos tikslų įgyvendinimo;
- ✓ siektina mokyklos nebaigusiu asmenų dalis mažesnė nei 10 %, bent 40 % jaunimo turėtų turėti aukštąjį išsilavinimą;
- ✓ skurstančiųjų turi būti 20 mln. mažiau.

Siekdama užtikrinti, kad kiekviena valstybė 2020 m. Europos strategiją įgyvendintų atsižvelgdama į individualią situaciją, Komisija siūlo šiuos ES tikslus paversti nacionaliniais tikslais ir gairėmis.

Taigi, ekonominio augimo – saugumo kryptį įgyvendinimas ir sėkmė ypatingai priklauso nuo ES viešosios politikos veikėjų – institucijų, valstybių narių ir kitų interesų grupių sprendimų priėmimo, reformų įgyvendinimo, jų paaiškinimo, kokį vaidmenį turi atlikti piliečiai, įmonės ir trečiasis sektorius.

3. LIETUVOS EKONOMINIO SAUGUMO PLĖTROS KRYPTYS

3.1. Šalies ekonomikos atvejo tyrimas

Per pastarąjį 20-metį, nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, šalies ekonomika tiek augo, tiek buvo krečiama didesnių ar mažesnių nuosmukių. Ši patirtis stiprina šalies valstybingumą ir ekonominį potencialą. Pastarąjį reiškinį, formuojantį pagrindinius makroekonominis Lietuvos valstybės ekonominį saugumą lemiančius rodiklius analizuosime pasirinktu atvejo analizės metodu.

Atvejo tyrimas (case study) – konkretaus reiškinio platesnėje aplinkoje tyrimas, kuomet vienas atvejis (ar nedidelis atvejų skaičius) tiriamas detaliam orientuojantis į visumą (remiamasi holistiniu požiūriu) ir siekiant išlaikyti bei suvokti atvejo visumą ir atskirybę. A. Lijphartas, jį laikė vienu iš keturių metodų, išskirdamas šešis atvejo tyrimo idealius tipus: (1) teorinius, arba grynai aprašomuosius; (2) interpretuojamuosius; (3) generuojančius hipotezes arba žvalgomuosius; (4) patvirtinančius teoriją (theory-confirming case studies); (5) paneigiančius teoriją (theory-infirming case studies); (6) nukrypstančio atvejo (deviant case) [53].

Atlikdami atvejo tyrimą siekiame dviejų tikslų – pateikiame makroekonominių rodiklių tendencijas, siekiant konstatuoti esamą situaciją ir pateikti jos įvertinimus, leisiančius toliau numatyti ekonominio saugumo plėtros kryptis ir jų įgyvendinimą, strategines gaires bei priemones.

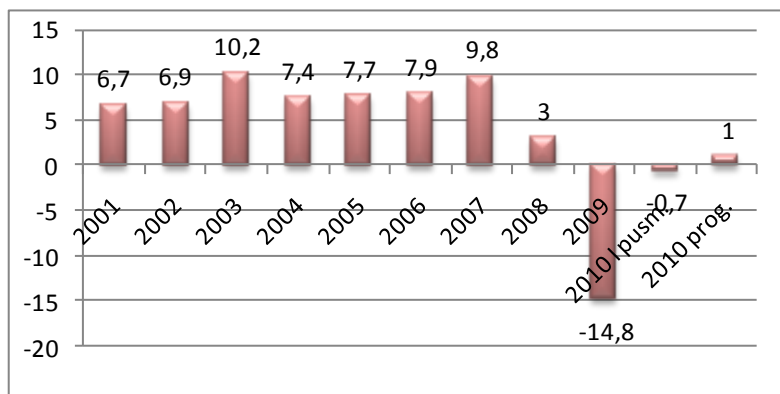
2001–2007 m. Lietuvos ekonomika dėl įvairių veiksnių plėtojosi labai sparčiai. Vidutiniai bendrojo vidaus produkto (toliau BVP) augimo tempai 2001–2006 m. buvo 7,7, 2007 m. – 8,8 proc., mažėjo bedarbių skaičius, augo vidutinis darbo užmokestis. Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių ekonomikos kilimą lėmė samplaika palankiai susiklosčiusių aplinkybių: atsivėrusi ES rinka, NVS valstybių ūkio pakilimas, stabili makroekonominė aplinka ir kt. 2006 m. Lietuvos ekonomika užbaigė ketverius metus trukusios itin sparčios plėtros etapą ir atsidūrė konjunktūrinių permainų akivaizdoje. 2008 m. šalies ekonomika perkaito (ėmė gaminti daugiau nei turėta pajėgumų), ekonominė situacija destabilizavosi, prarado struktūrinį tvirtumą: nebeliko stabilaus kainų lygio, suiro darbo rinkos pusiausvyra, nesubalansuotas viešųjų finansų mechanizmas, išaugęs einamosios sąskaitos deficitas.

3.2. Makroekonominių rodiklių analizė

Panagrinėkime pastarojo dešimtmečio Lietuvos makroekonominių rodiklių kitimo tendencijas, kuriomis remiantis, galėsime konstatuoti kur mes esame ekonominio stabilumo, saugumo ir stiprinimo prasme.

Bendrasis vidaus produktas (BVP) (angl. Gross Domestic Product – GDP) – šalies viduje per tam tikrą laikotarpį galutiniam vartojimui pagamintų prekių ir paslaugų verčių suma.

Pateiktame 5 paveiksle matome šalies realiojo BVP pokyčius per pastarąjį dešimtmetį. Iki 2003 m. BVP augo, o pagrindiniai to veiksniai buvo sparčiai augantis eksportas, viršijęs importą, suklestėjusi vidaus rinka. Beje, kaip pastebi O. G. Rakauskienė (2006), 2003 m. ekonomikos augimas buvo rekordinis per visą Nepriklausomybės laikotarpį, o tuometiniu BVP augimu Lietuva pralenkė visas ES šalis nares ir kandidates. 2004 m. BVP smuko dėl sumažėjusio eksporto, tačiau jau 2005 m. indėlių į BVP įnešė vidaus rinka ir grynasis eksportas.



Šaltinis: Lietuvos makroekonomikos 2010 m. II ketvirčio apžvalga

5 pav. Realus BVP metinis pokytis (proc.)

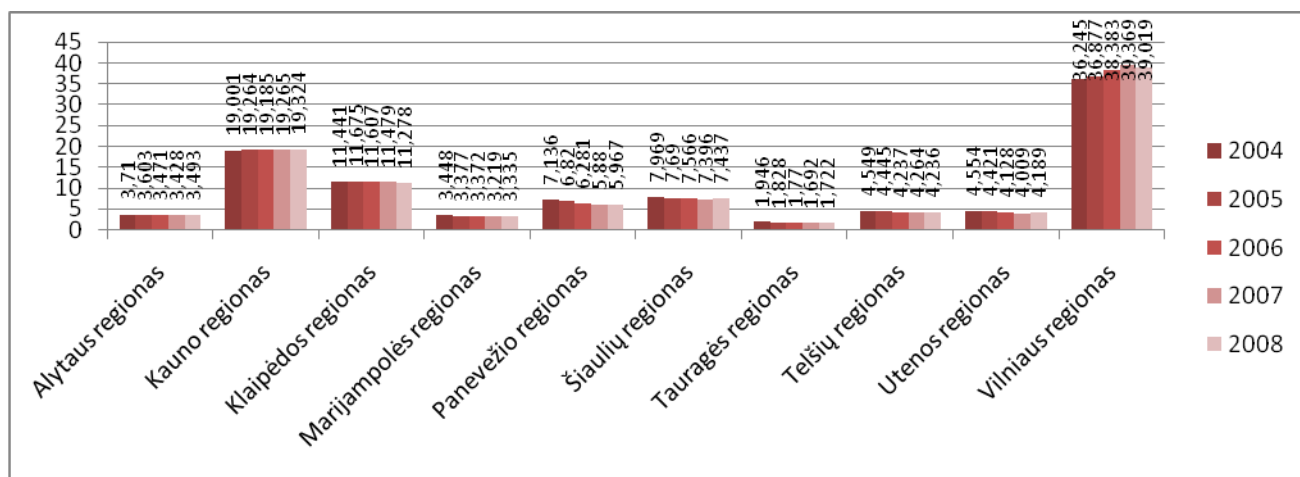
2007 m. ekonomikos augimą paskatino Lietuvos įstojimas į Šengeno erdvę, o 2008 m. nuosmukį lėmė bendros pasaulinės ekonominės krizės tendencijos. 2009 m. šalies ekonomika smuko į giliausią duobę nuo 1993 m.: 3,0 proc. 2008 m. ir -14,8 proc. 2009 m. Kaip konstatuojama Lietuvos makroekonominėje apžvalgoje [28] tai lėmė daugelį sektorių išstikusi krizė: labiausiai smuko statybų sektorius (46,1 proc.), pramonės ir energetikos (25,3 proc.), prekybos, transporto ir ryšių paslaugų (21,4 proc.) bei finansinio tarpininkavimo, nekilnojamojo turto ir kito verslo paslaugų (17,8 proc.) pridėtinė vertė. Lėčiau pridėtinė vertė mažėjo žemės ūkio ir žuvininkystės įmonėse (4,9 proc.), viešojo valdymo ir gynybos, švietimo, sveikatos priežiūros ir socialinio darbo bei kitose komunalinėse, socialinės ir asmeninės aptarnavimo veiklos įmonėse (0,7 proc.). Labiausiai susitraukė namų ūkių ir privačių įmonių vartojimas, jų investicijos, tačiau ir eksportas nepadėjo sušvelninti vidaus rinkos krizės. Eksportui į Vakarų trukdo globalinio nuosmukio pažeistos pagrindinės ES ekonomikos, o prekių išvežimą Rytų kryptimi apsunkino 2009 m. paaštrėję Lietuvos ekonominiai santykiai su Rusija, kuri aktyviai taikė protekcionizmo politiką vietos gamintojams ginti.

Kalbant apie esamą situaciją, svarbu paminėti, jog 2010 m. II ketvirtį užfiksuotas teigiamas metinis Lietuvos BVP pokytis, leidžia prognozuoti recesijos pabaigą [31]. Pagal patikslintus

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenis, antrąjį 2010 m. ketvirtį, palyginus su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu, šalies BVP išaugo 1,3 proc. Tokią ekonomikos plėtrą lėmė šoktelėjusi pramonėje (2,9 proc.) ir paslaugų sektoriuje (2,4 proc.) sukurta pridėtinė vertė. Atkreiptinas dėmesys, jog BVP kitimui įtakos turi ir namų ūkių vartojimo išlaidos smuktelėjusios per metus 7,5 proc., tuo tarpu viešojo sektoriaus išlikusios maždaug tokios pačios. Tarptautinis valiutos fondas prognozuoja, jog stabilus ekonomikos atsigavimas prasidės antroje 2010 m. pusėje. 2011 m. ekonomikos augimas turėtų pasiekti apie 3%.

Valstybės ekonominiam saugumui išskirtinai svarbus BVP pasiskirstymas pagal šalies regionus, parodantis stipriausius ir silpniausius teritorinius vienetus, taip pat leidžiantis įvertinti jų indėlį į šalies BVP. Regionai skiriasi plotu, gyventojų skaičiumi, ekonominės veiklos struktūra ir bendruoju ekonomikos išsivystymo lygiu. Tai lemia skirtingą BVP apimtį regionuose.

Pateiktame 6 paveiksle matyti šalies regionų sukurta BVP dalis proc.



Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

6 pav. Lietuvos regionų sukurta BVP dalis proc. 2004–2008 m.

Pateiktoje diagramoje matome, jog pagal ekonominio išsivystymo lygį *Alytaus* regionas labai atsiliko nuo šalies vidurkio nagrinėjamu periodu. Jai teko tik vidutiniškai 3,5 proc. Lietuvoje sukurto BVP. Kaip konstatuojama *Alytaus* regiono 2010–2020 m. plėtros plane, ekonomikos rezultatai labai priklausė nuo paslaugų sferos: joms ir prekybai nagrinėjimu laikotarpiu teko 59,7 proc. viso regiono pridėtinės vertės (šalyje – 64,2 proc.), pramonei ir elektros energijos tiekimui – 22,6 proc. (šalyje – 21,5 proc.), statybai - 12,5 proc., (šalyje – 10 proc.). Žemės ūkyje *Alytaus* regione sukurta 5,1 proc. regiono bendrosios pridėtinės vertės (BPV) (šalyje – 4,4 proc.), tai parodo didesnę regiono priklausomybę nuo šių sektorių veiklos, ypač pastaraisiais ekonominio nuosmukio metais.

BVP *Kauno* regione nuo 2004 iki 2008 m. didėjo priešingai nei daugumoje kitų regionų ir

sudarė 21487 mln. Lt. Pastebėtina, kad Kauno regiono sukurta BVP dalis šalies mastu turėjo didėjimo tendenciją ir 2008 m. sudarė 19,32 proc. nuo visos šalies BVP. Kauno regionas buvo antras pagal BVP pasiskirstymą Lietuvos regionuose 2008 m., jį ženkliai lenkė Vilniaus regionas, tačiau Kauno regione buvo sukuriama daugiau nei 40 proc. BVP palyginus su Klaipėdos regionu. Kauno regione vyravo prekybos ir apdirbamosios pramonės sektoriai – BVP sukuriama 30,41 ir 24,73 proc., pagaminta apie penktadalis visos Lietuvos pramonės produkcijos. Matome, jog kiti Lietuvos regionai nagrinėjamu laikotarpiu sukūrė žymiai mažesnę dalį šalies BVP.

BVP, sukurtas *Klaipėdos* regione 2006 m., siekė 9571,7 mln. litų ir sudarė 11,7 proc. visos šalies BVP. Klaipėdos regiono plėtros plane 2007–2013 m. pažymima, jog nagrinėjamu laikotarpiu regione BVP paaugo 53,3 proc., tuo tarpu šalyje vidutiniškai – 57,6 proc., t.y. BVP augimo tempai Klaipėdos regione atsiliko nuo šalies rodiklių.

Marijampolės regione 2004–2008 m. sukurta apie 3,37 proc. viso Lietuvos BVP. Rajone sukuriamas BVP, kaip rodo statistika, nežymiai mažėja, nuo 3,4 iki 3,3 proc.

Panevėžio regione 2004–2008 m. sukurtas BVP mažėjo nuo 7,1 iki 5,9 proc. 2008 m. buvo sukurta 6,6 mlrd. Lt, kas sudarė beveik 6 proc. šalies BVP. 2008 m. regione buvo sukurta 44,7 proc. BPV daugiau nei 2005 m. Didžiausia pridėtinė vertė 2008 m. buvo sukuriama prekybos, viešbučių ir restoranų, transporto ir ryšių (25 proc.) bei pramonės (23 proc.) sektoriuose, mažiausia – žemės ūkio sektoriuje (10 proc.).

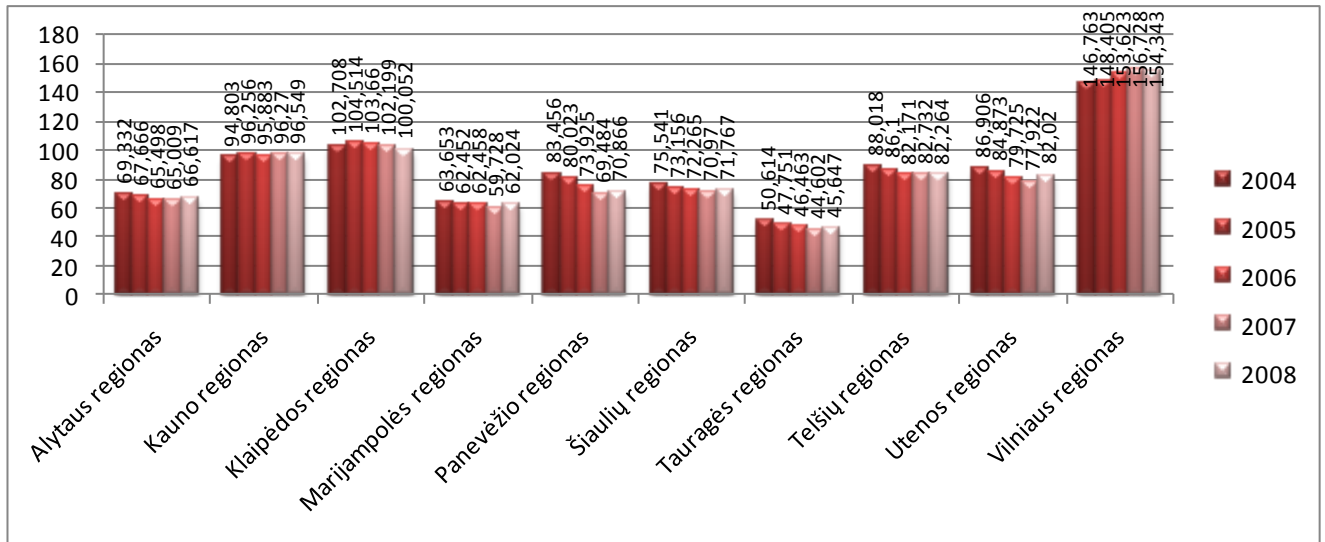
Šiaulių regionas nagrinėjamu laikotarpiu sukūrė vidutiniškai 7,6 proc. viso šalies BVP. Nežymiai augo tik regiono transporto, pramonės sektoriaus sukuriama pridėtinė vertė. Matyti, jog pagal ekonominio išsivystymo lygį, Šiaulių regionas šiek tiek atsiliko nuo šalies vidurkio. Palyginti su bendra šalies ūkio struktūra, regione labiau išvystytos pramonė ir statyba, kuriose 2004–2008 m. buvo sukuriama 30,8 proc. viso regiono BPV (šalyje – 32,8 proc.), žemės ūkyje sukurta net 10,7 proc. BVP, o štai šalyje - tik 4,5 proc., tai rodo didesnę regiono priklausomybę nuo pastarojo sektoriaus, taip pat nuo minėtų statybos ir pramonės sričių [60].

Diagramoje matome, jog *Tauragės* regionas – ekonomiškai pažeidžiamiausias šalies regionas, kuriame nagrinėjamu laikotarpiu sukurta tik 1,9 - 1,7 proc. šalies BVP. Kadangi, tai ilgalaikė tendencija, reikėtų šį regioną išskirti kaip prioritetinį skatinant efektyvesnę ES struktūrinių fondų panaudojimą, skiriant valstybės asignavimus, pritraukiant vidaus IR užsienio investicijas į šalį.

Telšių ir Utenos regionų sukurta BVP dalis 2004–2008 m. panaši – atitinkamai nuo 4,5 iki 4,2 proc. ir nuo 4,5 iki 4,0 proc. Tai taip pat silpni Lietuvos regionai, kuriuos reikėtų išskirti kaip prioritetinius pritraukiant tiesiogines ir užsienio investicijas.

2008 m. *Vilniaus* regione sukurta 39,0 proc. arba 43.385,20 mln. Lt viso šalies BVP (žr. priedą Nr. 2). Nuo 2004 m. Vilniaus regione sukurta BVP išaugo 90,9 proc., o Vilniaus regionui tenkanti BVP dalis padidėjo 3 procentiniais punktais.

7 paveiksle matome, jog regionų indėlis į šalies BVP labai skirtingas. Kiekvienais metais nuo 2004 iki 2008 m. didžiausia BVP dalis vienam gyventojui teko Vilniaus (nuo 146,7 iki 154,3 proc.) ir Klaipėdos (nuo 102,7 iki 100,1 proc.) regionuose. 2004 metų BVP augimą Vilniaus regione, kurio reikšmė šalies ekonomikoje nagrinėjamu laikotarpiu akivaizdžiai yra išskirtinė, lėmė išaugę finansinio tarpininkavimo, transporto ir ryšių, prekybos sektorių veiklos rezultatai.



Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

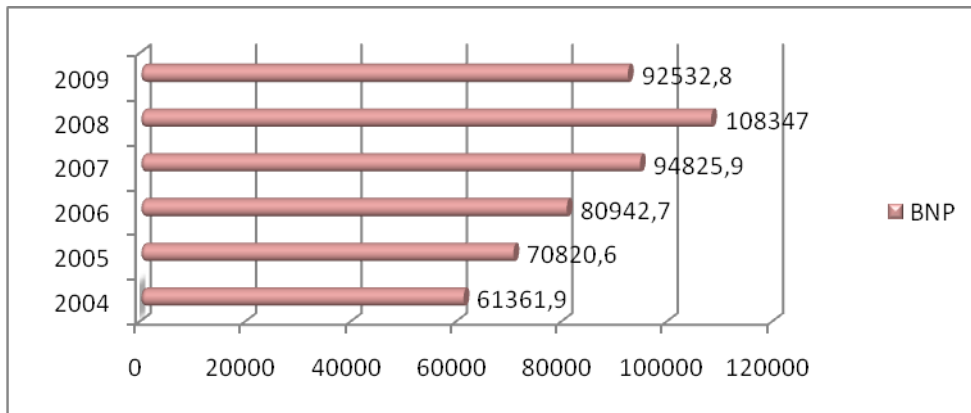
7 pav. Lietuvos regionų sukurta BVP dalis proc. tenkanti vienam gyventojui palyginti su šalies vidurkiu 2004–2008 m.

Tuo tarpu Klaipėdos regione sparčiai vystėsi prekybos, viešbučių ir restoranų veikla. Kitų regionų ekonomikos augimas 2004–2008 m. buvo žymiai lėtesnis: Alytaus, Marijampolės, Šiaulių, Tauragės regionų sukurta BVP dalis vienam gyventojui neviršijo 80 proc. šalies vidurkiu, tad šiuose regionuose kuriama ekonominė – socialinė gerovė buvo žemiausia. 2005 m. Vilniaus regiono ekonomikos augimo rezultatams didelę įtaką darė paslaugų sektorius: net 70 proc. visos regiono sukurtos pridėtinės vertės (Lietuvos – 60 proc. 2005m.), o 2006 m. – nuo gamybinės ir negamybinės paskirties paslaugų sektoriaus, kuriam teko net 70 proc. visos regiono pridėtinės vertės (šalyje – 60 proc.). Tuo tarpu Utenos regione situacija buvo atvirkštinė – paslaugų sektorius tesudarė 40 proc. regiono pridėtinės vertės, o pramonė – daugiau nei 50 proc. Šis faktas sudaro prielaidą teigti, jog paslaugų sektoriaus plėtros galimybės Utenos regione buvo neišnaudotos. Kitų šalies regionų, išskyrus Kauno, 2004–2008 m. ekonomikos augimas buvo lėtesnis, skirtumai tarp Vilniaus ir jų nemažėjo – nagrinėjamu laikotarpiu pastarieji nuo sostinės regiono atsiliko daugiau nei du kartus.

Išnagrinėjus šalies BVP kitimo tendencijas, galime daryti išvadas, jog iki 2008 m. augęs realusis šalies BVP rodė ir šalies ekonominio stabilumo augimą, o netolygi BVP dalis tarp regionų –

diferenciaciją tarp jų ir silpniausius šalies regionus, potencialiai patiriančius ekonominį nesaugumą.

Svarbus kriterijus, įvertinantis ekonominio saugumo ir augimo lygį yra *bendrosios nacionalinės pajamos (BNP)*, kurių statistika pateikta 8 paveiksle.

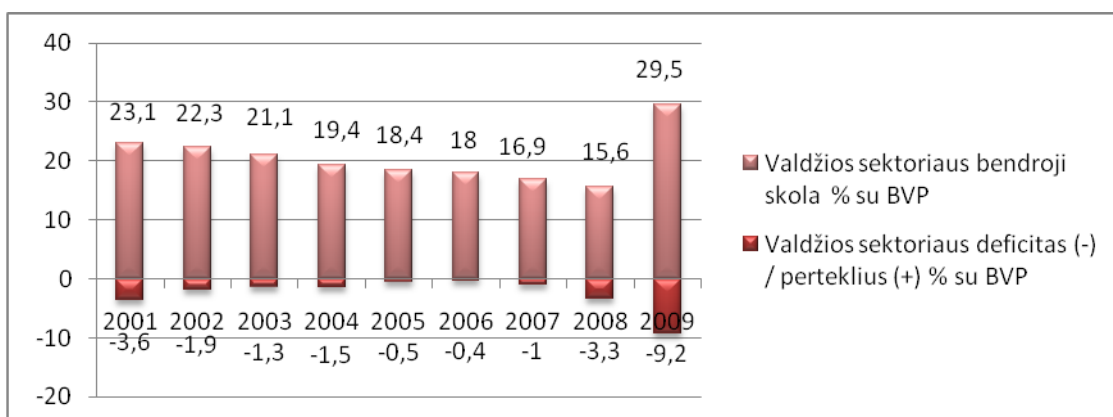


Šaltinis: sudaryta pagal Euromonitor International pateiktus duomenis

8 pav. Lietuvos nacionalinės pajamos 2004–2009 m. mln. Lt

Matome, jog nuo 2004 m. valstybės nacionalinės pajamos sparčiai augo, mat įstojus į ES augo ir šalies ekonomika. 2009 m. pajamos smuktelėjo žemiau 2007 m. nacionalinių pajamų – 92532,8 mln. Lt. Prognozuojama, jog 2010 m. valstybės nacionalinės pajamos vėl augs.

Ekonominio saugumo lygį apibūdinantis rodiklis taip pat galėtų būti *valdžios skola ir deficitas*. Lietuva atkurtos nepriklausomybės laikotarpį pradėjo neturėdama skolų. Skolintis vietos valiuta valstybė pradėjo tik 1994 m. 9 paveiksle pateikti pastarojo dešimtmečio duomenys.

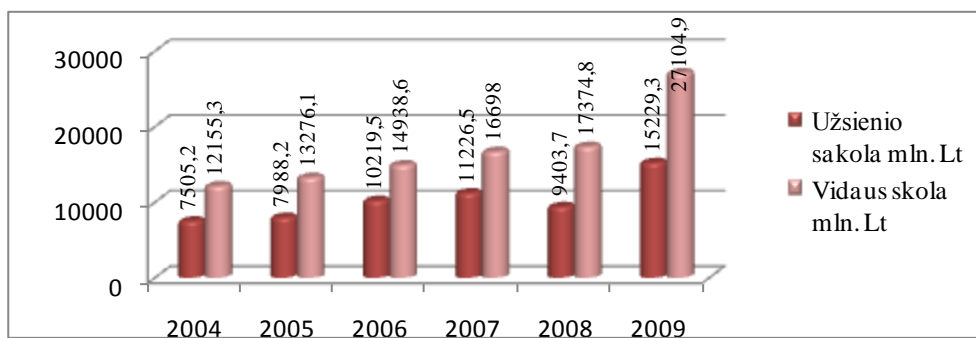


Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

9 pav. Valdžios sektoriaus bendroji skola ir valdžios sektoriaus deficitas proc. su BVP

Pateiktame paveiksle matome, jog valstybės skola iki 2008 m. augo gan nežymiai (atsižvelgiant į augantį BVP). Pastebėtina, jog šiuo laikotarpiu visi normatyvai buvo vykdomi, jei nepaisysime fakto, jog tie patys normatyvai buvo didinami tais atvejais, kai buvo ketinta jų neįvykdyti. Statistikos departamento teikiamais duomenimis, 2009 m. valdžios sektoriaus deficitas sudarė 8401,9 mln. Lt, arba 9,2 proc. BVP. 2008 m. valdžios sektoriaus deficitas sudarė 3664,2 mln. Lt, t.y. 3,3 proc. BVP. 2009 m. valdžios sektoriaus pajamos siekė 31543,9 mln. Lt, išlaidos – 39945,8 mln. Lt. Palyginti su 2008 m. duomenimis, pajamos sumažėjo 17 proc. 2009 m. mokestinės pajamos sudarė 16463,2 mln. Lt, o jas palyginus su 2008 m. – sumažėjo 24,4 proc. Valdžios sektoriaus išlaidos 2009 m. sumažėjo 4,1 proc. Galutinio vartojimo išlaidos mažėjo 6,6 proc. (siekė 20084,1 mln. Lt), išlaidos bendrajam pagrindiniam kapitalui formuoti – 35,2 proc. (sudarė 3573,6 mln. Lt), o išlaidos socialinėms pašalpoms ir pervedimams padidėjo 10,8 proc. ir sudarė 39,4 proc. visų valdžios sektoriaus išlaidų (15719,3 mln. Lt). Centrinės valdžios deficitas 2009 m. buvo 5205,6 mln. Lt (5,7 proc. BVP), vietinės valdžios – 186,1 mln. Lt (0,2 proc. BVP), socialinės apsaugos fondų – 3010,2 mln. Lt (3,3 proc. BVP). Konsoliduotoji valdžios sektoriaus skola 2009 m. sudarė 26983,1 mln. Lt. Lyginant su 2008 m., skola padidėjo 9608,3 mln. Lt ir sudarė 29,5 proc. BVP. 2008 m. pabaigoje valdžios sektoriaus skola sudarė 17374,8 mln. Lt, arba 15,6 proc. BVP. 2009 m. pabaigoje centrinės valdžios skola siekė 25539,2 mln. Lt, vietinės valdžios skola – 1353,9 mln. Lt, socialinės apsaugos fondų skola – 90 mln. Lt. Didžioji skolintų lėšų dalis naudota valstybės skolai ir valstybės socialinės apsaugos fondų skoliniamis įsipareigojimams padengti taip pat šių fondų pinigų srautams subalansuoti ir valstybės investicijoms finansuoti. Ekspertų manymu, 2010 m. valdžios sektoriaus deficitas mažės, tačiau išliks didelis dėl didėjančių socialinės apsaugos fondų išlaidų, mažėjančių viešojo sektoriaus pajamų, didėjančių palūkanų mokėjimų už valstybės skolą. Taip pat manoma, jog 2010 m. augančios valstybės skolos ir BVP santykis 2010–2012 m. bus mažesnis už numatytą konvergencijos kriterijų (Mastrichto kriterijus – 60% BVP. ES vidurkis 2009 m. – 73 proc. BVP).

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme teigiama, jog šalies ekonomikai iš užsienio kylanti grėsmė yra valstybės finansinę sistemą destabilizuojantis *įsiskolinimų užsieniui mastas*, o vidiniu pavojumi traktuotina valstybės finansines galimybes viršijanti *vidaus skola*. 10 paveiksle pavaizduota Lietuvos vidaus ir užsienio skolos balansas.

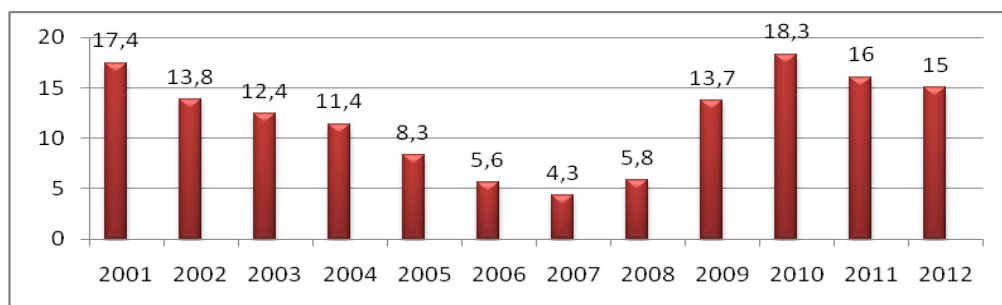


Šaltinis: sudaryta pagal Euromonitor International pateiktus duomenis

10 pav. Valstybės vidaus ir užsienio skola mln. Lt, 2004–2009 m.

Matome, jog nagrinėjamu laikotarpiu valstybė daugiau skolinosi iš vidaus investitorių. Iki 2009m. vidaus skola augo nežymiai, o užsienio skola iki 2007 m. augusi, 2008 m. sumažėjo. 2009 m. išaugo tiek vidaus, tiek užsienio skolos dydis, netekus laikinų, pigaus kredito padarytos įtakos biudžeto pajamų ir dėl staigaus ekonomikos sulėtėjimo išaugusį biudžeto deficitą Vyriausybei teko finansuoti skolintomis lėšomis – ekonomikos augimo metais Lietuva nebuvo sukaupusi lėšų rezervo, kuriuo būtų galima bent iš dalies kompensuoti sunkmečio poveikį šalies ūkiui. Užsienio skolos kritiniu lygiu laikomas toks jos dydis, kai jos administravimui skiriama ne daugiau nei 25 proc. šalies valiutinių įplaukų. Užsienio skolos santykinis dydis su BVP taip pat rodo saugumo laipsnį. Pastaruoju metu kilus didesnei užsienio skolos augimo grėsmei, padėtį būtų galima koreguoti mokėjimų balansu, restruktūrizuojant užsienio skolos valdymą, ar jos atidėjimą vėlesniam laikotarpiui.

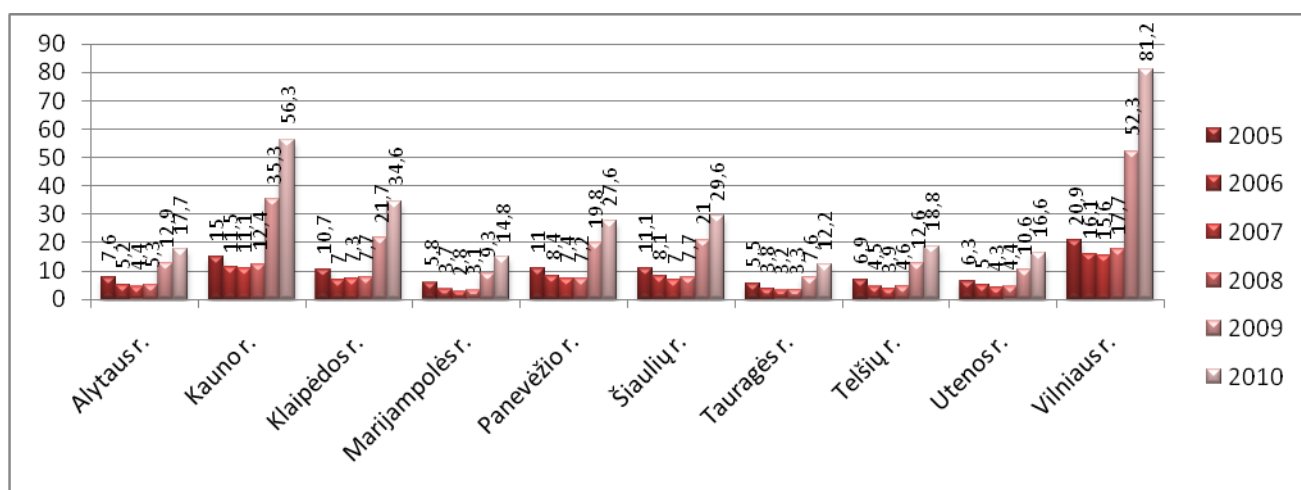
Kitas ekonominiams šalies saugumui svarbus makroekonomikos rodiklis – nedarbo lygis. *Nedarbo lygis* – nedirbančių asmenų, kurie galėtų ir norėtų, tačiau neturi tokios galimybės, santykis su visais darbingais asmenimis, išreikštas proc. Jis koreliuoja su infliacija ir yra valdomas makroekonominiais svertais. 11 paveiksle pateiktas pastarojo dešimtmečio nedarbo kitimas.



Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos darbo biržos pateiktus duomenis

11 pav. Nedarbo lygis (vidutinis, proc.)

Lietuvos statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenimis, nedarbo lygis Lietuvoje 2010m. sudaro 18,3 proc. ir, palyginus su 2007 m., kai šis rodiklis buvo žemiausias per visą Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpį, padidėjo net 14 proc. (2007 m. sudarė 4,3 proc.). Akivaizdu, jog spartų nedarbo lygio augimą sukėlė ekonominis sunkmetis Europoje ir pasaulyje. Nuo 2003 m. šalies ekonomiką teigiamai veikė integraciniai procesai į Europos ir transatlantines struktūras. Taip pat iš diagramos matome, jog iki šių metų, didesnis nedarbo lygis buvo tik 2001 m. dėl vykdytų vidaus ekonominės politikos klaidų, kada augant nedarbui taip pat mažėjo vidutinis darbo užmokestis, gyventojų pajamos, stiprėjo regionų diferenciacijos problemos. Pastarosios problemos regionuose kartojasi nuo 2009 m. Tai matome 12 pav.



Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos darbo biržos pateiktus duomenis

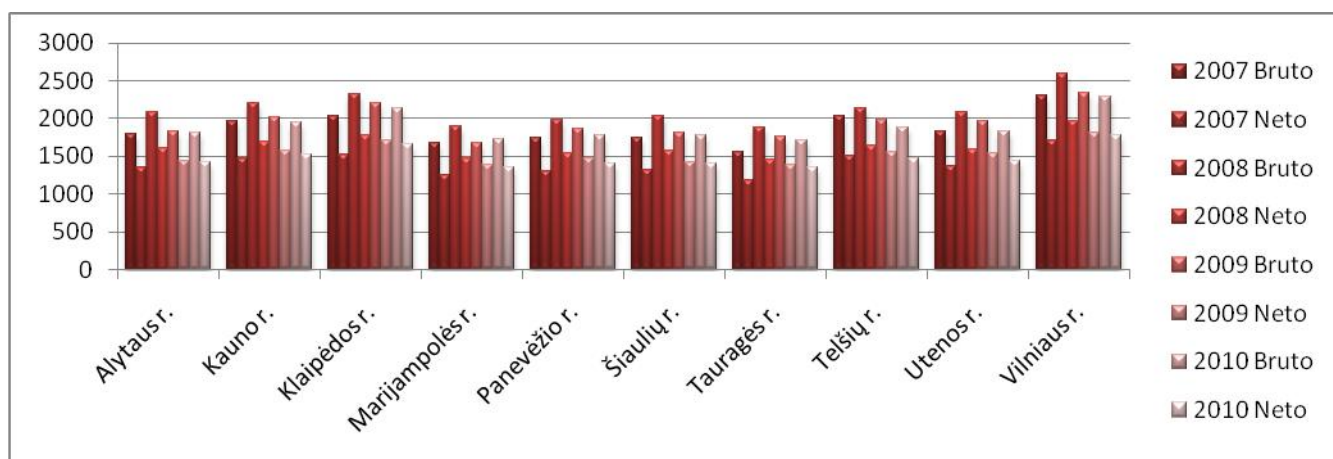
12 pav. Nedarbo lygis šalies regionuose (tūkst.)

Regionuose pastebimi ženklūs nedarbo lygio skirtumai. Pagal darbo biržoje užsiregistravusių bedarbių skaičių 2005 m. didžiausias nedarbo lygis buvo Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio rajonuose, žemiausias – Tauragės ir Marijampolės regionuose. Matome, jog nagrinėjamu laikotarpiu visuose regionuose, analogiškai kaip ir šalyje (žr. 11 pav.), nedarbo lygis svyravo tolygiai. Priešingos tendencijos pastebimos tik Klaipėdos regione, kur nedarbas nežymiai augo (žr. 12 pav.). 2010 m. metinis vidutinis bedarbių skaičius Vilniaus regione – 81,2 tūkst., Kauno – 56,3 tūkst. ir Klaipėdos 34,6 tūkst. Per 2010 m. lyginant su 2005 m. vidutinis metinis bedarbių skaičius Vilniaus regione padidėjo 4 kartus, o mažiausias nedarbo lygis 2010 m. pradžioje buvo Klaipėdos (11,8 proc.), Kauno (11,1 proc.) ir Marijampolės (10,9 proc.) regionuose. Iki 2007 metų nedarbas daugelyje regionų sparčiai mažėjo (šalies vidurkis 4,3 proc.), tačiau 2007–2010 m. padidėjo iki 18,3 proc. Pažymėtina tai, jog savivaldybių lygmenyje nedarbo lygio skirtumai dar didesni. Siekiant objektyviau įvertinti

šalies situaciją, Lietuvą lyginame kaimyninių šalių kontekste: šis rodiklis 2010 m. Latvijoje siekė ir 18,6 proc., o Estijoje 19,4 proc. Ekspertai prognozuoja, jog 2011 m. nedarbas šalyje sieks 16,5, o 2012 m. – 15,0 proc., įtampą darbo rinkoje turėtų mažinti aktyvėjantis eksporto verslas, apdirbamoji pramonė, emigracijos tendencijos. Tad nedidelis ekonomikos atsigavimas, prognozuojamas analitikų, nebus pakankamas žymesniam nedarbo lygio mažėjimui, tai išliks viena opiausių šalies problemų.

Aptarus nedarbo lygio tendencijas šalyje ir regionuose, galime daryti išvadas, jog šis klausimas aštrina tiek socialinę, tiek ekonominę situaciją: nedarbo didėjimas skatina socialinę įtampą šalyje, aštrina regioninės plėtros ir ekonominio saugumo problemas.

Socialinei ir ekonominei situacijai vertinti svarbus rodiklis – *vidutinis darbo užmokestis*. Tai vidutinis nurodyto laikotarpio mėnesinis atlyginimas asmeniui už darbą po mokesčių, gautas pinigais ir nebūtinai deklaruojamas (žr. 13 paveikslą).

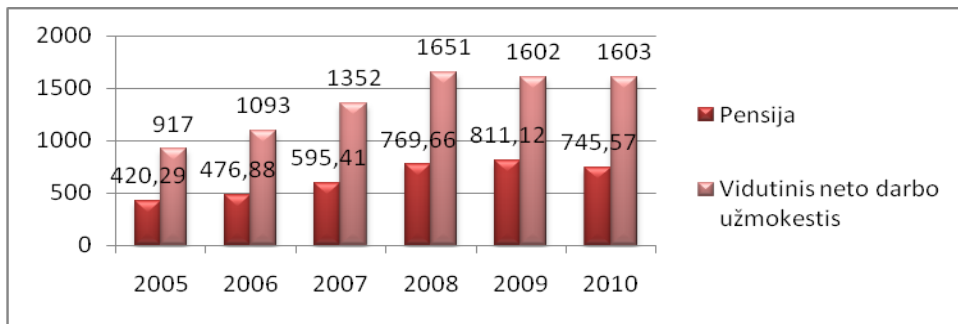


Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

13 pav. Vidutinis bruto ir neto darbo užmokestis 2007-2010 m. Lietuvos regionuose

Diagramoje pateiktas vidutinis bruto ir neto darbo užmokestis šalies regionuose nuo 2007 m. iki 2010 m. Matyti, jog didžiausi užmokesčiai buvo Vilniaus regione, o mažiausi Tauragės bei Marijampolės (žr. Priede Nr. 3).

14 paveiksle gyventojų pajamoms palyginti pateikta ir gaunamos senatvės *pensijos* kitimo tendencija.

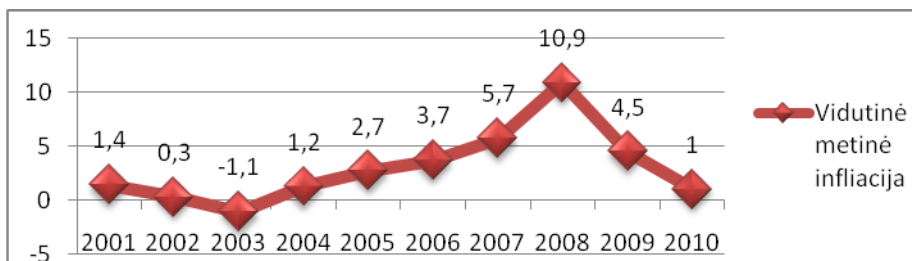


Šaltinis: sudaryta pagal Valstybinio socialinio fondo valdybos, Statistikos departamento pateiktus duomenis

14 pav. Vidutinė pensija ir vidutinis neto darbo užmokestis

Pateiktoje diagramoje matome, jog nuo 2005 m. iki 2008 m. tiek vidutinis darbo užmokestis, tiek senatvės pensija pastebimai augo: 2006 m. paaugo maždaug 19,1 procentinio punkto daugiau nei 2005 m., 2007 m. 18,5 proc., 2008 m. 13,0 proc. o nuo 2009 m. mažėjo. Socialinio draudimo sistemos didžiausia lyginamoji dalis tiek pagal lėšų mastą, tiek pagal išmokų gavėjų skaičių tenka pensijų sistemai, tad šios sistemos funkcionavimas svarbus individo ekonominiam saugumui. Viena ryškiausių grėsmių pensijų sistemai – ilgalaikis finansinis nestabilumas, kuris einamosiomis įmokomis finansuojamos pensijų sistemos padaro dabartinės kartos gausiančias išmokas priklausiančias nuo ateities kartų įmokų, t. y., būsimų įmokų mokėtojų skaičiaus ir masto. Dėl senstančios visuomenės socialinio aprūpinimo sistemos nepajėgia finansuoti augančio paramos gavėjų skaičiaus. Visuomenei transformuojantis iš industrinės į žinių visuomenę, kintančios darbo formos mažina socialinio ir sveikatos draudimo įmokas. Esama socialinio aprūpinimo sistema sukuria didelę mokesstinę naštą dirbantiems, mažina mobilumą, konkurencingumą rinkoje. Šis veiksnys skatina socialinę diferenciaciją ir ekonominę nesaugumą.

Kitas aktualus kriterijus, kuriuo remiantis gali būti numatomas ekonominio saugumo lygis, yra *infliacija*, kurios kitimo tendencijos pateiktos 15 paveiksle.



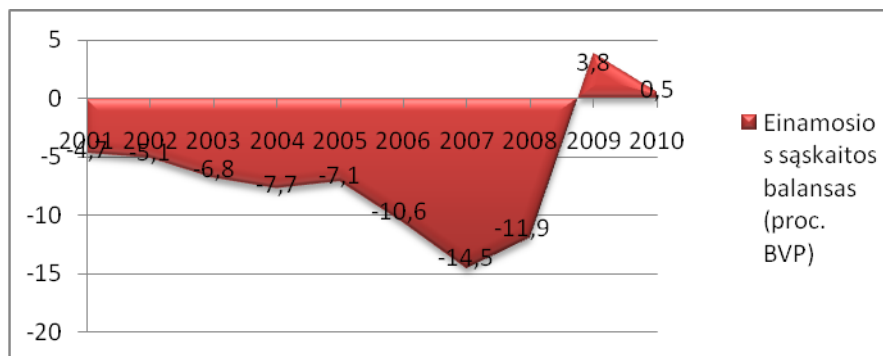
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

15 pav. Vidutinė metinė infliacija (proc.)

Čia matome, kaip kito vidutinė metinė infliacija nuo 2001 m. šalies ūkyje. Nuo 2001 m. iki 2001 m. infliacijos mažėjimą lėmė perėjimas prie euro, JAV dolerio atžvilgiu pabrangęs litas ir maisto produktų kainų mažėjimas. Šiuo laikotarpiu kainų mažėjimas taip pat priklausė nuo valstybės administruojamų kainų mažėjimo. Nuo 2003 m. infliacijos padidėjimui įtaką darė netolydus našumo didėjimas sektoriuose, inspiravęs vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio augimą. Nuo 2004 m. infliacijos didėjimui įtakos turėjo vidiniai veiksniai bei kainų lygio kitimas tapus ES nare. Kaip pastebi J. Čičinskas, Lietuvai įstojus į ES, politiniu, teisiniu ir administraciniu aspektu šalis tapo prieinama užsienio kapitalo investavimui, o ekonominėje politikoje buvo sudarytos palankios sąlygos užsienio kapitalo kūrimui. Situaciją 2008 m. paaštrino tarptautinė ekonominė situacija, kylančios energijos ir maisto kainos. 2009 m. viduryje padėtis gerėjo dėl palapsniui mažėjančių kainų ir defliacijos. Prognozuojama, jog 2010 m. vidutinė metinė infliacija sieks 1 proc., dėl energetinių išteklių infliaciją neutralizavusių ne pirmo būtinumo prekių kainos defliacijos, kurią lemia maža namų ūkių perkamoji galia. Ekspertai prognozuoja, jog 2011–2012 m. vidutinė metinė infliacija turėtų siekti atitinkamai 2 ir 3 proc. [30].

Ekonominiam saugumui kyla pavojus taip pat tuomet, kai šalis ilgą laiką *patiria einamosios sąskaitos deficitą*. Einamosios sąskaitos deficitas reiškia, jog importas viršija eksportą. Besitęsiantis einamosios sąskaitos deficitas yra grėsmė, nes lemia nacionalinės valiutos devalvaciją.

Kaip matome 16 paveiksle, didžiausias einamosios sąskaitos deficitas nagrinėjamu laikotarpiu buvo 2007 m. dėl tuo metu sparčiai augusio prekių importo ir eksporto stagnacijos.



Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

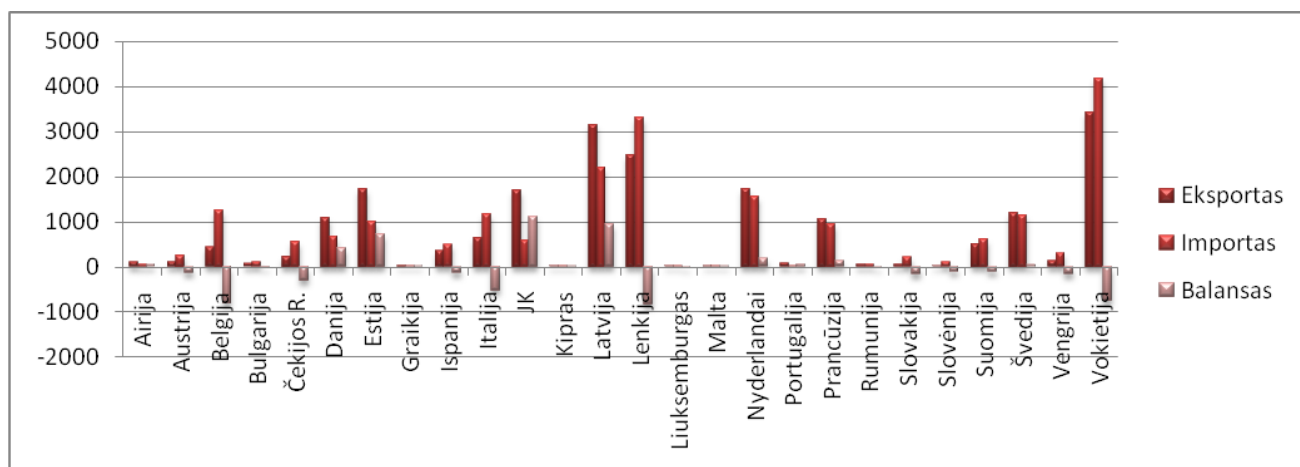
16 pav. Lietuvos mokėjimų balanso einamosios sąskaitos balansas

2009 m. pirmą kartą šalies einamosios sąskaitos balansas tapo teigiamas – per šiuos metus balanso perteklius siekė apie 3,5 mlrd. Lt, sudariusių 3,8 proc. BVP. Akivaizdžią kaitą lėmė itin sumažėjęs prekybos deficitas – Lietuvoje žymiau nei išorės smuko vidaus paklausa ir dėl to sparčiau už eksportą krito prekių importas, taip pat efektyvesnis ES struktūrinės paramos fondų panaudojimas.

2010 m. pradžioje taip pat užfiksuotas einamosios sąskaitos perteklius.

Šiuo metu tiek *eksportas*, tiek *importas* yra svarbus šalies ekonominio augimo veiksnys, su ES valstybėmis narėmis sudarantis daugiau nei pusę Lietuvos užsienio prekybos. 17 pav. Matome eksporto, importo ir jų balanso kitimo tendencijas prekiaujant su ES šalimis.

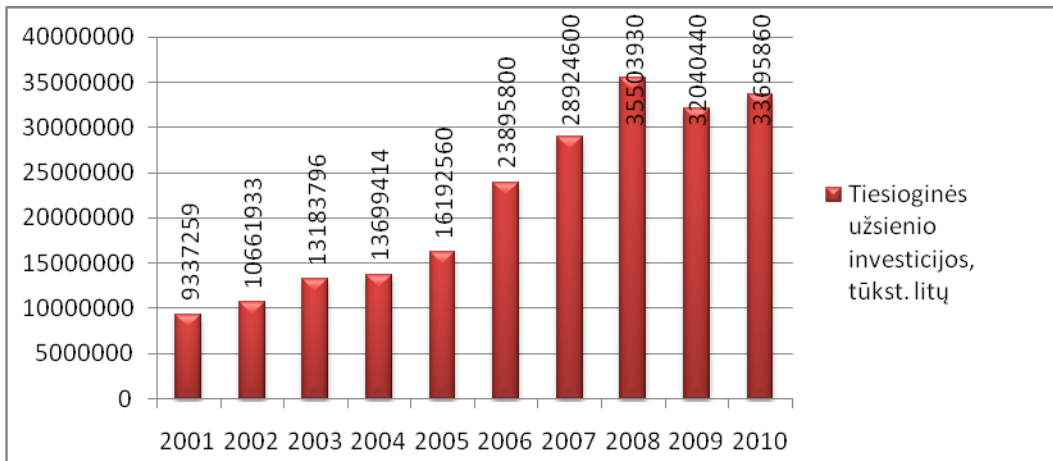
Lietuvos prekybinius santykius su ES narėmis numato ES Prekybos sutartis. Kaip matyti pateiktoje diagramoje, Vokietija – svarbiausia Lietuvos prekybos partnerė ne tik šių šalių bloke, bet ir bendroje užsienio prekyboje (ypač svarbios Lietuvos prekybos partnerės yra Rusija bei Ukraina, (žr. priedą Nr. 4). Taip pat svarbios kaimyninės šalys – Latvija ir Lenkija (tikslūs duomenis žr. priede Nr. 4).



Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

17 pav. Lietuvos eksporto partneriai ES šalių tarpe 2010 m., mln. Lt (žr. priedą Nr. 4)

Tiesioginės užsienio investicijos (toliau TUI) taip pat svarus ekonomikos plėtros ir ekonominio saugumo rodiklis. Kaip matome 18 paveiksle, iki 2003 m. TUI rodikliai buvo maži dėl lėšų trūkumo visose ūkio šakose. Lietuvai įstojus į ES, aktyviau įsisavinant struktūrinių fondų lėšas, TUI sparčiai augo. Pastaraisiais 2009 m. užsienio investicijos sudarė 31484,6 mln, Lt, o tai yra 11,3 proc. mažiau nei 2008 m. (35503,9 mln. Lt, Lietuvos statistikos departamentas). Šalis daugiausia sulaukė investicijų iš Skandinavijos valstybių, taip pat kaimyninių Estijos ir Latvijos, Lenkijos bei Rusijos. Analitikai spėja, jog 2011 m. investicijos turėtų išaugti 8 proc, o jų svarbiausias šaltinis turėtų būti ES struktūriniai fondai.

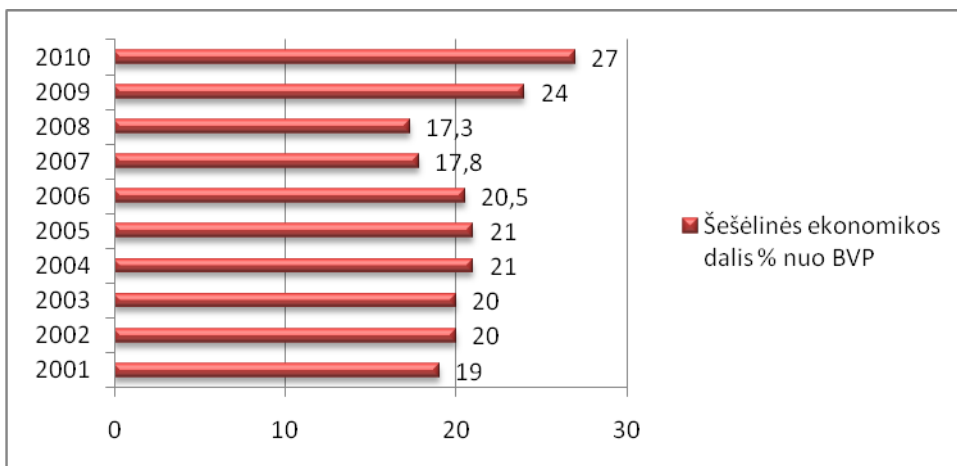


Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

18 pav. Tiesioginės užsienio investicijos

Pastebėtina, jog TUI laikomos grėsme valstybės ekonominiam saugumui esant dviem sąlygoms: kai jos kilusios iš šalies, kurioje vyriausybė gali daryti įtaką įmonėms, ir kai pastarosios įsigyja strategiškai laikomų įmonių akcijas.

Šešėlinė ekonomika taip pat silpnina šalies ekonomiką. 19 paveiksle pateikta statistinė medžiaga šešėlinę ekonomiką traktuojant kaip per metus galutiniam vartojimui šalies viduje pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų, oficialiai nedeklaruojamų mokesčių ar reguliavimų, matas.



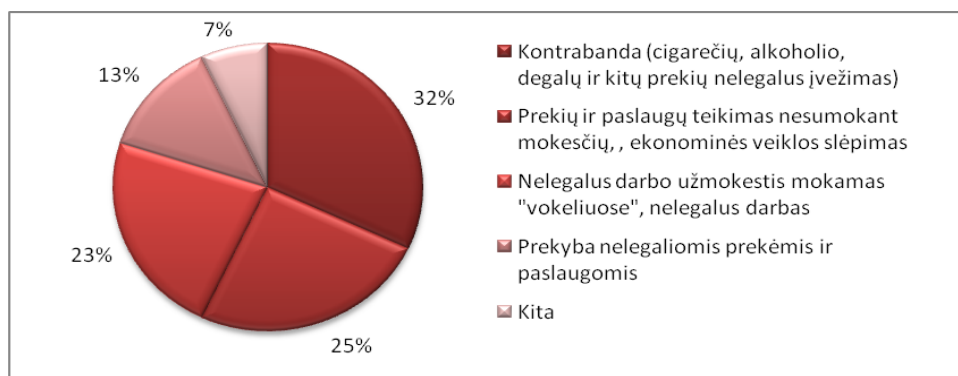
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos laisvosios rinkos instituto pateiktus duomenis

19 pav. Šešėlinės ekonomikos dalis BVP proc.

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, Lietuvos laisvosios rinkos instituto pateikiamas oficialiai neapskaičiuotos ekonomikos mastas nuo 2001 m. buvo daugmaž nekintantis, tačiau žymiai išaugęs

2009 m. Iki 2007 m. šis mastas sudarė maždaug penktadalį ekonomikos, o jį lėmė mokesčių politikos nenuoseklumas, akcizai, sudėtingos legalaus verslo sąlygos, rinką reguliuojančios dviprasmiškas reglamentavimas, griežtas žemės rinkos reguliavimas, kliūtys žemei įsigyti bei statyboms, taip pat į Lietuvos teisinę sistemą perkelti ES reguliavimai, reikalaujantys didelių kokybės, saugumo ir kitų reikalavimų įgyvendinimo kaštų. 2007 ir 2008 m. šešėlinė ekonomika mažėjo dėl ES plėtros, augęs pelnas leido įmonėms pakelti daugiau sąnaudų, mokesčius ir administracinius kaštus, susijusius su legalizavimu. Kilusi įtampa darbo rinkoje leido darbuotojams ryžtingiau reikalauti legalių atlyginimų, o aktyvi valdžios institucijų veikla prieš nelegalų verslą ir pajamų slėpimą taip pat buvo svarus veiksnys, lėmęs šešėlinės ekonomikos masto mažėjimą.

20 pav. pateikta 2010 m. šešėlinės ekonomikos struktūra. Didžiausią dalį – beveik trečdalį – 32 proc. sudaro cigarečių, alkoholio, degalų ir kitų prekių kontrabanda. Ji vertintina kaip nacionaliniam saugumui grėsmę keliantis veiksnys, nes yra nusikalstamų veikų pajamų šaltinis, daro neigiamą įtaką šalies įvaizdžiui, legaliai veikiančiam verslui ir biudžetui.

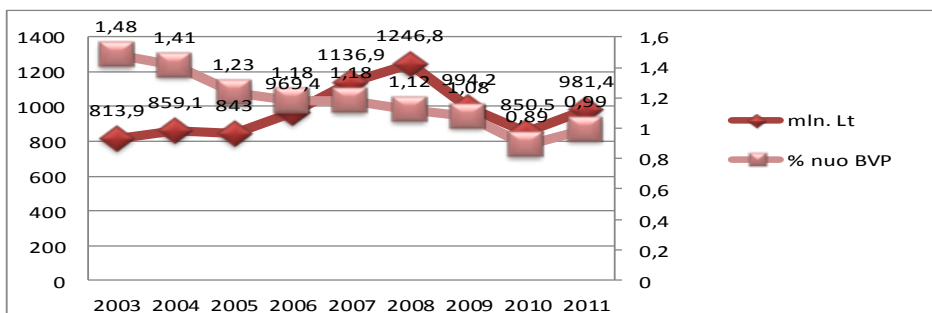


Šaltinis: sudaryta pagal Laisvosios rinkos instituto pateiktus duomenis

20 pav. Šešėlinės ekonomikos struktūra 2010 m.

Šešėlinė ekonomika taip pat auga dėl prekių ir paslaugų teikimo nemokant mokesčių – 25 proc., ekonominės veiklos slėpimo, kuris sudaro 23 proc., nelegalaus darbo ir atlyginimo, sudarančio 23 proc. visos šešėlinės ekonomikos. Šios dalys, Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis, sudaro net 80 proc. viso šešėlio ir yra tiesioginė mokesčių vengimo pasekmė. Prekyba nelegaliomis prekėmis ir paslaugomis bei kitos nelegalios veikos sudaro atitinkamai 13 ir 7 proc. Pastebėtina, jog neigiamas tokių veikų egzistavimas dažnai inspiruojamas pačios valstybės politikos ir sukurtų barjerų, mokesčių ir reguliavimo naštos.

Be abejonės, kalbant apie valstybės ekonominį saugumą, svarbią reikšmę įgyja *asignavimai skiriami nacionalinio saugumo užtikrinimui*. Šiuo atveju panagrinėsime valstybės finansavimą krašto apsaugai (21 paveikslas).

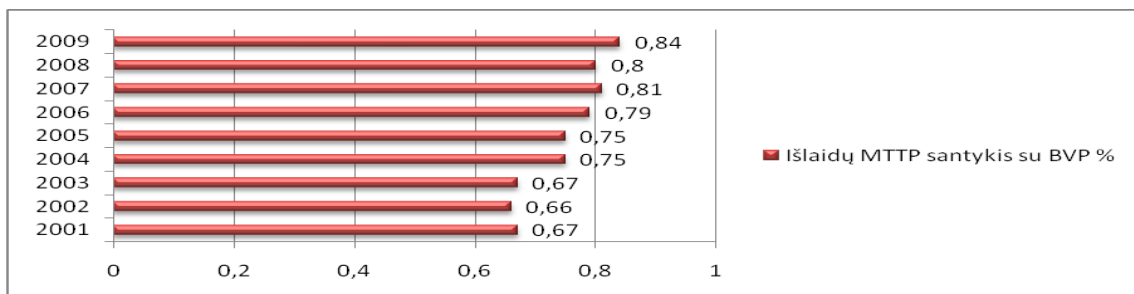


Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos krašto apsaugos ministerijos pateiktus duomenis

21 pav. Krašto apsaugos ministerijos asignavimai 2003 – 2010 m.

Matome, jog nuo Lietuvos įstojimo į NATO asignavimai krašto apsaugai didėjo priklausomai nuo Aljanso reikalavimų. Mažiausias Krašto apsaugos ministerijos biudžetas buvo 2003 m. – 813,9 mln. Lt, o daugiausia lėšų buvo skiriama 2008 m. – 1246,8 mln. Lt. Pastaraisiais metais biudžeto asignavimai krašto apsaugai vėl sumažėjo, ir palyginus su kitomis NATO valstybėmis narėmis, gan smarkiai – 2009 m. Lietuva tarp 27 narių pagal gynybos išlaidas užėmė 26 vietą, t.y., teskyrė 1,08 proc. BVP, 2010 m. – tik 0,89 proc. BVP. Tuo tarpu Latvija – 2009 m. skyrė 1,2, 2010 m. – 1,13 proc. BVP, o Estija atitinkamai 1,9 ir 1,86 proc. BVP. Daugiausia lėšų gynybai skyrė JAV – 4, Graikija – 3,1 proc. BVP.

Vienas svarbiausių konkurencingumo pasaulinėje rinkoje veiksnių – mokslas. Lietuvoje *moksliniai tyrimai ir technologijų plėtra* (toliau MTTP) daugiausia finansuojami iš valstybės biudžeto, taip pat pritraukiamos užsienio ir verslo sektoriaus lėšos. 22 paveiksle matome, jog Lietuvai įstojus į ES ir NATO, asignavimai MTTP sektoriui padidėjo. To priežastis – padidėjusios užsienio lėšos, kurių kaip ir aukštojo mokslo skiriamų lėšų dalis bendruose asignavimuose, kasmet augo. Matome, jog didžiausia dalis nuo BVP skirta 2009 m. – 0,84 proc. Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje numatyta, jog 2010 m. valstybės asignavimai MTTP turėtų sudaryti 1 proc. BVP.



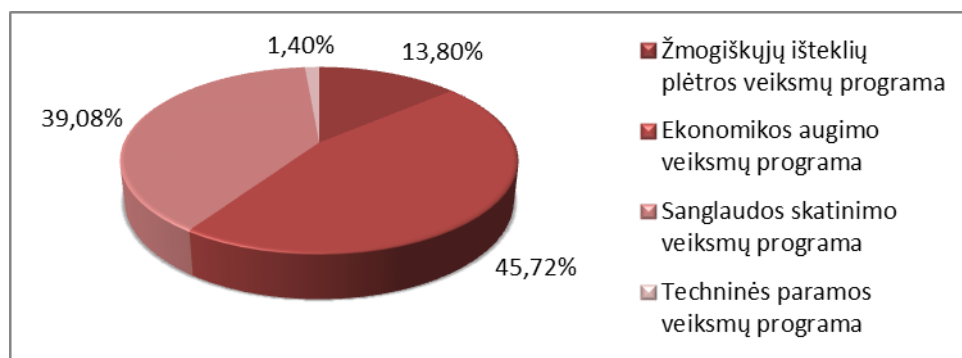
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenis

22 pav. Išlaidos skirtos MTTP proc. nuo BVP 2001–2009 m.

Šiuo metu finansuojant MTTP iš valstybės biudžeto yra taikomi trys būdai: bazinis, konkursinis finansavimai ir finansavimas pagal mokslinės veiklos rezultatus. Ateityje siekiant didinti finansavimą pastarajam sektoriui siūloma keisti asignavimų pobūdį – proporcingai didinti konkursiniam MTTP finansavimui skiriamų lėšų dalį atitinkamai mažinant baziniam finansavimui tenkančią proporcinę dalį – toks finansavimas sukuria prielaidas aukštesnei mokslinių tyrimų kokybei.

Be abejonės *ES struktūrinių fondų įsisavinimas* yra labai svarbus valstybės ekonomikos augimo veiksnys. Paramą Lietuva gauna nuo 2004 m. 2007–2013 m. Lietuvai iš ES biudžeto planuojama skirti 36,8 mlrd. litų. Vidutiniškai per metus tai sudarys 5,25 mlrd. litų. Palyginus su ankstesniu 2004–2006 m. laikotarpiu, vidutiniškai per metus parama išauga apie 55 proc.

23 paveiksle pateikta diagrama rodo, jog daugiausia 2007–2013 m. ES lėšų skiriama ekonomikos augimui ir sanglaudos skatinimui. Mažiau finansuojamos sritys – žmogiškųjų išteklių plėtros ir techninės paramos veiksmų programos, kurioms atitinkamai skiriama 13,80 ir 1,40 proc. visos ES paramos.



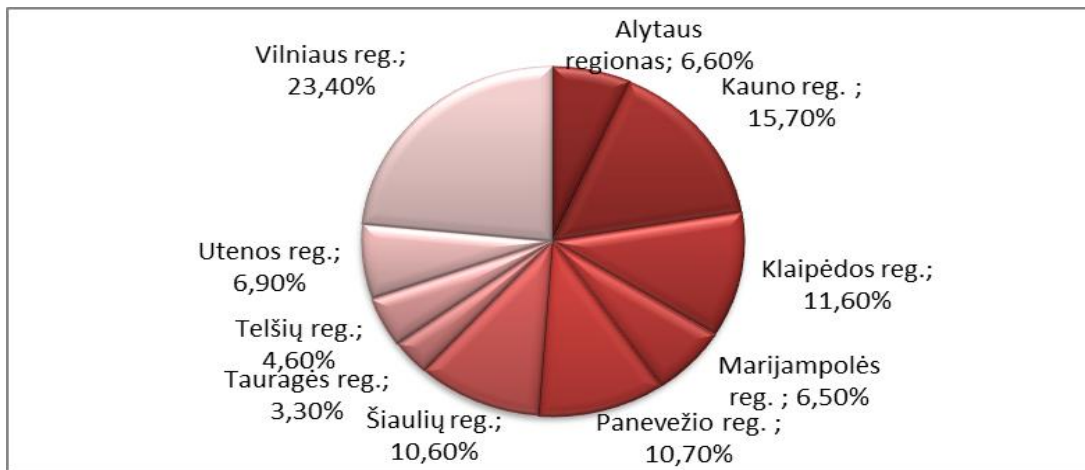
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos pateiktus duomenis

23 pav. 2007–2013 m. ES struktūrinė parama Lietuvai pagal veiksmų programas

Į ekonomikos augimo veiksmų programą įeina šie prioritetai: ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirtiems moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai skiriama maždaug 10proc. visos paramos, verslo produktyvumo didinimui ir verslo aplinkos gerinimui – 6,82 proc., informacinės visuomenės kūrimui – 3,54 proc., ekonominei infrastruktūrai – 8,66 proc., transeuropinių transporto tinklų plėtrai – 16,05 proc. visos ES paramos (žr. priedą Nr. 5).

EK duomenimis, 2009 m. Lietuva pirmavo tarp ES šalių pagal struktūrinių fondų lėšų panaudojimą. Tai rodo pakankami kryptingą Vyriausybės politiką, pastaraisiais metais lėtėjusiai šalies ekonomikai, kada į biudžetą buvo surenkama mažiau pajamų.

Analizuojant svarbiausius makroekonominis rodiklius valstybės ekonominiam saugumui, ir siekiant išryškinti problemines sritis, svarbu pastarąjį rodiklį – ES struktūrinių fondų įsisavinimą – nagrinėti ir regioniniu aspektu, t.y., kaip ES paramą įsisavina šalies regionai (24 paveikslas).



Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos pateiktus duomenis

24 pav. ES struktūrinių fondų lėšų pasiskirstymas šalies regionuose pagal pasirašytas paramos sutartis 2009 m.

Pateiktoje skritulinėje diagramoje matome, kurie šalies regionai pastaraisiais metais įsisavino daugiausia, ir kurie mažiausia ES struktūrinių fondų lėšų. Ši diagrama taip pat rodo ES viešosios politikos Lietuvoje rezultatus. Matome, jog daugiausiai įsisavina didieji šalies regionai, tai – Vilniaus – 23,40, Kauno - 15,70 ir Klaipėdos regionai – 11,60 proc. lėšų. Turint omenyje, jog Klaipėdos uostas turi strateginę reikšmę šalies ūkio plėtrai, ekspertų vertinimu šis regionas nepakankamai išnaudoja ekonominės plėtros galimybes.

Kaip ir BVP pasiskirstymo pagal regionus atveju, matome, jog Tauragės (3,30 proc.), Telšių (4,60 proc.), Marijampolės (6,50 proc.), Alytaus (6,60 proc.) ir Utenos (6,90 proc.) regionai pritraukė mažiausiai ES lėšų, jie ženkliai atsilieka nuo kitų šalies regionų pagal ekonominio išsivystymo lygį. Šių regionų ekonominę plėtrą ir reikėtų skatinti: mažinti jų atskirtį, kurti gerovę ir ekonominę saugumą, didinti pridėtinės vertės verslo lyginamąją dalį šalies ūkyje, sudaryti palankią aplinką smulkiam ir vidutiniam verslui, inovacijoms, siekti efektyvesnės ekonominės infrastruktūros.

Lietuvos ekonominio saugumo atvejo analizė parodė, jog 2-ojo Nepriklausomybės dešimtmečio viduryje augusi ekonomika sąlygojo didesnę ekonominio saugumo laipsnį. Globali ekonominė krizė destabilizavusi pasaulinę ir valstybės ekonominę situaciją, išryškino Lietuvos ekonominio saugumo silpnybes ir grėsmes, ypač atskirų šalies regionų ir ūkio vienetų nesaugumą. Tyrimo metu išryškėjusios silpnybės (mažas BVP, TUI ir ES struktūrinių fondų įsisavinimas šalies regionuose, išaugęs nedarbas, padidėjusi valstybės skola, neigiamas eksporto – importo balansas, šešėlinės ekonomikos mastai) riboja šalies ekonomikos augimą ir konkurencingumą, atskleidžia nepakankamas ekonominių ryšių galimybes ir ekonominės plėtros bei saugumo strateginio valdymo patirties stoką. Silpnybes transformavus į makroekonominės stiprybes būtų gerinamas ir ekonominio saugumo lygis.

3.3. Ekonominio saugumo stiprinimo kryptių įgyvendinimas

Išanalizavus ekonominio saugumo teorinę problematiką, aprašius ES viešosios politikos kryptis, skirtas valstybių narių integraciniam ekonominiam saugumui didinti, išnagrinėję Lietuvos ekonominę politiką ir situaciją, vidinius ir išorinius ekonominio saugumo veiksnius, susisteminius atvejo analizės rezultatus, tikslinga suformuluoti rekomendacinio pobūdžio valstybės ekonominio saugumo plėtros kryptis. Jų praktinis įgyvendinimas galėtų užtikrinti šalies ūkio plėtrą, stiprintų valstybės ekonominį saugumą veikiant vidaus ir išorės veiksniams konkurencingoje ES ir pasaulinėje rinkose. Valstybės ekonominio saugumo plėtros kryptis grindžiame susiformavusiomis ūkio raidos tendencijomis ir ekonomikos augimo prielaidomis. **Spartus ir stabilus ekonomikos ir nacionalinio konkurencingumo augimas**, atsižvelgiant į spartėjančius internacionalizacijos procesus globalioje erdvėje, jų srautus, privalus siekiant šalies ekonomikos augimo, plėtojant ir kryptingai išnaudojant veiksnius, padėsiančius sumažinti Lietuvos ekonominį atsilikimą nuo ES šalių:

✓ *užtikrinti makroekonominį stabilumą.* Pažymėtini šie makroekonominės politikos tikslai: mažas nedarbo lygis, stabilios kainos, spartus ekonomikos augimas, stabilus mokėjimų balansas, teisingas pajamų ir turto paskirstymas, aprėpiant šių rodiklių tolydų pasiskirstymą tarp regionų. Valstybės politika turėtų valdyti ekonomikos ciklinius svyravimus priimtinoje ribose ir užtikrinti ilgalaikio ekonominio augimo prielaidų stabilumą. Šalies atsilikimą nuo ES taip pat lems konkurentabili darbo jėga, kapitalas, žinios ir verslumas.

✓ *Užtikrinti stabilią fiskalinę ir monetarinę politiką.* Fiskalinė politika privalo reaguoti į verslo ciklo pokyčius, prognozuodama makroekonominius procesus ir įgyvendinti prevencines priemones prieš krizines situacijas: siekti subalansuoto valdžios sektoriaus biudžeto, optimizuoti mokesčių sistemą. Valstybės biudžeto pajamų santykis su BVP yra mažiausias ES, t.y. Lietuva pagal šį rodiklį nutolusi nuo „gerovės valstybės“ tradicijos. Nepaisant to, vyriausybė finansuoja daug struktūrinių funkcijų, kurių paslaugos šalyse, turinčiose analogišką biudžetą, finansuojamos privačių investuotojų. Lietuvos pinigų politikos strateginis tikslas – prisijungimas prie euro šalių zonos, tad siektina išlaikyti adekvačią Mastrichto kriterijams infliaciją. Tapus EPS nare stiprės makroekonominis stabilumas, didės prekybos ir finansų integracija.

✓ *Sudaryti investicijoms ir verslui palankią aplinką* naudingą sparčiai ekonominei plėtrai, aprėpiančią smulkaus ir vidutinio verslo iniciatyvas. Privalu suformuoti verslo plėtros kultūrą, vykdant skatinimo politiką, verslą kreipti intelektualios produkcijos gamybos ir paslaugų teikimo kryptimi, kad jis būtų konkurencingas globalioje rinkoje. Formuoti verslią aplinką, skatinančią Lietuvoje investuoti konkurencingas tiek vietines, tiek užsienio kapitalo įmones. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtra ūkio raidai ir ekonominiam saugumui svarbi naujų darbo vietų kūrimu, formuojamu socialiniu stabilumu. Verslumo politika turi būti orientuota į novatoriškumo,

investicinių pajėgumų plėtrą, įgyvendinant tokias priemones, kaip mažesnės administracinės ir norminės naštos taikymą, kapitalo verslo pradžia prieinamumo palengvinimą, verslumo ir administracinių gebėjimų ugdymą ir kt.

✓ *Skatinti eksportą.* Lietuva yra maža atviros ekonomikos šalis, tad vyriausybė ūkio plėtros prioritetu turėtų laikyti eksportą. Įvertinus eksporto plėtrą stabdančius veiksnius – ekonominę krizę, kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą, vangų inovacijų diegimą ir kt. trūkumus – mažą aukštųjų technologijų prekių dalį, o reeksportuojamos prekės pastaraisiais metais sudarė apie pusę išvežtų gaminių, svarbu išskirti ekonominį saugumą stiprinančius eksporto politikos veiksnius. Šalies narystė ES toliau išliks svarbiu eksporto apimtis sąlygojančiu veiksniu, augimo tendencijai išlaikyti tikslinga plėtoti atsinaujinančios NVS šalių rinkos liberalizavimo teikiamas galimybes, įvertinti geografinę šalies padėtį palankią tranzitui, eksporto augimą sąlygojančius investavimo procesus. Paminėtinos kitos svarbios priemonės: šalies įvaizdžio kūrimas, tarptautinių standartų diegimas, Lietuvos verslo atstovavimas daugiašalėse ir dvišalėse derybose, palankesnių verslo ir prekybos sąlygų trečiose šalyse sudarymas.

Ekonomikos struktūros plėtotė – ekonominio saugumo stiprinimo plėtros kryptis, padėsianti šalies ekonomikai efektyviau integruotis į globalinį ūkį panaudojant jo teikiamas galimybes, įveikiant kylančias grėsmes.

✓ *Tolesnis struktūrinių reformų įgyvendinimas* yra svarbi ekonominio saugumo plėtros stiprinimo sąlyga. Siekiant ekonomikos struktūrinės plėtros svarbu užtikrinti ūkio integralumą, kuris atitiktų spartų ir tvarų ekonomikos augimą, eksporto diversifikacijos ir nacionalinio konkurencingumo globalioje rinkoje bei internacionalizacijos procesuose didinimo reikalavimus. Lietuvoje funkcionuoja rinkos ekonomikos modelis, įgyvendinami esminiai jo principai – ekonominė veikla reglamentuojama teisės aktais, aktyvus yra privatusis sektorius, įgyvendinama konkurencijos politika. Tolesnę ekonomikos plėtotę, palankią ekonominiam valstybės saugumui, lemia mokslo ir produktyvių žinių pažanga, individualių gebėjimų ugdymas bei pastangos. Šie aspektai formuoja *žinių ekonomiką*, garantuojančią šalies ūkio konkurencingumą ir ekonominį saugumą.

✓ *Energetinio saugumo užtikrinimas* – prioritetinis valstybės tikslas, mat per 20 Nepriklausomybės metų šiuo klausimu aiškių kryptių valstybė neturi. Šiuo aspektu Lietuvos saugumą mažina priklausomybė nuo energetikos tiekimo iš Rytų, vertikali energetikos sektoriaus integracija, piktnaudžiavimas monopiline padėtimi, elektros energijos technologinė sąsaja su NVS valstybių energetikos sistema tiesiogiai mažina ekonominį saugumą, energijos tiekimo saugumas, šilumos ūkių centralizacija, kainų augimas ir kt. Siūlytinos šios priemonės: integruoti Lietuvos energetikos sistemas į ES energetikos rinkas, gerinti energijos naudojimo efektyvumą ir mažinti energijos sąnaudas, užtikrinti saugios branduolinės energetikos plėtrą regione, įgyvendinti ES aplinkosaugos reikalavimus, plėtoti regioninį bendradarbiavimą, skatinti atsinaujinančių energijos

išteklių vartojimą, gerinti energijos vartojimo ir valdymo efektyvumą ir kt.

✓ *Ekonomikos infrastruktūros ir transporto modernizavimas*, parengimas ekstremalioms ir kritinėms sąlygoms. Šalies ūkio fizinės infrastruktūros susidėvėjimas yra kliūtis ekonomikos efektyvumui ir saugumui didinti. Nepakankamai produktyvus IT naudojimas šalies ūkyje, maža BVP ir eksporto dalis, tenkanti IT produktų gamybai – tai ekonomikos saugumą ir konkurencingumą ribojantys fizinės infrastruktūros trūkumai. IT yra modernios ekonomikos pagrindas. Derėtų imtis šių priemonių: skatinti investicijas į skaitmeninių sistemų naudojimą, plėsti galimybes mokytis visą gyvenimą, kelti kvalifikaciją naudojantis IT, skatinti skaitmeninės ekonomikos plėtrą. Transporto sektoriuje svarbu vykdyti priemones skirtas transporto sistemų integravimui į ES tinklus, stambioms transporto įmonėms pertvarkyti, plėtoti transporto jungtis su Rytų Europa, Baltijos regionu, kurti logistikos centrus prie pagrindinių transporto koridorių, įgyvendinti kelių, geležinkelio, vandens ir oro transporto infrastruktūros plėtros projektus.

Socialinės ir ekonominės diferenciacijos rizikos mažinimas. Atlikus Lietuvos ekonominio saugumo atvejo tyrimą, akivaizdu, jog didžiausia grėsmė ekonominiam saugumui kyla dėl socialinės ir ekonominės diferenciacijos tarp šalies gyventojų.

✓ *Regioninės politikos įgyvendinimas siekiant mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp valstybės regionų.* Šalies regionų ekonomika plėtojama, jų konkurencingumas didinamas atsižvelgiant į turimus regiono išteklius, prioritетines plėtros kryptis. Svarbu mažinti atskirtį tarp didžiųjų miestų ir periferinių regionų, juose kurti aukštą gyvenimo lygį. Regioninai, kuriuose ekonomikos potencialas nėra išplėtotas privalo kurti reikiamas sąlygas įsidarbinti ir galimybes didėti gyventojų pajamoms. Privalu plėsti integruotą fizinės infrastruktūros tinklą, mažinti ir išlaikyti žemą nedarbo lygį, mažinti darbo rinkos segmentaciją. Gerinant demografinę situaciją privalu vykdyti aktyvią šeimos politiką, stabdyti emigracijos procesą. Kuriant gerovę užtikrinti tvarią ir visuotinę gyventojų socialinę bei sveikatos apsaugą, socialinio draudimų išmokų augimą, kaimo vietovėse užtikrinti palankias verslo, darbo ir socialines sąlygas, skatinti verslo socialinę atsakomybę.

Įgyvendinus valstybės ekonominio saugumo plėtros stiprinimo kryptis, bus tinkamai pasirengta užtikrinti ekonominį saugumą, naudojant prevencines priemones tinkamai kontroliuosime galimas ekonominio saugumo grėsmes. Lietuvos ekonominio saugumo plėtros stiprinimo siūlytinių krypčių ir įgyvendinimo priemonių sėkmė priklausys nuo to, kaip valstybė nuolatinės strateginės analizės pagrindu laiku pastebės potencialius grėsmių požymius ir imsis prevencinių veiksmų jiems šalinti.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Išvados:

1. **Ekonominis saugumas** apibrėžiamas kaip nuoseklus šalies ekonomikos augimas, sudarantis palankias sąlygas visų ūkio šakų plėtrai, prevencinių priemonių skirtų šešėlinės ekonomikos mažinimui kūrimas, piliečių aukštesnio pragyvenimo lygio užtikrinimas ir konkurencingos ekonomikos kūrimas.
2. Valstybės ekonominiam saugumui kylančios grėsmės, jų prevencinės – ekonominio saugumo užtikrinimo – priemonės koreliuoja tarpusavyje su visuomenės ir valstybės prioritetais, laikmečiu, tarptautine padėtimi, mokslo pažanga. Priklausomai nuo nacionalinių interesų ir ekonominio saugumo aplinkos veiksnių pokyčių, prognozuojamos veiksmingos ekonominės strateginės gairės, politikos priemonės ir ekonominio saugumo stiprinimo programos.
3. Lietuvos valstybės ekonominė politika apima institucijų taikomą tiesioginių ir netiesioginių valdymo bei savivaldos metodų visumą, darančią įtaką ūkio subjektams. Ši sistema sąlygoja gamybos, paskirstymo, mainų ir vartojimo procesą. Valstybės ekonominio saugumo stiprinimo kryptių įgyvendinimas ir sėkmė ypatingai priklauso nuo ES viešosios politikos įgyvendinimo, tai – ES institucijų realių darbo rezultatų, taip pat valstybių narių valdymo efektyvumo gerinimo ir savivaldos bendruomenių plėtros: sprendimų priėmimo, projektavimo ir jų įgyvendinimo nacionalinės ekonomikos plėtrai.
4. Lietuvos ekonominio saugumo atvejo analizė parodė, jog 2-ojo Nepriklausomybės dešimtmečio viduryje sparčiai augusi šalies ekonomika sąlygojo ir didėjusį ekonominio saugumo laipsnį. Globali ekonominė krizė destabilizavusi pasaulinę ir valstybių bendradarbiavimo ekonominę situaciją, išryškino Lietuvos ekonominio saugumo silpnybes ir grėsmes, ypač atskirų šalies regionų ir ūkio subjektų nesaugumą. Tyrimo metu išryškėjusios silpnybės riboja šalies ekonominį augimą ir nacionalinės rinkos konkurencingumą, atskleidžia nepakankamai išnaudojamas užsienio partnerių ekonominių ryšių galimybes ir ekonominės plėtros bei valstybės ekonominio saugumo aplinkos veiksnių strateginio valdymo patirties stoką. Silpnybes transformavus į makro- ir mikroekonominės stiprybes būtų gerinamas ir ekonominio saugumo lygis.
5. Lietuva siekdama ekonominio saugumo stiprinimo, turėtų skatinti spartų, stabilų ekonomikos augimą ir nacionalinės rinkos konkurencingumo didinimą, plėsti ekonominės veiklos regionuose struktūrą, mažinti socialinę – ekonominę gyventojų diferenciaciją. Įgyvendinus šias kryptis, valstybė bus tinkamai pasirengusi užtikrinti ekonominį saugumą, naudojant prevencines priemones, tinkamai kontroliuoti galimus grėsmės ekonominiam saugumui

šaltinius. Lietuvos ekonominio saugumo plėtos stiprinimo siūlytinų kryptių sėkmė priklausys nuo to, kaip valstybė strateginės analizės pagrindu laiku išanalizuos potencialius grėsmių požymius ir imsis prevencinių veikslių jiems šalinti.

Siūlymai:

- ✓ Suformuoti valstybės ekonominio saugumo stiprinimo politiką: įvardinti atsakingas institucijas už politikos įgyvendinimą, parengti tinkamą teisinę bazę, kuri užtikrins darnų šalies ekonomikos vystymąsi, suformuos valstybės ekonominio saugumo stiprinimo indikatorių normatyvines reikšmes, užtikrinančias inovacijų, informacinių technologijų, finansinių ir žmogiškųjų, gamtinių ir materialinių išteklių tikslingą panaudojimą.
- ✓ Suformuluoti ekonomikos augimo ir rinkos konkurencingumo didinimo strateginius tikslus, jų įgyvendinimo uždavinius, parengti programas ir projektus, kurių įgyvendinimas sudarytų tinkamas sąlygas žmogaus asmenybei vystytis, visuomenės ekonominiam, socialiniam ir politiniam stabilumui, kuris yra pagrindas valstybės nacionalinio saugumo stiprinimui, vidaus ir išorės grėsmių silpninimui.
- ✓ Sudaryti sąlygas demonopolizuoti rinką, mažinti priklausomybę nuo užsienio monopolijų.
- ✓ Užtikrinti ekonomikos augimo efektyvų valstybės reguliavimo mechanizmą ir institucijų sprendimų nešališkumą.
- ✓ Užtikrinti fiskalinės ir monetarinės politikos stabilumą.
- ✓ Sudaryti prielaidas užsienio prekybos augimui ir šalinti kliūtis tarptautinei ekonominei veiklai.
- ✓ Vykdyti tolesnę privatizaciją, kartu gražinti gyventojams priklausomą turtą pagal nuosavybės atstatymo politiką.
- ✓ Saugoti ekonominius santykius nuo nusikalstamų struktūrų įtakos ir priimti optimalius sprendimus šiai įtakai šalinti.
- ✓ Sukurti valstybės saugiklius, kurie laiduotų ekonomikos, energetikos, transporto ir kitų valstybės strateginių objektų infrastruktūros pasirengimą galimoms krizėms.
- ✓ Parengti sąlygas smulkaus ir vidutinio verslo ekonominei veiklai visuose šalies regionuose.
- ✓ Toliau vykdyti kryptingą ekonominę ir internacionalizacijos politiką šalyje ir pasaulyje.

LITERATŪRA

1. Alytaus regiono 2010–2020 m. plėtros planas. Alytaus regiono plėtros taryba. Alytaus apskrities viršininko administracija. Alytus, 2010.
http://www.alytus.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/Alytaus%20RPP_bendras_2010%2005%2031_FINAL%20%282%29201053114054.pdf
2. Altomonte, K.; Nava, M. (2005). Economics and Policines of an Enlarged Europe. Edward Elgar. Cheltenham: MPG Books Ltd. 423 p.
3. Bagdanavičius J. Ekonominis saugumas – nacionalinio saugumo pagrindas // Viešojo administravimo efektyvumas: monografija. – Kaunas: Technologija, 2004, p. 56-66. – ISBN 9955-09-095-3
4. Baltijos jūros Valstybių Taryba. <http://www.urm.lt/index.php?1128280318> [žiūrėta 2010 09 20]
5. Baltijos ministrų taryba. <http://www.baltasam.org/?CatID=84> [žiūrėta 2010 09 20]
6. Brigitte Levy. Global competition and economic development: key governance issues // International Business Journal, 2005. vo 15, no. 2. – Prieiga per internetą: <http://emeraldinsight.com/Insight/viewContentItem.do;jsessionid=2A0B8B8E8C284E938BB5C055F8FE1DBC?contentType=Article&hdAction=lnkpdf&contentId=1610057&history=true>
7. Buzan B. Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po šaltojo karo / 2 – asis leidimas. – Vilnius: Eugrimas, 1997. – p. 469. – ISBN 9986-752-22-1
8. Christos V. Roupas. Measurement of EU 27 oil vulnerability // International Journal of Energy Sector Management, 2009, vol.3, no 2. – Prieiga per internetą: <http://emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet;jsessionid=6F8389814B2CAE73ACB52FB7540102BC?contentType=Article&Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/328030207.html>
9. Čičinskas J., Lietuvos ūkis kelyje į rytdieną. Ekonominės politikos komentarai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. 329 p.
10. Duff L. The Economics of Governments and Markets: New Directions in European Public Policy. Longman Pub. Ltd. London. 1997. P. 251.
11. Euromonitor International // <http://www.portal.euromonitor.com/portal/default.aspx> [žiūrėta 2010 10 12]
12. Europos Komisijos Komunikatas 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. 2010 // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LT_ACT_part1_v1.pdf [Žiūrėta 2010 06 23]
13. Europos saugumo strategija. Saugi Europa geresniame pasaulyje // Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIILT.pdf>

14. Europos saugumo strategijos įgyvendinimo ataskaita: saugumo užtikrinimas besikeičiančiame pasaulyje // Prieiga per internetą: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/LT/reports/104645.pdf
15. European Union Competition Policy.
[\[http://www.eppgroup.eu/Policies/pkeynotes/47competition-policy_en.asp\]](http://www.eppgroup.eu/Policies/pkeynotes/47competition-policy_en.asp) [žiūrėta 2010 09 13]
16. Grebliauskas A. Grėsmių Lietuvos ekonominiam saugumui analizė // Lietuvos metinė strateginė apžvalga. – Vilnius: Lietuvos karo akademija, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslo institutas, 2002.
17. Greve B. Social and economic security in the era of globalization // Vadybos šiuolaikinės tendencijos: mokslo darbų rinkinys. – Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2008, p. 9-18. – ISBN 978-9955-423-69-0
18. Bagdanavičius J. Ekonominis saugumas – nacionalinio saugumo pagrindas // Viešojo administravimo efektyvumas: monografija. – Kaunas: Technologija, 2004, p. 56-66. – ISBN 9955-09-095-3
19. Indriūnas A. V., Makštutis A. Viešosios vadybos strategija Lietuvoje. Penktoji Konstitucija. Monografija. – Vilnius: UAB „Fridas“, 2008. – 264 p. ISBN 978-9955-590-71-2
20. Jacobsen H. D., Machowski H. Politische und wirtschaftliche Sicherheit für Osteuropa – Thesen zur Nachbarschaftspolitik der Europäischen Union. http://www.studienforum-berlin.de/Jacobsen_-_Machowski_2005_final2.pdf [2010 09 29]
21. Jėčiuvienė M. The Aspects of Evaluation and Management of the National Economic Security Level // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004, Nr. 29, p. 67-76. ISSN 1392-1142
22. Jucevičius R. ir kt. Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinė studija. KTU Verslo strategijos institutas. VšĮ Žinių visuomenės institutas//Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/Kompleksine%20studija-2006_03_09-galutine.doc
23. Kauno regiono smulkaus ir vidutinio verslo vystymo skatinimo studija. Kauno apskrities verslininkų darbdavių konfederacija. Kaunas, 2010.
<http://www.kaunas.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/Veikla/skatinimo%20studija.pdf>
24. Klaipėdos regiono plėtros planas 2007-2013 m. Klaipėdos regiono plėtros taryba. Klaipėda, 2008
25. Klincov R., et. al. Social market economy // Generating Innovative Solutions to recurring problems in the global Business Environment: a Multi-, Inter-, and Trans Disciplinary Approach to formulating and maintaining a Competitive Organizational Edge. Reading Book., – Kruger National Park Vicinity, South Africa, 2010. P. 367-371. – ISBN: 1-932917-06-3
26. Krašto apsaugos ministerijos asignavimai 2003–2010 m.
http://www.kam.lt/lt/veikla_576/biudzetas_538.html [2010 10 13]

27. Leonova T., Platnikova G. Institutional basis of sustainable development // Generating Innovative Solutions to recurring problems in the global Business Environment: a Multi-, Inter-, and Trans Disciplinary Aproach to formulating and maintaining a Competitive Organizational Edge. Reading Book., – Kruger National Park Vicinity, South Africa, 2010. P. 413-419. – ISBN: 1-932917-06-3
28. Lietuvos Banko metų ataskaita 2009. Vilnius: Baltijos kopija, 2010.
29. Lietuvos dalyvavimo Europos Sąjungos atvirojo koordinavimo metodo procesuose įtakos viešajam administravimui ir viešajai politikai vertinimas. Tyrimo santrauka. Nakrošis V. ir kt. Vilniaus universitetas Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006.
30. Lietuvos ekonomikos tyrimas. http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20102011_1/5858;from_topic_id:5091 [žiūrėta 2010 10 17]
31. Lietuvos makroekonominė apžvalga. Nr. 27 // prieiga per internetą: <http://www.seb.lt/pow/wcp/> [žiūrėta 2010 10 20]
32. Lietuvos makroekonominė apžvalga. Nr. 37 // prieiga per internetą: <http://www.seb.lt/pow/wcp/> [žiūrėta 2010 10 20]
33. Lietuvos makroekonominė apžvalga. Nr. 41 // prieiga per internetą: <http://www.seb.lt/pow/wcp/> [žiūrėta 2010 10 20]
34. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363093 [2011 09 16]
35. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=374997 [žiūrėta 2010 09 16]
36. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387380 [2010 09 16]
37. Lietuvos Respublikos Konstitucija. <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [žiūrėta 2010 02 20]
38. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211086 [žiūrėta 2010 09 16]
39. Lietuvos Respublikos strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymas. <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&id=58667> [žiūrėta 2010 09 16]
40. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2020 metų ilgalaikė strategija // Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/VIRS/Ūkio%20strategija/galutine040121.doc>
41. Lisabonos sutartis. <http://www.euro.lt/documents/lisabonos%20sutartis.pdf> [žiūrėta 2010 09 20]
42. Mačerinskienė I., Justinas Sigitas P. Magistrinio darbo rengimo tvarka. Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius 2008.

43. Makštutis A. Security cooperation in the Baltic Sea Region: moving beyond the spheres of influence // http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/Makstutis_2005.pdf [2010 09 30]
44. Makštutis A. Lithuania and the Cooperation Security. Regioninio bendradarbiavimo saugumas. Mokslo darbų rinkinys / Sudarytojas Antanas Makštutis. – V., Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p.108–128. ISBN 9955–423–31–5.
45. Makštutis A. Security Cooperation in the Baltic Sea Region: Today and Future in the World Context. Journal of Business Economics and Management. 2005, Vol VI, No 1. BRD, Stralsund: North-German Academy of Informatology e. V., p. 33–42. ISSN 161–1699.
46. Makštutis A. Strateginio valdymo principai. Monografija. – Klaipėda: KU Leidykla, 2001. – 380 p. – ISBN 9955-456-29-9
47. Makštutis A. Šiuolaikinė vadyba. Monografija. – Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2010. – 201 p. ISBN 978-9955-423-90-4
48. Makštutis A., Vijeikis J. Business competitiveness in Lithuania // Generating Innovative Solutions to recurring problems in the global Business Environment: a Multi-, Inter-, and Trans Disciplinary Approach to formulating and maintaining a Competitive Organizational Edge. Reading Book., – Kruger National Park Vicinity, South Africa, 2010. P. 483-492. – ISBN: 1-932917-06-3
49. Marciano A., Josselin J. M. From Economic to Legal Competition. New Perspectives on Law and Institutions in Europe. Cheltenham, UK, Northampton, USA, 2003. – 212 p. – ISBN 1-84376-006-1
50. McDonald F. Dearden S. European Economic Integration. Third Editon, 1999, Great Britain
51. Melnikas B., Modernios ekonomikos kūrimas: nauji iššūkiai ir valstybės politika globalizacijos ir žinių visuomenės kūrimosi sąlygomis. // Vadybos šiuolaikinės tendencijos: mokslo darbų rinkinys. – Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2008, p. 9-18. – ISBN 978-9955-423-69-0
52. Mokslo problemos analizė. Švietimo ir mokslo ministerija. 2008, Nr. 1. ISSN 2029-1396
53. Nacionalinės energetikos strategijos įgyvendinimo 2008 – 2012 m. planas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312437
54. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=285559
55. Nacionalinio saugumo strategija // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=249438 [žiūrėta 20110 09 18]
56. Norkus Z., Morkevičius V., Šarkutė L. Įvadinio kurso į lyginamąją analizę mokomoji medžiaga // Lyginamieji tyrimai su TOSMANA ir FS/QCA // http://www.lidata.eu/page_mokymai.php?page=qca_II_6
57. Pukelienė V., Čepaitienė N. Economic Security: a Regional Public Goods Approach //

- Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, Nr. 41, p. 113-135. ISSN 1392-1142
58. Radovanovic D., et al. Knowledge management in macroeconomics of science and education // Generating Innovative Solutions to recurring problems in the global Business Environment: a Multi-, Inter-, and Trans Disciplinary Approach to formulating and maintaining a Competitive Organizational Edge. Reading Book., – Kruger National Park Vicinity, South Africa, 2010. P. 748-751. – ISBN: 1-932917-06-3
59. Raipa A. Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika // Viešoji politika ir administravimas. – Kaunas: KTU, 2002, Nr. 1, p. 11-20. – ISSN 1648-2603
60. Regioninis bendradarbiavimo saugumas. Mokslo darbų rinkinys./Sudaryt. ir atsak. redaktorius A.Makštutis. – Vilnius: LKA ir TOVMA, 2005.
61. Startienė G., Trimonis K. Oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastas // Ekonomika ir vadyba. – 2009, Nr. 14, p. 967-983. - ISSN 1822-6515
62. Statistiniai duomenys: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111> [žiūrėta 2010 10 27]
63. Šešėlinė ekonomika: Lietuvos ir kitų šalių patirtis. http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/seseline_ekonomika_lietuvos_ir_kitu_saliu_patirtis/5745 [žiūrėta 2010 10 17]
64. Šiaulių miesto ekonominė apžvalga. [\[http://www.siauliai.lt/ekonomika/ekonomine_apzvalga.php\]](http://www.siauliai.lt/ekonomika/ekonomine_apzvalga.php) [žiūrėta 2010 10 15]
65. Šimašius R., Vilpišauskas R. Ekonominio saugumo samprata ir politikos principai Lietuvoje // vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.../DS.002.0.01.ARTIC
66. Tarybos rekomendacija dėl valstybių narių ir Bendrijos bendrųjų ekonominės politikos gairių, 2008–2010 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:191:0028:0034:LT:PDF>
67. Tendency of National Security in the Baltic Sea Region. Monograph. Compilers: Antanas Makštutis, Dalia Prakapienė. – Vilnius: The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania and The International Academy of Organization and Management Science, 2006.
68. Vaitkus G., Europos Sąjungos užsienio politika. Trumpas vadovas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008. – 264 p. ISBN 978-9955-33-360-9
69. Vijeikis J. Nauji iššūkiai Lietuvos ekonominei ir socialinei ateičiai. // Vadybos šiuolaikinės tendencijos: mokslo darbų rinkinys. – Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2008, p. 9-18. – ISBN 978-9955-423-69-0
70. Vilniaus regiono plėtros planas 2007–2013 m. Eurointegracijos projektai Kaunas. Vilnius, 2010. <http://www.apskritis.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/VILNIAUS%20REGIONO%20PLETROS%20PLANAS%202010%2005%2019.pdf>

Balčiūnaitė A. Valstybės ekonominio saugumo plėtros kryptys / Viešojo sektoriaus ekonomikos baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. A. Makštutis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2010. – 86 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos ekonominio saugumo veiksniai pokyčių sąlygomis. Pirmoje dalyje pateikiama ekonominio saugumo teorinių pagrindų studija, apžvelgiamas saugumo idėjos poliškumas modernios visuomenės santvarkose – holistinis ir individualistinis požiūriai, sukeliantys ekonominio saugumo definicijos polemiką skirtingų mokslininkų darbuose. Nagrinėjama ekonomikos bei saugumo politikų sintezė, jų reikšmė valstybės funkcionavimui. Aptariama ekonominio saugumo įgyvendinimo politika ES narėse valstybėse. Antroje magistro baigiamojo darbo dalyje pateikiama Lietuvos ekonominio saugumo analizė: apžvelgiama institucinė sąranga, teisinis reglamentavimas valstybės ekonominiam saugumui užtikrinti, stiprinti ir plėtoti. Nagrinėjama valstybės ekonominė politika bei ekonominė situacija, pateikiami vidiniai valstybės ekonominio saugumo veiksniai ir išorės priklausomybės, taip pat grėsmių prevencinės politikos gairės. Trečioje dalyje pateikiama atlikto atvejo tyrimo analizė – makroekonominių rodiklių kitimo tendencijos – siekiant konstatuoti valstybės esamą ekonominio saugumo situaciją ir pateikti jos vertinimus. Ketvirtoje dalyje analizuojamos galimos ekonominio saugumo plėtros kryptys – pateikiamos strateginės gairės, veiksmų kryptys, jų įgyvendinimo priemonės.

Pagrindiniai žodžiai: ekonominis saugumas, grėsmės, ekonominė politika, ES ekonominė politika, ekonominio saugumo plėtros kryptys.

Balčiūnaitė A. Development of state economic security directions / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor Prof. Dr. habilitated A. Makštutis. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2010. – 86 p.

ANOTATION

Safety factors in the Lithuanian economic conditions change are analyzed and evaluated in the Master's thesis. In the first part are presented the theoretical basis study of the economic security and the overview of security conspectus polarity regime of the modern society – the holistic and individualistic approaches, is resulting in the economic security different definitions of polemics researchers. It presents the synthesis of the economic and security policy and the significance of the functioning of the state. It discusses the implementation policy of the economic security in the EU Member States. The second part of the thesis presents the Lithuanian economic security analysis: an overview of the institutional framework for the legal regulation of the state economic security, to strengthen and develop. It presents the economic policy and the economic situation in the state economic security, internal and external factors, as well as policy guidelines of preventive threats. The third section provides an analysis of case study– the trends in macroeconomic indicators – in order to establish the current state of the economic and security situation and to give the evaluations. The fourth part examines the possible future development of the economic security – provides strategic guidance for action and their implementation.

Key words: economic security, risk, economic policy, the EU economic policy, the economic security of the future development.

Balčiūnaitė A. Valstybės ekonominio saugumo plėtros kryptys / Viešojo sektoriaus ekonomikos baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. A. Makštutis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2010. – 86 p.

SANTRAUKA

Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamojo darbo objektas – Lietuvos ekonominio saugumo veiksniai pokyčių sąlygomis – nauja mokslinių tyrimų sritis, valstybės ekonominės politikos strateginė kryptis. Temos aktualumas – valstybės ekonominis saugumas yra nacionalinio saugumo garantas, sąlygojantis ekonominį augimą, suformuoja tyrimo problemą: ekonominį saugumą sąlygojantys veiksniai ir jų prevencinės alternatyvos nėra iširtos, reglamentuotos valstybės ekonominės politikos strategijoje, o tai reiškia, jog internacionalizacijos kontekste nacionalinis ekonominis saugumas tampa ypač jautrus, pažeidžiamas. Šiai problemai spręsti iškeliamas darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti esančią Lietuvos ekonominio saugumo padėtį, numatyti plėtros galimybes. Tikslui pasiekti iškeliami uždaviniai: apibūdinti ekonominio saugumo sąvoką; išnagrinėti ekonominio saugumo grėsmes, užtikrinimo priemones bei perspektyvas Lietuvoje; aptarti valstybės ekonominės politikos ir ekonominės integracijos sąveiką, problematiką bei aktualijas; atlikti tyrimą analizės pagrindu, siekiant nustatyti kryptis, užtikrinančias nacionalinį ekonominį saugumą; pateikti valstybės ekonominio saugumo plėtros strategines gaires, jų įgyvendinimo kryptis.

Tyrimo metodika. Darbui pasirinkta sisteminė bei lyginamoji mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Siekiant nustatyti esamą šalies ekonominio saugumo lygį atliekamas Lietuvos atvejo tyrimas, o remiantis jo rezultatais pateikiamos ekonominio saugumo plėtros kryptis.

Darbo rezultatai: apžvelgta skirtingų mokslininkų ekonominio saugumo koncepcija teoriniu aspektu; išanalizuota valstybės ekonominė politika, ekonominio saugumo veiksnių dinamika Lietuvoje ir ES; atliktas Lietuvos ekonominio saugumo atvejo tyrimas; pateiktos galimos valstybės ekonominio saugumo plėtros stiprinimo kryptys.

Išvados: tyrimo metu išryškėjusios silpnybės riboja šalies ekonominį augimą ir konkurencingumą, atskleidžia nepakankamai išnaudojamas užsienio ekonominių ryšių galimybes bei ekonominės plėtros ir saugumo strateginio valdymo patirties stoką. Silpnybės transformavus į makroekonominės stiprybes būtų gerinamas valstybės ekonominio saugumo lygis.

Darbą sudaro trys dalys – teorinė, metodologinė ir analitinė.

Magistro baigiamasis darbas siūlomas kaip tolesnių diskusijų bei mokslinių tyrimų prielaida.

Balčiūnaitė A. Development of state economic security directions / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor Prof. Dr. habilitated A. Makštutis. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2010. – 86 p.

SUMMARY

The subject of the Public Sector Economics Master's thesis is Lithuanian economic conditions, changes in safety factors. This is a new area of the research, the strategic direction of the national economic policy. The relevance of the topic is the state economic security is a guarantee of the national security, generates the economic growth, forming a research problem: the economic security of influencing factors and their preventive options are not tasted, regulated by the state economic policy strategy, which means that, the internationalization in the context of the national economic securities becomes especially sensitive, vulnerable. This problem raises the goal – to analyze and evaluate the existing of the security situation in the Lithuanian economy and to provide the development opportunities. There are raised objectives in order to achieve the following goals: to describe the concept of the economic security, the economic security threats, the security measures and prospects in Lithuania and to discuss the country's economic policy and the economic integration of the interoperability problems and issues, to perform analysis based on a study to determine the direction of the ensuring national economic security of the state economic development strategies security guidelines for their implementation direction.

Survey Methodology. It is chosen for a systematic and comparative literature analysis and synthesis. In order to determinate the current level of the national economic security, a case study is carried out in Lithuania, but on the basis of the results of the economic development of security policies.

The results: an overview of the different scientific concepts of the economic security of the theoretical aspects, analyzed the state's economic policies, the dynamics of the economic security factors in Lithuania and the EU, made a case study of the Lithuanian economic security, the possible state of the economic development to strengthen the security lines.

Conclusions: The studies brought out the weaknesses limit their economic growth and competitiveness, insufficient disclosure of exploited foreign economic relations and possibilities for the economic development and security in the strategic management of a lack of experience. Weaknesses of macro-economic transformation of the state strengths to improve the level of the economic security.

The work consists of three parts – theoretical, methodological and analytical.

Master's thesis is proposed for further discussion and research hypothesis.

PRIEDAI

2020 M. EUROPOS STRATEGIJOS APŽVALGA

Pagrindiniai tikslai:

Padidinti 20-64 metų amžiaus gyventojų užimtumą nuo 69 % iki 75%.

– Pasiiekti tikslą investuoti 3 % BVP į MTTP, visų pirma sudarant geresnes sąlygas privačiam sektoriui investuoti į MTTP, ir parengti naują rodiklį inovacijų pažangai stebėti.

– Šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, palyginti su dešimtojo dešimtmečio lygiu, sumažinti bent 20 %, arba, jei sąlygų laikomasi, sumažinti 30 %; siekti, kad galutinio energijos suvartojimo atžvilgiu energijos iš atsinaujinančiųjų energijos išteklių dalis būtų padidinta iki 20 %; ir 20 % padidinti energijos vartojimo efektyvumą.

– Mokyklos nebaigusių asmenų dalį sumažinti nuo 15 % iki 10 %; didinti 30–34 metų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalį nuo 31 % iki bent 40 %.

– 25 % sumažinti europiečių, gyvenančių žemiau nacionalinės skurdo ribos, skaičių; 20 mln. žmonių būtų išlaisvinti iš skurdo.

Pažangus augimas	Tvarus augimas	Integracinis augimas
<p>INOVACIJOS</p> <p>ES pavyzdinė iniciatyva „Inovacijų sąjunga“: sudaryti geresnes pagrindines sąlygas ir finansavimo sąlygas moksliniams tyrimams ir inovacijoms, kad būtų stiprinama inovacijų grandinė ir didinamos investicijos visoje Sąjungoje.</p>	<p>KLIMATO KAITA, JUDUMAS IR ENERGETIKA</p> <p>ES pavyzdinė iniciatyva „Tausiai išteklius naudojanti Europa“: padėti atsieti ekonomikos augimą nuo išteklių naudojimo, siekti, kad ūkio sektoriuose būtų išskiriama kuo mažiau anglies, didinti energijos iš atsinaujinančiųjų išteklių vartojimą, modernizuoti mūsų transporto sektorių ir skatinti energijos vartojimo efektyvumą.</p>	<p>UŽIMTUMAS IR ĮGŪDŽIAI</p> <p>ES pavyzdinė iniciatyva „Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė“: modernizuoti darbo rinkas sudarant geresnes darbo jėgos judrumo sąlygas ir sudarant galimybes tobulinti įgūdžius bet kuriuo gyvenimo etapu, kad būtų didinamas darbo jėgos aktyvumas, o darbo pasiūla labiau atitiktų</p>
<p>ŠVIETIMAS</p> <p>Pavyzdinė iniciatyva „Judus jaunimas“: gerinti švietimo sistemų rezultatus ir stiprinti Europos aukštojo mokslo tarptautinį patrauklumą.</p>	<p>KONKURENCINGUMAS</p> <p>ES pavyzdinė iniciatyva „Globalizacijos erai pritaikyta pramonės politika“: kurti geresnę verslo aplinką, visų pirma MVĮ, remti tvirtos ir tvarios pramonės bazės kūrimą, kad galėtume konkuruoti pasauliniu mastu.</p>	<p>KOVA SU SKURDU</p> <p>Pavyzdinė iniciatyva „Europos kovos su skurdu planas“: užtikrinti socialinę ir teritorinę sanglaudą, kad visi galėtų pasinaudoti augimo ir naujų darbo teikimais privalumais, o skurstantys ir socialiai atskirti asmenys galėtų gyventi oriai ir aktyviai dalyvauti visuomenėje.</p>
<p>SKAITMENINĖ VISUOMENĖ</p> <p>„Europos skaitmeninė darbotvarkė“: greičiau plėtoti spartųjį internetą ir užtikrinti, kad namų ūkiai ir įmonės galėtų naudotis bendros skaitmeninės rinkos teikiamais privalumais.</p>		

Bendrasis vidaus produktas (BVP) . Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai

	2004	2005	2006	2007	2008
00 Lietuvos Respublika					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	62 697,850	72 060,363	82 792,802	98 669,117	111 189,823
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	18,250	21,105	24,393	29,230	33,111
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000
Apskričių sukurta BVP dalis, %	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000
01 Alytaus apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	2 325,959	2 596,569	2 873,798	3 382,318	3 884,158
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	12,653	14,281	15,977	19,002	22,057
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	69,332	67,666	65,498	65,009	66,617
Apskričių sukurta BVP dalis, %	3,710	3,603	3,471	3,428	3,493
02 Kauno apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	11 913,237	13 881,970	15 883,668	19 008,170	21 486,709
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	17,301	20,315	23,389	28,140	31,968
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	94,803	96,256	95,883	96,270	96,549
Apskričių sukurta BVP dalis, %	19,001	19,264	19,185	19,265	19,324
03 Klaipėdos apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	7 173,479	8 412,860	9 609,744	11 326,425	12 539,953
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	18,744	22,058	25,286	29,873	33,128
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	102,708	104,514	103,660	102,199	100,052
Apskričių sukurta BVP dalis, %	11,441	11,675	11,607	11,479	11,278
04 Marijampolės apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	2 161,549	2 433,761	2 791,589	3 175,753	3 707,954
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	11,616	13,181	15,236	17,458	20,537
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	63,653	62,452	62,458	59,728	62,024
Apskričių sukurta BVP dalis, %	3,448	3,377	3,372	3,219	3,335
05 Panevėžio apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	4 474,177	4 914,771	5 200,120	5 802,167	6 634,275
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	15,230	16,889	18,033	20,310	23,464
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	83,456	80,023	73,925	69,484	70,866
Apskričių sukurta BVP dalis, %	7,136	6,820	6,281	5,880	5,967
06 Šiaulių apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	4 996,228	5 541,125	6 264,267	7 297,818	8 269,028
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	13,786	15,440	17,628	20,745	23,762
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	75,541	73,156	72,265	70,970	71,767
Apskričių sukurta BVP dalis, %	7,969	7,690	7,566	7,396	7,437
07 Tauragės apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	1 220,216	1 317,490	1 465,788	1 669,135	1 915,212
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	9,237	10,078	11,334	13,037	15,114
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	50,614	47,751	46,463	44,602	45,647
Apskričių sukurta BVP dalis, %	1,946	1,828	1,770	1,692	1,722
08 Telšių apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	2 852,377	3 202,730	3 508,340	4 207,219	4 709,783

Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	16,063	18,172	20,044	24,182	27,238
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	88,018	86,100	82,171	82,732	82,264
Apskričių sukurta BVP dalis, %	4,549	4,445	4,237	4,264	4,236
09 Utenos apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	2 855,492	3 185,668	3 417,465	3 955,421	4 657,550
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	15,860	17,913	19,448	22,777	27,158
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	86,906	84,873	79,725	77,922	82,020
Apskričių sukurta BVP dalis, %	4,554	4,421	4,128	4,009	4,189
10 Vilniaus apskritis					
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	22 725,134	26 573,419	31 778,024	38 844,693	43 385,201
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	26,783	31,322	37,474	45,811	51,104
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	146,763	148,405	153,623	156,728	154,343
Apskričių sukurta BVP dalis, %	36,245	36,877	38,383	39,369	39,019

2008 m. išankstiniai duomenys.

2010-11-6 Statistikos departamentas, db1.stat.gov.lt/M2010210

Vidutinis bruto ir neto darbo užmokestis 2007-2010 m. šalies regionuose

	Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto
Alytaus r.	1796,5	1347,8	2089,4	1605,5	1828,2	1435,7	1813,5	1425
Kauno r.	1964,5	1465,4	2201,9	1687,5	2017,5	1573,9	1950,5	1525
Klaipėdos r.	2033	1513,3	2329,2	1780,5	2209,4	1714	2134,7	1659,4
Marijampolės r.	1667,1	1257,2	1894,1	1462,9	1667,6	1391,5	1721,6	1357,8
Panevėžio r.	1737,3	1306,3	1988,5	1531,8	1867,8	1464,6	1785,1	1404,2
Šiaulių r.	1750,2	1315,3	2038,4	1568,2	1808,3	1421,2	1777,7	1398,8
Tauragės r.	1553,5	1177,6	1884	1455,5	1755,8	1382,9	1710,7	1349,9
Telšių r.	2028,2	1509,9	2132,2	1636,7	1985,5	1550,5	1875,4	1470,2
Utenos r.	1826,3	1368,6	2077,8	1597	1968	1537,8	1829,4	1436,6
Vilniaus r.	2305,6	1704,2	2587,8	1969,3	2338,5	1808,2	2285	1769,1

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Eksportas, importas pagal valstybes
Mln. litų

Sąjunga, valstybė	2010 m. sausis–rugpjūtis	
	eksportas	Importas
Iš viso	33103,0	37195,1
Europos Sąjunga	20406,4	20840,3
Airija	112,7	68,9
Austrija	111,5	257,0
Belgija	436,4	1252,2
Bulgarija	70,0	101,6
Čekijos Respublika	231,2	548,9
Danija	1086,1	673,8
Estija	1716,9	988,2
Graikija	34,4	27,2
Ispanija	356,7	486,7
Italija	645,9	1172,6
Jungtinė Karalystė	1688,4	573,0
Kipras	13,9	6,1
Latvija	3139,2	2198,1
Lenkija	2470,7	3294,2
Liuksemburgas	21,7	22,0
Malta	2,6	2,2
Nyderlandai	1734,6	1550,5
Portugalija	80,5	27,1
Prancūzija	1068,0	940,9
Rumunija	57,8	67,2
Slovakija	54,0	210,1
Slovėnija	16,7	117,3
Suomija	500,0	620,5
Švedija	1196,6	1150,1
Vengrija	134,6	301,2
Vokietija	3424,6	4182,7
NVS	8468,5	13382,9
Armėnija	6,8	0,3
Azerbaidžanas	63,7	4,0
Baltarusija	1667,2	658,3
Kazachstanas	357,3	97,0
Kirgizijos Respublika	52,7	1,1
Moldovos Respublika	60,5	15,1
Rusija	4905,2	12287,5
Tadžikistanas	51,8	0,3
Turkmėnistanas	33,6	2,5
Ukraina	1214,6	306,4
Uzbekistanas	55,1	10,4
ELPA	1001,8	234,5
Islandija	195,8	16,2
Lichtenšteinas	0,4	0,2
Norvegija	701,1	129,5
Šveicarija	104,5	88,6

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV, prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2795>

2007-2013 m. ES struktūrinės paramos paskirstymas tarp investicinių sričių:

Veiksmų programa/prioritetas	%	Mln. Lt	ES fondas
Iš viso:	100	23 394,42	ESF/ERPF/SF
1. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa	13,8	3 228,43	ESF
1.1. Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis	5,5	1 286,69	ESF
1.2. Mokymasis visą gyvenimą	3,76	879,24	ESF
1.3. Tyrėjų gebėjimų stiprinimas	1,74	407,45	ESF
1.4. Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas	2,5	584,86	ESF
1.5. Techninė parama	0,3	70,18	ESF
2. Ekonomikos augimo veiksmų programa	45,72	10 699,72	ERPF/SF
2.1. Ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra	10	2 339,44	ERPF
2.2. Verslo produktyvumo didinimas ir aplinkos verslui gerinimas	6,82	1 595,77	ERPF
2.3. Informacinė visuomenė visiems	3,54	828,97	ERPF
2.4. Esminė ekonominė infrastruktūra	8,66	2 025,96	ERPF
2.5. Transeuropinių transporto tinklų plėtra	16,05	3 754,8	SF
2.6. Techninė parama	0,65	154,77	SF
3. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa	39,08	9 141,46	ERPF/SF
3.1. Vietinė plėtra ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai	11,14	2 607,30	ERPF
3.2. Viešųjų paslaugų (sveikatos, švietimo, socialinių) kokybė ir prieinamumas	10,63	2 486,92	ERPF
3.3. Aplinka ir darnus vystymasis	16,65	3 895,17	SF
3.4. Techninė parama	0,65	152,06	SF
4. Techninės paramos veiksmų programa	1,4	322,11	ESF

Santrumpos:

ESF – Europos socialinis fondas

SF – Sanglaudos fondas

ERPF – Europos regioninės plėtros fondas